



IJOSES Dergisi yılda iki defa Haziran ve Aralık aylarında yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

IJOSES’de Türkçe ve İngilizce bilimsel makaleler yayınlanır.

IJOSES’de yayınlanan yazılarda belirtilen düşünce ve görüşlerden yazar(lar)ı sorumludur.

IJOSES’e yayınlanmak üzere gönderilen ve yayın kurulunca kabul edilen makalelerin tüm yayın hakları IJOSES Dergisi’ne aittir. Yayınlanan yazılar izinsiz olarak kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde çoğaltılamaz.

**Editör / Editor**

Assoc. Prof. Selim Hilmi ÖZKAN

Yildiz Technical University, Department of Social Education Davutpasa Campus 34220 Esenler /  
İstanbul, TURKEY  
Tel: +9(0212) 3834864

**E-mail: [ijoses@hotmail.com](mailto:ijoses@hotmail.com)**  
**[www.ijoses.com](http://www.ijoses.com)**



**Sahibi / Owner**

Selim Hilmi ÖZKAN

**Editör / Editor**

Selim Hilmi ÖZKAN

**Alan Editörleri**

Talat AYTAN

Genç Osman İLHAN

**Yazı İşleri Müdürü**

Talat AYTAN

**Yayın Kurulu / Editorial Board**

Abdullah KAYA, Adem Cengiz ÇEVİKEL, Cahit KAYA, Enver SARI, Güven ÖZDEM,  
Hasan BABACAN, Hatem TÜRK, Hüseyin TOROS, İsmail KIVRIM, Mustafa ŞEKER,  
Orhan ÇELTİKÇİ, Remziye CEYLAN, Sacit UĞUZ, Saim YÖRÜK, Tahir SEVİNÇ,  
Talat AYTAN

**Bu Sayının Hakemleri / Referees**

- Doç. Dr. Enver SARI, Giresun Üniversitesi  
Doç. Dr. İsmail KIVRIM, Gaziantep Üniversitesi  
Doç. Dr. Remziye CEYLAN, Yıldız Teknik Üniversitesi  
Doç. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN, Yıldız Teknik Üniversitesi  
Yrd. Doç. Dr. Abdullah KAYA, Cumhuriyet Üniversitesi  
Yrd. Doç. Dr. Efkan UZUN, Niğde Üniversitesi  
Yrd. Doç. Dr. Hatem TÜRK, Giresun Üniversitesi  
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞEKER, Yıldız Teknik Üniversitesi  
Yrd. Doç. Dr. Orhan ÇELTİKÇİ, Süleyman Demirel Üniversitesi  
Yrd. Doç. Dr. Sezai BALCI, Giresun Üniversitesi

***İÇİNDEKİLER / CONTENTS***

COPING: IMPORTANCE OF CONTEXTUAL FACTORS AND MEASUREMENT

**Cahit Kaya**

1-17

CUMHURİYET DÖNEMİNDE GİRESUN'DA MEYDANA GELEN DOĞAL  
AFETLER VE ALINAN TEDBİRLER (1924 – 1981)

**Ahmet Yadi**

18-35

ÇOCUK HAKLARI VE HUKUKİ BAĞLAMDA ÇOCUĞUN İHMAL VE  
İSTİSMARDAN KORUNMASI

**Zeynep Uğurlu-İpek Aksoy Gülsen**

36-58

TÜRK KÜLTÜRÜNDE AĞAÇ KÜLTÜ VE HAYAT AĞACI

**Seher Aslan**

59-71

TÜRK DÜNYASININ UNSURLARINDAN ÇUVAŞ TÜRKLERİ VE HALK  
İNANIŞLARI İLE İLGİLİ TESPİTLER

**Orhan Çeltikci**

72-87



**International Journal of Social and Educational Sciences**  
**Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**

Cilt: 1 Sayı: 1 / Volume: 1 Issue: 1  
2014 - Haziran / June - 2104  
www.ijoses.com

**COPING: IMPORTANCE OF CONTEXTUAL FACTORS AND IMPLICATIONS  
FOR REHABILITATION COUNSELING**

**Cahit Kaya\***

**Abstract**

Rehabilitation counseling is a field that aims to improve lives of people with chronic illness and disability (Chan, Da Silva Cardoso & Chronister, 2009). Coping skills cover an important area in rehabilitation counseling field. Bipolarity of coping skills as being adaptive or not adaptive has been prevalent throughout the literature. On the other hand, influence of contextual factors on coping skills has been underemphasized. Recent researches indicate that contextual factors play major role in coping skills. This paper examines importance of contextual factors on coping skills particularly in relation to assessment issues in rehabilitation counseling area. After presentation of literature review regarding the topic, implications and recommendations for rehabilitation counselors were provided.

Keywords: Rehabilitation, coping, character

---

\* University of Wisconsin, Rehabilitation Psychology&Special Education; ckaya@wisc.edu

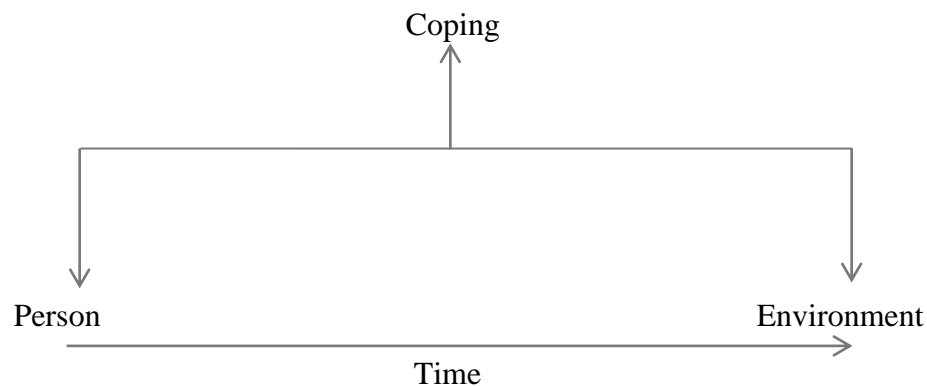
### **Coping: Importance of contextual factors and measurement**

Livneh and Martz (2007) provided a brief historical approach to coping. They elucidated that coping literature can be tracked to Freud's seminal work during 1920's and 1930's. In the psychodynamic theory, coping was seen as ego defense mechanism that seeks to defuse anxiety and regulate negative emotions and impulses. In that vein, coping was product of stable personality attributes and perceptual styles. Haan, Vaillant and Menninger in 1960's and 1970's provided a different theoretical approach to coping. They conceptualized coping as adaptive, reality-oriented, consciously driven and environmentally cognizant process. They emphasized consciousness aspect of coping rather than unconsciousness. Recognition of that environmental stimuli and individual appraisal influence coping process led development of Lazarus and his colleagues' transactional stress theory providing new way of coping conceptualization. They perceived coping as cognitively oriented and result of situational appraisal. Following Lazarus, Pearling and Schooler's (1978) advanced literature by showing how role-specific demands altered coping patterns were employed. They put emphasize importance on effects of social context on coping. Moos and his colleagues (Billings & Moos, 1984) provided a biopsychosocial (integrative) model incorporating following components (a) an environmental system, (b) a personal system, (c) cognitive, appraisal and coping responses, (d) event-related factors and (e) health and well-being outcomes. Endler and Parker (Endler & Parker, 1990, 1994) developed a multidimensional interactive model exploring complex interaction between personality, anxiety, stress and coping. They analyzed how cognitive, motivational, physiological and content-based variables interact with each other influencing appraisal process specifically investigating state and trait anxiety. To provide a comprehensive historical view of coping Suls, David and Harvery (1996) summarized historical development of coping into three phases: (a) development of coping under psychodynamic theory by work of Sigmund and Anna Freud (b) recognition of cognitive process and situational appraisal influencing coping by Lazarus and his colleagues' work and (c) investigation effect of personality on generation, maintenance and guidance of coping. The history of coping shows that coping has evolved from to be seen as personality traits to a product of complex person and environment interaction. Particularly, studies on different variables such as personality, anxiety and event-related stimuli influencing coping patterns brought a different perspective to coping. However most research conducted in coping area divided coping responses as effective or not effective, adaptive or non-adaptive, functional or non-functional. Although division of coping responses into two opposite responses might be

useful for sake of research, it spreads the vision that coping skills are dichotomous (functional, non-functional, adaptive, non-adaptive) which underemphasizes significant effect of contextual factors on coping responses. This paper will shed light on this issue, and examine implications of it for rehabilitation counselors in particular with measurement issues. Definitions and dimensions of coping, contextual factors affecting coping skills, measurement of coping and its relation with contextual factors will be provided respectively.

### 1. Definition

Lazarus and Folkman, (1984) defined coping as “constantly changing cognitive and behavioral efforts designed to manage specific external and/or internal demands that are appraised as taxing or exceeding the resources of the person” (p. 141). Compass and colleagues defined it as “conscious and volitional efforts to regulate, emotion, cognition, behavior, physiology, and the environment in response to stressful events and circumstances” (Skinner & Zenner- Gembrek, 2007, p.122). Bolger (1990) defined “personality in action under stress” (Connor-Smith & Flachsbart, 2007, p.1080). Through definitions various aspects of coping has been emphasized. Compass pointed out volitional aspects of coping, whereas Bolger pointed out personality and its relationship with stress. Even though, there was different emphasis of coping, researchers agreed upon that coping consists of behavioral and cognitive efforts to overcome demands that are exceeding a person`s resources. Through definitions, coping was represented as reactions toward stress created by multiple variables interacting with each other. Variables affecting coping can be conceptualized as second part of ICF (International classification of functioning and disability). The variables were categorized as personal factors, environmental factors and time.



Personal factors include gender, age, social background, education, mental health, self-esteem, perceived social support, dispositional coping styles, demographic characteristics, and socioeconomic status etc. Environmental factors include cultural factors, legal and social structure, social groups and social support. Time refers to change in personal and environmental characteristics over time influencing coping responses and its effectiveness. Before examining contextual factors, coping and its dimensions will be explained. The researchers divided coping as macro analytic and micro analytic coping.

**1.1. Macro-analytic coping.** Macro-analytic coping comes from psychodynamic and phenomenological theories. It refers to a more abstract and higher order thinking. Coping is perceived as personality traits therefore, it has been criticized not having discriminant validity and lack of explanatory power. It may include two or more sided approaches such as approach-avoidance, repression-sensitization and denial-intrusion (Chronister, Johnson & Lin, 2009).

**1.1.1. Approach-avoidance.** This is a central theme for all coping strategies. It refers to basic conceptualization of coping, either moving toward to stress or avoiding it. The remaining conceptualizations have close relationship with approach-avoidance paradigm.

**1.1.2. Repression-sensitization.** Repression refers to avoiding stress-arousal stimuli, and sensitization refers to approaching stress-arousing stimuli. People use repression to minimize the threat, by not verbalizing feeling of anxiety and avoid thinking of possible consequences of stressful situations and use sensitization to get excessive information about the stress or stressful situations in order to deal with it.

**1.1.3. Denial-intrusion.** This paradigm more resemble avoidance-approach paradigm. In this paradigm, denial is used to avoid from reminder of stressors, dumbness, and removing stressful situation from conscious mind, whereas intrusion used to repeat of stressful thoughts and thus lessen its effect.

**1.2. Micro-analytic coping.** Lazarus and Folkman brought another perspective to coping. Coping has been seen as a more situation specific, cognitive process rather than a personality trait explained in psychodynamic theory. Coping has been perceived playing a mediating role between appraisal of situation, person-environment and a response. The model points out effects of appraisal in coping responses. There are two type of appraisal, primary and secondary appraisal. Primary appraisal is regarded as a person's assessment of situation to determine potential loss and harm may be obtained from the stress. Secondary appraisal is regarded as a person's assessment of resources that could be utilized to deal with stress. In the model, a coping response is given after the situation



passes primary and secondary appraisals. However, Chronister et al., (2009) indicated that pre-determined coping response may create an emotional reaction and interact with appraisal of the situation. Therefore the determined coping strategy is influenced by appraisal and re-appraisal of the situations, emotional responses given to stress, environmental and cultural factors and personality characteristics. There are several subgroups of micro-analytic coping.

**1.2.1. Problem-focused coping.** Problem-focused coping resembles problem solving strategies. It consists of steps as defining the problem, finding various problem solutions, weighting between solution and selecting one. The problem-solving coping is perceived to be task oriented and more related to cognitive processing skills. It utilizes logic and problem solving strategies. For example students with low math skills may employ problem-focused coping and decide to hire a tutor to increase their math skills.

**1.2.2. Emotion-focused coping.** It is aimed to mitigate negative emotions caused by stressful situations. Emotion- focused coping involves a coping strategies repertoire including avoidance, minimization, distancing, selective attention, positive comparisons, and deriving positive values from negative events that can be employed to lessen emotional distress. It has been contentious that emotion focused coping is not providing a solution but it is rather a comfort against stress. Emotion focused coping has more individualistic aspects, thus, the coping responses given to stressful situations may widely vary from one person to another.

**1.2.3. Avoidance coping.** This coping strategy comes from trait-based paradigm. It has emerged after research showing both emotion focused coping and problem-focused coping may have avoidance aspects. People who employ this strategy simply look for various ways to avoid stressful situation. For example, people who live stressful situation may choose to share their problems to get social support or to focus another task in order to avoid the stressful situation (Chronister et al., 2009).

**1.2.4. Meaning-making coping.** Sometimes people alter meaning of stressful situation and extract a meaning going through it. This type of coping is especially viable when the problem cannot be solved. The research indicated people who had dementia as reported by their caregivers mostly used meaning making coping, found casual attributions and searched for meaning in adversity (Chronister et al., 2009).

## **2. Contextual Factors**

In this study contextual factors were defined as personal and environmental factors that impact use of coping skills. Personal factors include psychological health

variables (e.g. self-esteem), demographic variables and personality characteristics. Environmental factors include cultural factors, legal and social structure, social groups, and law. Use of certain coping skills is under influence of interactions of both personal and environmental factors.

### **2.1. Personal Characteristics**

Personal factors represent particular characteristics a person has. Inconsistency in results of coping studies led researchers to search for additional variables playing important role in attenuation of stress. Those additional variables may be personal factors (Spitzer, Bar-tal and Golander, 1995). Mental health, self-esteem, perceived social support, dispositional coping styles and demographic characteristics, socioeconomic status etc. can be considered as personal characteristics (Ridder & Kerssens, 2002). Spitzer, Bar-tal and Golander, (1995) indicated the research shows socioeconomic status effect coping via stress exposure. Low income families tend have more stressful situations in their life results in poor adaptational outcomes. Education was found to effect coping via information. More educated people tend to search and obtain more information in stressful situation results in increased capacity for problem solving. The impact of gender on coping is somewhat contentious, the findings how gender play a role in coping is inconsistent. In order to examine findings Spitzer, Bar-tal and Golander, (1995) conducted an experimental study to identify effect of personal characteristics on coping, they found among many personal variables (gender, education, age, marital status, economic status) only marital status, religiousness and economic status influenced coping. Active cognitive coping were more effective in singles than married, and avoidance coping were more ineffective for married then singles. In terms of religion, there was not any main effect however, the religion effected mental health variable through coping. Use of avoidance coping had negative impact on psychological distress of participants who were regarded highly religious. In terms of age and economic status, adaptive cognitive coping were more effective for younger participants and adaptive behavioral coping worked better for participants who had lower economic status.

In terms of self-esteem it was indicated people with low self-esteem are more vulnerable to self-esteem threatening events and less effective in coping with those kinds of situations. It is hypothesized that people with high self-esteem would have more effective coping skills because of having more alternative qualities to turn to then people with low self-esteem. In order to test this theory Schutz (1998) conducted a study to examine how people will response self-esteem threatening situations. The results indicated both women and man who had low self-esteem in appraisal phase took the threats personally; their

self-esteem was lowered by their own conduct and felt extremely threatened. Both men and women who have low self-esteem responded to the threats with negative emotions. Women felt hurt whereas men felt guilty. Self-esteem played a moderator role in coping responses. There was a significant correlation between optimistic approach in coping and self-esteem. Additionally, self-esteem negatively correlated with expressed coping for women and negatively correlated with suppression of emotion for men. Women tend to let their emotions out and men tend to have their emotions suppressed.

Another topic that has been widely searched is the relationship between social support and coping. It was indicated in the buffering hypothesis that social support can interfere with stress in two ways: (a) social support can attenuate stress and stress appraisal by intervening between stressful events and outcomes; (b) social support may intervene between appraisal of threat and outcome, reduce or eliminate reactions to threat by either providing a solution or reducing the importance of the problem (McNett, 1986). McNett (1986) investigated the effect of social support on coping. The results indicated (a) perceived availability of social support was significantly and positively correlated with coping effectiveness through the mediating effect of problem-focused coping and emotion-focused coping; (b) perceived availability of support reduced threat appraisal; however (c) use of social support was not significantly related to coping effectiveness. Benett (1994) researched the effect of social support on coping with post-myocardial infarction patients. The results indicated that perceived availability of social support was significantly and positively correlated with problem-focused coping and emotion-focused coping. With increased social support, people have increased coping resources that can be utilized in problem-focused or emotion-focused coping. Perceived availability of social support was also strongly and positively correlated with coping effectiveness. Moreover, more positive emotions were associated with higher perceived coping effectiveness. In aggregate, social support has a significant effect on coping strategies and effectiveness.

Dispositional coping and the relationship between personality and coping are among the most researched topics in coping literature. Researchers particularly investigated how personality affects coping. It is indicated that personality affects coping through stress exposure. People with neuroticism personality traits tend to appraise more stress and less social support or resources in their life to deal with stress. People with conscientiousness personality traits make plans and control their impulses, which prevents them from experiencing much stress. People with agreeableness personality traits agree with other people and avoid having conflicts with them, thus experience less stress. In general, extraversion, conscientiousness, and openness to experience personality traits are less

related to stress because people who have those personality traits appraise stressful situation as challenge rather than as a threat and display positive attitudes toward stressful situations.

However, it is expected that temperament which is a genetic disposition would affect employed coping strategies. Carver and Connor-Smith, (2010) indicated extraversion is more related to approaching problems rather than avoiding them. It includes assertiveness, and sociability which provides more social support to approach and deal with problems. Neuroticism is more related to avoidance of problems. It includes experiencing stress, fear and anxiety thus leading avoidance of problems rather than engaging in them. Conscientiousness people are persistent, self-disciplined and organized, thus they employ more problem solving strategies and engage in more problem-solving coping. Agreeableness refers to trusts toward other people and being concerned about them. Therefore those people have strong social network facilitating their use of social support coping. Openness to experience refers to being imaginative, creative, curious and enjoying to immerse in atypical experience therefore people who have this trait either tend to engage in problem solving using new perspectives or avoiding problem solving through wishful thinking and imagination.

Connor-Smith and Flachsbart (2007) conducted a meta-analysis to investigate relationship between five traits (Extraversion, neuroticism, agreeableness, conscientiousness, and openness to experience) and coping. The results indicated that engagement coping was positively associated with extraversion, conscientiousness, and openness to experience; disengagement coping was positively associated with neuroticism and negatively associated with agreeableness, and conscientiousness. In terms of moderators, the association between coping and personality were stronger for younger and high stressed people. Also personality predicted dispositional coping rather than situation specific coping. In aggregate, there was a moderate relationship between personality and coping.

## **2.2. Environmental Factors**

Environmental characteristics represent a variety of factors such as cultural factors, legal and social structure, social groups and social support, attitudes and law which effect coping with interaction with personal factors. Bronfenbrenners` ecological model (Bronfenbrenner, 1992) can be utilized to determine various factors effecting coping. He discusses about various nested structures one inside another namely microsystem, mesosystem, exosystem, macrosystem and chronosystem. Microsystem refers to pattern of activities, social roles, and interpersonal relations experienced in

immediate environment. Examples are family, school and peer group. Mesosystem refers to ties and processes happening between two or more settings. It is a combination of microsystems. Examples include home and school and school and workplace interactions. Exosystem refers to two or more settings that interact with each other and at least one does not include the person. Example includes relation between school and neighborhood peer group. Macrosystem refers to overarching pattern of micro-, meso-, and exosystems' characteristics. It includes cultures, subcultures, belief systems, body of knowledge, material resources, customs, life-styles, opportunity structures, hazards, and life course options influencing those systems. It particularly refers to interactions occurring at micro level influenced by macrosystem. Chronosystem refers to changes occurring to a person or an environment over time (Bronfenbrenner, 1994). All of above mentioned systems has affect in people's cognition and behavior and thus may directly or indirectly effect coping. Thinking of coping as a distinct entity within people restrains conceptualization of coping. Conceptualization of coping with ecological model will aid understanding many environmental factors affecting coping.

As other behaviors of human being, coping is a product of various systems interacting with each other. To exemplify it we can think of international students arriving at the USA. Many of them experience cultural shock. One reason for that might be coping strategies they used to use in their own country does not work in the American culture; therefore they would need to employ different coping strategies. For example a student who used to share their very personal problems (emotion-focused coping) to their friends may need to solve proactively (problem-solving) in the US.

Contextual factors also can be thought as controllability of the situation, the psychological appraisal of the stressor (threat, loss and challenge) and the type of stressor (work, death, illness, divorce and caregiving) (Chronister et al., 2009).

In terms of macro analytic coping approach, the research shows that when the situation is controllable, approach based coping strategies more effective and when the situation is uncontrollable avoidance coping strategy is more effective. In their meta-analysis of Roesch and Weiner (2001) found that the approach coping was positively and avoidance coping were negatively related with controllability of the situation. In terms of micro-analytic coping approach, the research shows that when situation is controllable problem focused coping is more utilized; whereas when the situation is uncontrollable emotion focused coping is more utilized (Chronister et al., 2009). Park, Folkman and Bostrom (2001) indicated there is association between controllability of situation and

problem focused coping, whereas the association between lack of control and utilization of emotion-focused coping is less strong.

Chronister and Chan (2007) indicated that appraisal of situation is another important contextual factor. Stressors may be appraised as loss, threat and challenge. Loss has a negative implications and refers to stressors occurred in the past, whereas threat refers to stressors anticipated in the future. Challenge, although similar to threat, has more a positive connotation. Studies have shown that appraisal of situation effect coping strategies employed and effectiveness of coping. Folkman and Lazarus (1980) found when stressful situation is appraised as threat emotion focused coping were utilized more, and when stressful situation is appraised as challenging problem focused coping were more utilized more. Franks and Roesch (2006) in their meta-analysis with people with cancer indicated participants who appraised the situation as harm or loss used avoidance coping, people who appraised situation as threat used problem focused coping, and people who appraised it as a challenge used approach coping strategies more.

Another factor impacting coping is type of stressors. Folkman and Lazarus (1980) indicated people tend to use problem focused coping more in work related stresses and emotion focused coping in illness related stressors. They also indicated that people use fewer problem-focused coping when coping with death as compared coping with illnesses. Billing and Moos (1981) indicated problem-focused coping were employed more when coping with illnesses as compared to other categories, and when coping with death, people used least amount of all coping strategies. It was indicated that problem focused coping varied across situation whereas emotion focused coping is more stable suggesting that problem focused coping tend to be more responsive to contextual factors whereas emotion-focused coping is more related to personal characteristics (Chronister et al., 2009).

### **3. Time**

Time is another factor influences coping strategies and its effectiveness. Schwarzer and Knoll (2003) indicated coping can be divided into reactive, anticipatory, preventive and proactive coping. Such a division helps us to conceptualize coping with time perspective. They asserted reactive coping is related to harms or losses experienced in the past, whereas anticipatory coping is related to threats anticipated in future. Preventive coping deals with uncertain threats that might be experienced in future, and proactive coping is related to challenges that are self-promoting. Depending upon the stress or threat experienced or anticipated in future, people employ different coping strategies.

Chronister et al., (2009) asserted researches indicated that avoidance strategies might be effective in short term or at earlier steps of coping, whereas approach coping might be more effective in long term and later stages. This approach fits Lazarus conceptualization of stress implicating people needs to have time at onset of stress to deal with it. It also fits with stress adaptation models indicating people employ avoidance coping at the beginning of the stress, however over time they shift to use more approach strategies which will provide more benefits in long term. Mullen and Suls (1982) found that avoidant coping was more effective in short term and approach coping was more effective in long term. Suls and Fletcher (1985) in their meta-analysis supported the above hypothesis indicating approach and avoidance coping influence short term and long term outcomes differently. Chronister et al., (2009) indicated that a coping strategy employed at the beginning of stressful situation may lose its effectiveness as time passes or vice-versa. For example a person with cancer might use emotion-focused coping to deal with stress, however, if the person does not employ problem focused coping to find ways to deal with stress and keep mourning, then probably the cancer will get worse over time.

#### **4. Contextual Factors and Measurement**

The complex process of coping provides challenges in coping assessment. Both personal and environmental factors add challenges in standardized assessment of coping. Also, stability, generality and dimensionality of coping are important issues that need to be considered in assessment of coping. Before going through those issues in measurement of coping, current measurement types of coping will briefly be explained.

##### **4.1. Measurement Types**

Coping measurement tools can be divided as trait based measurement tools and situation based measurement tools. For trait-based measurement people are asked how they cope across various situations to determine their general use of coping strategies without specifying a time frame (e.g. approach, avoidance). For situation specific measurements people are asked how they would cope in particular situations in a specific time frame (e.g. emotion focused, problem focused). One of characteristics of those measures is usually respondents are asked to use their retrospective memory to report what coping strategies they used in specific situations. Therefore the accuracy of measurement tools are somewhat depend upon respondents memory. Other characteristics of those measures are being self-report measures. The respondents report their coping strategies based on their thoughts of which coping strategies they used. Moreover, some of those measurement tools assess two dimensions of coping such as

avoid and approach, some use more than two dimensions (religious coping, social support coping)( Chronister et al., 2009).

However, those measurement tools were criticized for variations in recall period, unreliability of recall, inadequate sampling of coping strategies, and sometimes being lengthy.

Stone et al. (1998) in order to overcome shortcomings of those measurements developed a momentary coping assessment using ecological momentary assessment techniques. With momentary coping assessments people are asked to report their coping strategies in a shorter time, thus prevent recall errors. It has been reported momentary coping assessment to be a useful to investigate relationship between coping and proximal outcomes; and how coping affect physical and emotional well-being. On the other hand, by momentary coping assessment people may report discrete and concrete events and therefore miss abstract and general problems. By focusing on specific thoughts and actions, a broader conceptualization of coping may be overlooked. Moreover, in term of outcomes, retrospective thoughts have stronger effect on behavior. Due to subjectivity and it better predicts outcomes.

Another type of measurement in coping is narrative approaches. In narrative approaches, people are asked to narratively report including what happened, the emotions they experienced, and what they thought and did as the situation unfolded regarding stressful events they experienced. Self-report checklist type measurements only cover only limited information regarding stressful situation, therefore narrative approaches has advantages of revealing what people are coping outside of those standard measurement tools. Narrative approaches also reveal what type of coping strategies respondents are using and what type of resources they have. Coping measurement tools may not cover all range of coping strategies, especially unique ones that are based on respondents` condition.

#### **4.2. Contextual Factors Influencing Coping Measurement**

Schwarz and Knoll (2003) indicated various difficulties occur in measurement of coping. Since the coping is highly situation dependent and changes rapidly depending upon characteristics` of stimuli that causes stress, various challenges are present in assessment of coping. One specific factor plays in measurement of coping is instability of coping strategies. When coping is measured with standardized measurement tools it is assumed that people continue to apply same coping strategies overtime and we can categorize people based on use of their coping strategies. This type of coping closely resemble dispositional coping. Measurement of coping as dispositional might provide



valuable information however; it does not take situation-specific coping responses in account.

Another factor that has relationship with stability of coping is generality of coping. Do people use same coping strategy over different situations? People may not provide same responses to various stress stimuli; however, they might be categorized based on some degree of their tendency using coping responses from either the class of avoidance or the class of confrontation strategies. If people can be categorized based on their coping responses to certain types challenging events, then it resembles pure deterministic approach. On the other hand, common person-situation interaction would indicate that a coping response would come out by joint influences of person and situation. Therefore, measurement of coping would provide fruitful information if to some degree generality of coping is assumed.

Stone and Neale (1984) attempted to compose a reliable and valid test to assess daily coping for use in longitudinal studies to resolve dilemma between dispositional coping and situation specific coping. Although, they narrated various items, unfortunately the results turned out to be unsatisfactory. They could not reach acceptable psychometric property level. Later, they wrote items in a way that the participants wrote their descriptions of coping where applicable. The researchers indicated although Stone and Neale (1984), could not develop a valid and reliable measurement tool, they resorted to a written structured interview which valued the importance of situation oriented coping assessment (Schwarz & Knoll, 2003).

### **5. Future Directions**

The research shows that coping is a multilevel construct that can be affected by various variables. Rehabilitation counselors when working with clients in rehabilitation counseling process needs to keep in mind that coping is a product of personal and environmental interactions altered over time. Therefore, instead of seeing clients' coping skills as adaptive or non-adaptive, rehabilitation counselor should evaluate those coping skills in their context and make arrangements accordingly. By taking contextual factors into account in measurement of coping, rehabilitation counselors would broaden their perspective in terms of planning to intervene in regarding coping skills of clients.

The studies indicate that coping is a process. Therefore, only one time measurement may not correctly represent coping skills of clients and its effectiveness. Throughout rehabilitation counseling process, coping measurement need to be done on a continuum bases. On-going measurement of coping will expose alterations in coping

process and let rehabilitation counselor have a more comprehensive picture of coping skills of clients. Moreover, determination of antecedents, coping behavior and consequences will better inform rehabilitation counselors in assessment of coping.

The researches in area of coping are going toward understanding power of contextual factors on effectiveness of coping skills rather than concentrating on dispositional factors. The research indicates that personality effect coping through stress exposure (Connor-Smith & Flachsbart, 2007). Although, identification of specific coping patterns in accordance with personality traits will present fruitful knowledge, rehabilitation counselors need to remember individuality of clients, uniqueness of their life course and coping process. While working with clients, they should establish a balance between dispositional coping and situation specific coping.

The ultimate question of what coping assessment tools provide better results to rehabilitation counselors remains intact. Coping is one of most complex construct in psychology, and it cannot be measured better than other constructs (Schwartz & Knoll, 2003). Further elaboration of coping and related constructs is required to have more precise measurements of coping. However, it is apparent that one type and one time coping measurement will not yield sufficient and precise information. Rather, it may mislead rehabilitation counselors to make incorrect decisions. Rehabilitation counselors, need to take account as many variables as they can when assessing coping skills of clients.

Although, choice of a coping assessment tool will depend on situations, narrative type of assessment will outperform selection based coping measurement tools in which clients are provided numbered statements and asked to select between given responses. With narrative assessment tools, clients are given autonomy to narrate their unique coping process which may not be explored in selection based coping measurement. However, by the advance of technology, we can expect computerized simultaneous assessment of coping under real life conditions which will be another way of coping assessment and further help rehabilitation counselors in assessment of coping process.

## **6. Conclusion**

In this paper, background information, various coping definitions, dimensions of coping, contextual factors affecting coping, measurement of coping and its relations with contextual factors were explained. Reviewed information revealed that coping is a complex process and affected by various factors. Those factors were grouped into three

categories namely personal, environmental and time. The research indicated that personal and environmental factors and time has major impact on coping. Measurement of such a complex construct has been an issue. Based on reviewed literature and empirical evidence, ongoing measurement of coping, a balance between dispositional coping and situation specific coping, use of narrative measurement tools and consideration of possible contextual factors in assessment of coping was recommended.

### References

- Bennett, S. J. (2007). Relationships among selected antecedent variables and coping effectiveness in postmyocardial infarction patients. *Research in nursing & health*, 16(2), 131–139.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In M. Gauvain & M. Cole (Eds.), *Readings of development of children*. (pp. 37-43). NY: Freeman
- Billings, A. G., & Moos, R. H. (1984). Coping, stress, and social resources among adults with unipolar depression. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 46(4), 877–891.
- Carver, C. S., & Connor-Smith, J. (2010). Personality and coping. *Annual Review of Psychology*, 61, 679-704. doi: 10.1146/annurev.psych.093008.100352
- Chan, F., Da Silva Cardoso, E., & Chronister, J. A. (2009). *Understanding psychosocial adjustment to chronic illness and disability: A handbook for evidence-based practitioners in rehabilitation*. New York, NY US: Springer Publishing Co.
- Chronister, J., & Chan, F. (2007). Hierarchical coping: A conceptual framework for understanding coping within the context of chronic illness and disability. In E. Martz & H. Livneh (Eds.), *Coping with chronic illness and disability: Theoretical, empirical, and clinical aspects*. (pp. 49–71). New York, NY US: Springer Science + Business Media. Retrieved from <http://ezproxy.library.wisc.edu/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=psyh&AN=2008-09401-003&site=ehost-live> *Coping with chronic illness and disability: theoretical, empirical, and clinical aspects*. (2007). New York: Springer.
- Chronister, J., Johnson, E., & Lin, C. (2009). Coping and rehabilitation: Theory, research, and measurement. In F. Chan, E. Da Silva Cardoso & J. A. Chronister (Eds.), (pp. 111-148). New York, NY US: Springer Publishing Co.

- Connor-Smith, J., & Flachsbart, C. (2007). Relations between personality and coping: A meta-analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(6), 1080-1107. doi: 10.1037/0022-3514.93.6.1080; 10.1037/0022-3514.93.6.1080.supp (Supplemental)
- De Ridder, D., & Kerssens, J. (2003). Owing to the force of circumstances? The impact of situational features and personal characteristics on coping patterns across situations. *Psychology and Health*, 18(2), 217–236.
- Endler, N S, & Parker, J. D. (1990). Multidimensional assessment of coping: a critical evaluation. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 58(5), 844–854.
- Endler, Norman S., & Parker, J. D. A. (1994). Assessment of multidimensional coping: Task, emotion, and avoidance strategies. *Psychological Assessment*, 6(1), 50–60.
- Franks, H. M., & Roesch, S. C. (2006). Appraisals and coping in people living cancer: A meta-analysis. *Psychooncology*, 15, 1027-1037
- Folkman, S. & Lazarus, R. S. (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 21, 219-239.
- Haan, N. (1965). Coping and defense mechanisms related to personality inventories. *Journal of Consulting Psychology*, 29(4), 373–378.
- Haan, N. (1969). A tripartite model of ego functioning values and clinical and research applications. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 148(1), 14–30.
- Lazarus RS, Folkman S. (1984). *Stress Appraisal and Coping*. New York: Springer
- McNett, S. C. (1987). Social support, threat, and coping responses and effectiveness in the functionally disabled. *Nursing Research*, 36(2), 98–103.
- Mullen, B. & Suls, J. (1982). The effectiveness of attention and rejection coping styles: A meta-analysis of temporal differences. *Journal of Psychometric Research*, 26, 43-49.
- Park, C.L., Folkman, S., & Bostrom, A. (2001). Appraisals of controllability and coping in caregivers and HIV+ men: Testing the goodness of fit hypothesis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69, 481-488.
- Pearlin, L. ., & Schooler, C. (1978). The Structure of Coping. *Journal of Health and Social Behavior*, 19(1), 2–21.
- Schütz, A. (1998). Coping with threats to self-esteem: The differing patterns of subjects with high versus low trait self-esteem in first-person accounts. *European Journal of Personality*, 12(3), 169–186.
- Schwarzer, R., & Knoll, N. (2003). Positive coping: Mastering demands and searching for meaning. *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures*, 393–409.

- Skinner, E. A., & Zimmer-Gembeck, M. (2007). The development of coping. *Annual Review of Psychology*, 58, 119-144. doi: 10.1146/annurev.psych.58.110405.085705
- Spitzer, A., Bar-Tal, Y., & Golander, H. (1995). The moderating effect of demographic variables on coping effectiveness. *Journal of advanced nursing*, 22(3), 578–585.
- Stone, A. A., & Neale, J. M. (1984). New measure of daily coping: development and preliminary results. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 892–906.
- Stone, A. A., Schwartz, J. E., Neale, J. M., Shiffman S., & Marco C. A. (1998). A comparison of coping assessed by ecological momentary assessment and retrospective recall. *Journal Personality Social Psychology*, 74, 1670–1680.
- Suls, J., & Fletcher, B. (1985). The relative efficacy of avoidant and nonavoidant coping strategies: a meta-analysis. *Health Psychology: Official Journal Of The Division Of Health Psychology, American Psychological Association*, 4(3), 249–288.



**International Journal of Social and Educational Sciences**  
**Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**

Cilt: 1 Sayı: 1 / Volume: 1 Sayı: 1  
2014 - Haziran / 2014 –June  
www.ijoses.com

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE GİRESUN'DA MEYDANA GELEN DOĞAL  
AFETLER VE ALINAN TEDBİRLER (1924 – 1981)**

*NATURAL DISASTERS IN GİRESUN IN THE PERIOD OF REPUBLIC (1924-1981)*

**Ahmet Yadi\***

**Özet**

Giresun, Doğu Karadeniz'in en batısında bulunan bir şehirdir. Giresun'da doğal afetlerin gerçekleşmesinde iklimi ve coğrafi özellikler arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Doğu Karadeniz, Türkiye'nin en çok yağmur alan yeri olması dolayısıyla buralarda, su baskınları ve heyelanlar sıkça meydana gelmektedir. Bunun sonucunda birçok ev yıkılmakta ve insanlar hayatlarını kaybetmektedir. Bunun yanında deprem, açlık, yangın ve fırtına gibi afet olaylarıyla da mücadele edilmiştir. Doğal afetlerden yalnızca insanlar zarar görmemiş birçok hayvan da telef olmuştur. Yine mahsullerin de zarar görmesiyle insanlar ekonomik sıkıntılar çekmiştir. Afet dönemlerinde bankaya borcu olan çiftçilerin borçları birer yıl süreyle ertelenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında da salgın hastalıklarla mücadele edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Sel, Heyelan, Deprem, Fırtına, Açlık

**Abstract**

Giresun, is a city located in the west of the Eastern Black Sea. Natural disasters in Giresun in the realization of a direct relationship between climate and geographical features are available. Eastern Black Sea in Turkey so here is the rainiest place, floods and landslides occur frequently. As a result, many houses collapsed and people are losing their lives. Besides, earthquakes, famines, natural disasters like fires and storms have been battling. Only people damage from natural disasters in many animals have perished. Still, the damage to crops has attracted people with economic difficulties. Farmers with debts to banks in times of disaster debt is deferred for one year. In the early years of the Republic, have been struggling against disease.

**Keywords:** Flood, Landslide, Earthquake, Storm, Poverty

---

\* Giresun Üniversitesi, ahmetyadi87@gmail.com

## Giriş

Bu çalışmanın amacı Giresun'da 1924 – 1981 yılları arasında meydana gelen doğal afetleri incelemek ve bu afetler sonucunda alınan tedbirleri ortaya koymaktır. Bunun için Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün konu ile ilgili envanterlerinin yanı sıra Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleri, TBMM Tutanak Dergileri ve ulusal basında çıkan haberler kaynak olarak kullanılmıştır.

Afet, “yerel kapasiteyi aşan, ulusal ve uluslararası yardım gerektiren, tahmin edilemeyen ve aniden meydana gelen, büyük zararlar ile insan ölümlerine neden olan olaylar” olarak tanımlanmaktadır. Doğal afet ise, deprem, sel, çığ, kuraklık, fırtına, dolu ve hortum gibi oluşumu engellenemeyen jeolojik, meteorolojik ve hidrolojik kökenli veya tetikli olayların sonuçlarına verilen genel addir.<sup>1</sup> Doğal afetler, tarihin her devrinde çok sayıda insan ölümlerine, büyük hasarlara ve birçok problemlere neden olmuştur. Türkiye’de 1950’den sonra; 13494 heyelan, 2956 kaya düşmesi, 4067 su baskını, 5318 deprem ve 731 çığ olayı meydana gelmiştir. Bu afetlerden etkilenen afetzede sayısı ise 263.549’dur.<sup>2</sup>

Giresun'da Kuzey Anadolu fay hattının oluşturduğu vadi yamaçlarında ve sahil kesimlerinde yer alan yerleşim birimlerinde heyelan olayları daha çok Keşap, Çamoluk ve Şebinkarahisar; kaya düşmeleri ise Alucra, Dereli, Bulancak ve Doğankent ilçelerinde gözlenmektedir. Giresun 102 kaya düşmesi olayıyla ilk 20 içerisinde dokuzuncu sırada yer almaktadır. Doğu Karadeniz havzasında yer alan Giresun'un özellikle sahil kesimindeki yerleşim birimlerinde ve iç kısımda bulunan Şebinkarahisar ve Doğankent ilçelerinde yağışlara bağlı olarak su baskınları gerçekleşmektedir.<sup>3</sup> Giresun'da 2010 yılında meydana gelen selde birçok ev yıkılmış ve iki kişi de hayatını kaybetmiştir.

Çanakçı ve Dereli ilçelerine bağlı iki yerleşim yerinde çığ olayı meydana gelmiştir. Bunun dışında yaşanan çığ olayları genellikle meskûn alan dışında, dağlık alanlarda ve yollarda etkili olmaktadır.<sup>4</sup>

## 1- Yağmur ve Sel Baskınları

Doğu Karadeniz havzasında yer alan Giresun ilinin özellikle sahil kesimdeki yerleşim birimlerinde ve iç kesimdeki Şebinkarahisar ve Doğankent ilçelerinde yağışlara bağlı olarak su baskınları meydana gelmektedir.<sup>5</sup> Genel olarak hemen hemen her sene meydana gelen su baskınlarıyla birlikte birçok ev yıkılmakta ve insanlar hayatlarını kaybetmektedir. İncelediğimiz dönem içindeki belgelere ve gazetelere değişik tarihlerde meydana gelen 10 sel afeti yansımıştır. Sel felaketlerinin daha çok ilkbahar ve yaz mevsimlerindeki sağanak yağmurlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. İncelediğimiz dönem içerisinde yağmur ve sel baskınları ile ilgili tespit ettiğimiz ilk olay 18 Temmuz 1929 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır. Buna göre; 5 Temmuz 1929 tarihinde başlayıp iki gün devam eden şiddetli yağmurlardan dolayı dört kişi ölmüş ve 100'den fazla hayvan telef olmuştur. Gelevera, Yağlıdere, Harşit, Aları, Çömlekçi, Çavuşlu ve Eynesil dereleri taşıp güzergâhındaki pirinç tarlalarını basarak tahminen 150 bin lira kadar zarara neden

<sup>1</sup> Oktay Gökçe – Şenay Özden – Ahmet Demir, *Türkiye’de Afetlerin Mekânsal ve İstatistiksel Dağılımı Afet Bilgileri Envanteri*, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Afet Etüt ve Hasar Tespit Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, s. 5.

<sup>2</sup> Gökçe ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 10.

<sup>3</sup> Gökçe ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 43.80.

<sup>4</sup> Gökçe ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 80.

<sup>5</sup> Gökçe ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 80.

olmuştu. Sağanak yağmur 10 kadar büyük köprü ile birçok menfezi de yıkarak Giresun – Tirebolu karayolunun değişik bölgelerinde tahribata neden olmuştur.<sup>6</sup>

1941 yılında Şebinkarahisar'ın Turpçu köyünün Kalecik mahallesindeki şiddetli sel mahalle halkının hayatlarını tehlikeye sokmuştur. Fakat zamanında alınan tedbirlerle mahalle tamamen tahliye edilmiş ve halk çadırlara yerleştirilmiştir. Bu sel sırasında hasar ve zayıat olmamıştır.<sup>7</sup>

Eylül 1956'da Giresun'da aralıksız olarak beş saat sağanak halinde yağın yağmur birçok tahribata neden olmuştur. Şehrin caddeleri sular altında kalmış, bazı dükkânları ve evleri su basmıştır. İnhisarlar Dairesi'nin tuz deposu sularla dolmuştur. Bulancak kazasında sele kapılan ineğini kurtarmak isteyen 60 yaşındaki bir kadın hayatını kaybetmiştir. Görele'de de 16 yaşında bir kız selden kendini kurtaramamıştır. Keşap'ta ise evinde oturmakta olan bir genç kıza yıldırım isabet ederek ölümüne neden olmuştur. Yine sel sonunda Giresun – Ordu karayolu üzerinde bulunan Batlama, Domuz deresi ve Piraziz köprüleri yıkılmıştır.<sup>8</sup>

1959 Mayıs'ında yağın yağmurlar Trabzon, Rize ve Giresun'da sel felaketlerine sebep olmuştur. Sel felaketi birçok evin, sekiz köprünün ve bir elektrik santralının yıkılmasına ve 30 kişinin ölümüne sebep olmuştur. Diğer vilayet valileri felaketzedelere yardım göndermek üzere harekete geçmişlerdir. Ayrıca Ankara'dan yardım malzemesi ve yiyecekler gönderilmiştir.<sup>9</sup> Yine 1962'de Alucra kazasında sağanak halinde bir saat yağın yağmur ve dolu neticesinde bazı evler de hasar oluşmuştur.<sup>10</sup>

Temmuz 1965'de şiddetli yağmur dolayısıyla Aksu, Yağlıdere ve Gelevera derelerinin taşmasıyla meydana gelen selde suların sürüklediği evlerin sayısı 150'yi bulmuştur. Tirebolu – Espiye arasındaki köprünün yıkılmasıyla Trabzon – Samsun sahil yolu trafiğe kapanmıştır. Orman İşletmesi'ne ait tomruklar denize sürüklenmiş, yaylalarda çok sayıda büyük ve küçükbaş hayvan telef olmuştur. Dereli, Aksu, Camıyanı, Yağlıdere ve Harşit bölgelerindeki halk evlerin damında ve ağaçlarda mahsur kalmıştır. Seller, Dereli ilçesinde 10 evi denize sürüklerken 25 ev ve çok sayıda dükkânı da yıkmıştır. Denize sürüklenen ev sayısı Aksu'da 5, Camıyanı merkezinde 40'tır. Aynı zamanda Dereli'de sellerin sürüklediği büyük bir kaya parçası bir evi yıkmış ve içinde bulunan iki çocuk da hayatını kaybetmiştir. Giresun ile Tirebolu arasındaki sahil yolu, büyük ve küçükbaş hayvan cesetleri, tomruk ve sökülmüş ağaçlarla dolmuştur. Selin geçtiği bölgelerde fındık mahsulü tamamen harap olmuştur. Zararın yalnız fındıkta 50 milyon lira civarında olduğu belirtilmektedir. Mahsur kalanları kurtarmak için Ankara'dan helikopter istenmişse de helikopterin kısa menzilli olmasından dolayı sonuçsuz kalmıştır. Giresun Valisi Sadullah Veren sel bölgelerine gidilemediğini, telefon ve telgraf direkleri yıkıldığından haberleşmenin de kesildiğini belirtmiştir.<sup>11</sup>

Giresun milletvekili Naim Tirali, son zamanlarda Giresun'da meydana gelen sel felaketlerini TBMM'de gündeme getirmiştir. Bölgeye yapılan yardımların yetersiz olmasından

<sup>6</sup> BCA, 030.10.0.0/117.818.29, 18 Temmuz 1929.

<sup>7</sup> BCA, 030.10.0.0/118.834.24, 30 Mart 1941 tarihli Giresun Valisi tarafından çekilen telgraf.

<sup>8</sup> Milliyet, 05 Eylül 1956, s. 1.

<sup>9</sup> Milliyet, 22 Mayıs 1959, s. 1.

<sup>10</sup> Milliyet, 27 Mayıs 1962, s. 1.

<sup>11</sup> Milliyet. 26 Haziran 1965, s.1.; 27 Haziran 1965, s. 1.



dolayı doğal afetlerle ilgili olan kanunun eksikliği görülmüştür. Daha sonra doğal afetlerle ilgili olan kanunun bazı maddelerinde değişikliğe gidilmiştir.<sup>12</sup>

1967 Temmuzunda şiddetli yağmur sonucunda oluşan seller bir değirmeni ve evi yıkmıştır. Görele’de yağmur yüzünden taşan dereyi geçmeye çalışan bir kişiyle birlikte dere üzerindeki su değirmeninde bulunan iki kişi de sürüklenerek hayatlarını kaybetmişlerdir. Aynı ilçede bir tepe üzerinde bulunan bir ev şiddetli yağmurdan çökmüş ve içinde bulunan 5 kişilik aile yok olmuştur.<sup>13</sup>

1975 ilkbaharında karların erimesi ve yağmurların şiddetli yağmasıyla Giresun’daki Aksu deresi taşmış Barça köyü ile Giresun arasındaki ulaşımı sağlayan köprüyü yıkmıştır. Bu nedenle SEKA İlkokulu’nda okuyan 60 kadar öğrenci okula gitmek için derenin içinden geçmek zorunda kalmışlardır. Köprünün yıkılmasıyla öğrencilerden başka SEKA’da çalışan işçilerde fabrikaya geliş gidişlerinde büyük sıkıntıya düşmüşlerdir.<sup>14</sup>

1981’in Haziran ayında Giresun’un Görele ilçesinde iki gün yağın sağanak yağışlar sonucu 18 köy yolu ulaşımına kapanmıştır.<sup>15</sup> Temmuz ayında ise sık sık değişen hava koşulları sonucunda Giresun’da 5 kişi sulara kapılarak ölmüştür. Giresun Cumhuriyet Savcılığı’na göre Giresun – İnışdibi arasında çalışmakta olan Mehmet Banat yönetimindeki 52 AF 171 plakalı yolcu otobüsü Darıbükü mevkiinde, Baltama deresinden karşıya geçmek isterken, derenin ortasında stop etmiştir. Yüksek yaylalarda meydana gelen yağışlar dere suyunun artmasına neden olduğu için olaya müdahale edilememiştir. Gecenin geç saatlerine kadar yapılan aramalar sonucu otobüs yolcularından 5’i kaybolmuştur.<sup>16</sup>

## 2- Heyelan ve Toprak Kayması

Şiddetli yağın yağmurlar Giresun’da sadece sele değil aynı zamanda büyük çaplı toprak kaymasına da sebep olmuştur. Bunda bölgede ilkbahar ve yaz yağmurlarının sağanak olarak yağması, toprak yapısı ve yer şekilleri önemli bir etkiye sahiptir. Afet bilgileri envanterine göre, afetzede sayıları bazında heyelanlardan en çok zarar yer gören 20 yer içerisinde Giresun’un Şebinkarahisar ilçesi 110 heyelan ve 104 afetzede ile 10. sırada yer almaktadır.<sup>17</sup> İncelediğimiz dönem içerisindeki belgelerden tespit ettiğimiz ilk toprak kayması olayı 1931 yılında meydana gelmiştir. 1931 Nisanı’nda Şebinkarahisar – Alucra karayolunun 7 ve 8’inci kilometrelerinde Alucra suyunun yön değiştirmesinden dolayı yolun 500 metrelik kısmında heyelan meydana gelmiştir. Büyük arazi kitleleri değişik yerlerden yarılmış ve yolu tehlikeli bir hâle getirmiştir.<sup>18</sup>

1948’de Tirebolu merkezde ve Cıntaş Mahallesi içinde bir cami, 30’a yakın ev, 25 dükkân, iki otel, üç kahvehane ve iki fırın bulunduğu ve aynı zamanda Trabzon – Giresun karayolunun 17 km metre karelik kısmını kapsayan alanda kayma riski olduğu tespit edilmiştir. Meydana gelebilecek muhtemel bir toprak kaymasının önüne geçebilmek için çalışmalar yapılmıştır. Bayındırlık Bakanlığı Jeoloji mütehassısının belediyeye sunduğu raporunda bu mntıkada lağım ve yağmur sularının umumi bir kanalizasyona alınmasının lazım geldiği, aksi takdirde yağmur mevsiminde kaymanın meydana geleceği ve ileride bütün kasabayı içine alan önüne geçilemez bir

<sup>12</sup> *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C. 43, 2 Temmuz 1965, Dönem 1, Toplantı 4, Birleşim 139, s.43-46.

<sup>13</sup> *Milliyet*, 28 Temmuz 1967, s. 3.

<sup>14</sup> *Milliyet*, 17 Mayıs 1975, s. 3.

<sup>15</sup> *Milliyet*, 18 Haziran 1981, s. 3.

<sup>16</sup> *Milliyet*, 2 Temmuz 1981, s. 12.

<sup>17</sup> Gökçe ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 29.

<sup>18</sup> *BCA*, 030.10.0.0/117.819.3, 16 Nisan 1931.

tehlike yaratacağı öğrenilmiştir. Yapılacak olan kanalizasyonun maliyeti ise 80 – 100 bin liraydı. Ancak belediye bütçesinin buna yetmeyeceği belirtilmiştir. Fakat bölgede yaşayan insanların can güvenliği olmadığından alınan karar başbakanlığa arz edilmiştir. Başbakanlıktan gelen cevapta 1948 yılı afet ödeneğinin sene başında bittikten Tirebolu'daki toprak kaymasını önlemek için yapılacak kanalizasyona ödenek ayrılmayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca 1949 yılı bütçesinde yeterli miktarda ödenek sağlandığı takdirde bu isteğin göz önünde bulundurulacağı da belirtilmiştir.<sup>19</sup>

1954'te Bakanlar Kurulu'nca, heyelan ve kaya düşmesine maruz kalan Tirebolu'nun Boynuyolu Zir köyünde bulunan aileler<sup>20</sup> ile Şebinkarahisar'ın Çırdak köyü halkının daha uygun yerlere yerleştirilmesine kararlaştırılmıştır.<sup>21</sup> Çırdak köyünden 63 aileye ev, ahır ve samanlıklarını yeniden yaptırabilmeleri için devlet ormanlarından 431m<sup>3</sup> tomruk verilmiştir.<sup>22</sup> Aynı yıl içinde Merkezi İskân Komisyonu'nca Alucra'nın Pozan, Eliye, Ozan, Aşağı Zapa'nın Ormanlı mahallesi, Yusufeli ve Alt Zapa köyünün Çay mahallesi heyelan nedeniyle buldukları yerlerden başka yerlere nakledilmesi kararı alınmıştır.<sup>23</sup> 1959 tarihinde de Alucra ilçesine bağlı Zodoma (Çakılıkaya) köyünde yer kaymasından zarar görenler, aynı köyün sınırları içinde bulunan Ezerte Düzlüğü mevkiine yerleştirilmişlerdir.<sup>24</sup>

1964'te Bakanlar Kurulunca, yer kayması olayından zarar gören ailelerden Alucra'nın Aşağı Zapa köyünde bulunanların, aynı köyün sınırları içindeki Mezarlık mevkiine,<sup>25</sup> Şebinkarahisar ilçesine bağlı Ozanlı köyünde bulunanlar ise Şebinkarahisar – Suşehri yolu üzerindeki Tönük köprüsü civarında olan Yazı mevkiine yerleştirilmeleri kararlaştırılmıştır.<sup>26</sup>

1965 yılında Bakanlar Kurulu, Şebinkarahisar'ın Avutmuş mahallesinin Eşekgözü mevkiinde meydana gelen toprak kaymasına maruz kalan 8 aileye belediye sınırları içinde bulunan Mezarlık mevkiine yerleştirmiştir. 12.500 lirayı geçmemek üzere inşaat yardımı yapılmıştır. Ayrıca yol ve kadastro için 20 bin liralık ödenekte ayrılmıştır. Afetzedeler 7269 sayılı kanun hükümlerine göre yapılarını kendileri yaptırmayı isteyip borçlanmayı yüklenenlere, mahalli özellikler göz önünde bulundurularak kolaylıkta sağlanmıştır. Bunun için önceden hazırlanacak planlar ve yapılacak keşifler neticesinde inşaat bedellerinin, inşaatın seyrine göre taksitler halinde ödenmesi ve gerektiğinde malzeme yardımı sağlanması ve yapılacak bu yardımların aynı kanunun 40'ncü maddesindeki esaslar dairesinde tahsili kararlaştırılmıştır.<sup>27</sup> Ocak 1967 ise Giresun'un Alucra ilçesine bağlı Dolundas köyünde meydana gelen yer kaymasından zarar gören aileler Kaşınbaşı Düzlüğü mevkiine yerleştirilmişlerdir.<sup>28</sup>

### 3- Yangın

İncelediğimiz dönem içinde arşiv belgelerine ve basına üç yangın olayı yansımıştır. Bunlardan ilki 1932 yılında Dereli'nin Semail köyü civarında Çilekli ormanında çıkan yangındır. Yangın halkın ve jandarmanın gayretiyle söndürülmüştür. Yanan orman alanı 28 hektardır. Bu

<sup>19</sup> BCA, 030.10.0.0/159.114.30, 8 Temmuz 1948.

<sup>20</sup> BCA, 030.18.1.2/136.62.16, 25 Haziran 1954, İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi.

<sup>21</sup> BCA, 030.18.1.2/137.64.12, 25 Haziran 1954, İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi.

<sup>22</sup> BCA, 030.18.1.2/137.80.17, 1 Ekim 1954, İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi.

<sup>23</sup> *Milliyet*, 14 Eylül 1954, s. 3.

<sup>24</sup> BCA, 030.18.1.2/190.70.17, 4 Aralık 1965.

<sup>25</sup> BCA, 030.18.1.2/178.28.9, 15 Mayıs 1964.

<sup>26</sup> BCA, 030.18.1.2/178.34.17, 20 Haziran 1964.

<sup>27</sup> BCA, 030.18.1.2/187.37.8, 21 Haziran 1965.

<sup>28</sup> BCA, 030.18.1.2/202.1.3, 3 Ocak 1967.

olaydan 1 gün sonra Yavuz Kemal civarında Çaldağ ormanında bir yangın daha çıkmıştır. Burada 120 hektarlık bir çalılık ise yanmıştır. Dereli’de çıkan yangının faili bulunmuş fakat Yavuz Kemal’deki yangının faili bulunamamıştır.<sup>29</sup>

7 Ağustos 1961 tarihinde Şebinkarahisar’da büyük bir yangın çıkmıştır. 80 bina tamamen, 32 bina ağır, bir bina orta ve 7 bina ise hafif derecede hasar görmüştür. Bu binalarda 276 dükkân ve 7’de hane bulunmaktadır. Yangından sonraki hafta ilk ve acil yardım olarak kullanılmak üzere ilgili kaymakamlık emrine 20 bin lira gönderilmiştir. Ayrıca dükkânı yanan esnafa dükkân yapılması için Giresun Valiliği emrine 20 bin lira gönderilmiştir. Fakat bu para ile 210 ton un alınmış, felaketzede vatandaşlara ekmek yaptırılıp dağıtılmış ve 80 torbasının da kış ortasında açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalmamaları için muhafaza edildiği belirtilmiştir.<sup>30</sup>

#### 4- Deprem

Giresun’un depremden etkilenen bölgeleri daha çok iç kesimlerde bulunan Şebinkarahisar, Alucra ve Çamoluk gibi ilçeleridir. Bu ilçeler birinci derecede deprem bölgeleri içinde yer almaktadır. Bu ilçelerin dışında kalan bölgeler ise üçüncü ve dördüncü derece deprem bölgeleriydi.<sup>31</sup> Belgelere göre ilk deprem 1930 yılında Şebinkarahisar ve Alucra’da gerçekleşmiştir. Şebinkarahisar’da 3, Alucra’da ise 8 saniye sürmüştür. Depremde can ve mal kaybı yaşanmamıştır.<sup>32</sup> Yine 1932 yılında Şebinkarahisar’da güneyden kuzeye doğru oldukça şiddetli bir yer sarsıntısı meydana gelmiş ve hasara yol açmamıştır.<sup>33</sup>

1939 yılındaki Erzincan depremi Giresun’u da yakından etkilemiş, kaza ve köylerde çokça hasar meydana gelmiştir. Depremzedelere yapılması lazım gelen yardımların acilen yapılması gerektiği için Samsun, Trabzon ve İstanbul vilayetlerine bildirilmiştir. İstanbul’dan hareket edecek vapurla bir miktar çadır, sağlık malzemesi ile birkaç doktor gönderilmiştir.<sup>34</sup> Depremde Şebinkarahisar ilçesi tamamen harap olmuştur. Giresun’dan Şebinkarahisar yolu üzerinde 500 m yüksekliğinde bir tepe kaymış ve yol kapanmıştır.<sup>35</sup> Giresun’da 237 bina yıkılmış ve 1002 binada hasarlı olarak tespit edilmiştir. Ölü sayısı 1439 ve yaralı sayısı 488’dir. Giresun Valiliğine 83 çuval giyecek, 52 teneke helva ve kavurma, 64 balya giyecek eşya, yine İstanbul’dan 30423 parça giyecek gönderilmiştir. Giresun ve çevresinde yıkılan evlerin yeniden yapılması içinde İstanbul’dan 310m<sup>3</sup> olan keresteler gönderilmiştir.<sup>36</sup>

1940 yılında Erzincan depreminden etkilenen Giresun ile Bulancak arasındaki köyler ile Tirebolu’nun Avculu ve Çınarcık köyleri hasar gören yerler listesine eklenmiştir.<sup>37</sup> 1941 yılında ise İcra Vekilleri Heyetince 3849 sayılı kanunla Nafia Vekâleti bütçesine konulan 5 milyon liralık tahsisattan 2500 liranın, zelzelede zarar gören Alucra belediyesine verilmesi kabul edilmiştir.<sup>38</sup>

<sup>29</sup> BCA, 030.10.0.0/120.853.11, 20 Kasım 1932.

<sup>30</sup> *Milliyet*, 08.08.1961, s.1.; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.2, 17 Ocak 1962, Dönem 1, Toplantı 1, Birleşim 34, s. 32.

<sup>31</sup> Süleyman Pampal – Bülent Özmen, *Türkiye’de Deprem Gerçeği*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara 2007, s. 106, 129, 179, 263, 332-333, 429.

<sup>32</sup> BCA, 030.10.0.0/119.837.16, 16 Aralık 1930.

<sup>33</sup> BCA, 030.10.0.0/119.838.13, 8 Aralık 1932.

<sup>34</sup> BCA, 030.10.0.0/119.844.1, 29 Aralık 1939.

<sup>35</sup> *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1940; Aslı Arslan, *Türkiye’de Tabii Afetler(1923-1950)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2003, s. 29.

<sup>36</sup> Arslan, *a.g.t.*, s. 34-35, 45, 52.

<sup>37</sup> BCA, 030.18.1.2/92.71.9, 17 Temmuz 1940.

<sup>38</sup> BCA, 030.18.1.2/95.46.10, 4 Haziran 1941.

1942 Şubatı ortasında Giresun, Şebinkarahisar, Görele ve Alucra da hissedilen yer sarsıntısında ise hasar meydana gelmemiştir.<sup>39</sup> Aynı yılın Aralık ayında Giresun ve çevresinde biri 16 saniye diğeri 3-4 saniye süren iki yer sarsıntısı yaşanmıştır. Bu yer sarsıntısında can ve mal kaybı olmamıştır.<sup>40</sup> 1971 yılında ise Giresun'da hafif ve zarara yol açmayan depremler meydana gelmiştir.<sup>41</sup>

### 5- Fırtına

Giresun'da meydana gelen doğal afetlerden biri de fırtınadır. İncelediğimiz dönem içerisindeki ilk fırtına olayı 1933 yılında meydana gelmiştir. Bu fırtına sonucunda merkezde 3 mavna,<sup>42</sup> iki küçük balıkçı kayığı tamamen parçalanmış ve üç mavna da kısmen zedelenmiştir. Sahile yakın eski bir ev harap olmuş, dalgalar mezarlıklara kadar girmiştir. İhraç edilmek üzere iskeleyle getirilmiş olan ceviz kütüklerinden on tanesiyle yine orada bulunan 46 çuval fındık denize sürüklenmiştir. Yine Görele'de yapılmakta olan parkın duvarı yıkılmış ve sahile yakın bazı evleri su basmıştır. Zefre ve Canburnu mevkiinde ise üç kayık kaybolmuştur. Zefre'de sahile yakın bir kahvenin duvarı yıkılmış ve Tirebolu rıhtımı üzerinde bulunan gümrük muhafaza memurlarına ait bir kulübe ve çekili bir sandal parçalanmıştır. Keşap'ta denizde bulunan altı küçük balıkçı kayığından ikisi geri dönmüş ve dördü kaybolmuştur. Karada iki tekne parçalanmışsa da makineleri kurtarılmıştır. Bulancak'ta ise küçük bir ev kısmen, iskelenin döşeme tahtaları tamamen harap olmuş ve sahil yolu bozulmuştur.<sup>43</sup> Ayrıca Eylül 1935'te Giresun limanında meydana gelen fırtınada faydalı çalışmalarıyla gemicileri kurtaran Trabzonlu Çolakoğlu Recep'e İcra Vekilleri Heyetince, 200 lira mükâfat verilmiştir.<sup>44</sup>

1939 Ekimi'nde meydana gelen bir kasırga ise yarım saat devam etmiştir. Kasırga, hükümet konağı, hapishane ve birçok evin çatı ve bacalarını uçurmuş, camlarını kırmıştır. Telefon telleri bozulmuş, ağaçlar devrilmiş, iskelede bulunan mavnadaki 300 çuval fındık ıslanmış ve 72 çuvalı da denize sürüklenmiştir. 3 adet mavna da harap olmuştur. Fener civarında bir sandal devrilerek 9 kişilik mürettebatından birisi kayıp olmuştur.<sup>45</sup>

1962'de yaşanan fırtına ise Giresun Milletvekili Mustafa Kemal Çilesiz tarafından Meclis gündemine getirilmiştir. Mustafa Kemal Çilesiz, 26 Aralık 1962'de mecliste yaptığı konuşmada Giresun'da meydana gelen fırtınanın büyük zararlara yol açtığını belirterek diğer bölgelere yapılan yardımlar gibi Giresun'a acilen yardım yapılması gerektiğini dile getirmiştir.<sup>46</sup>

13 Ocak 1968 tarihinde Görele ve Eynesil'de meydana gelen kasırga sonucunda birçok köy zarar görmüştür. Bakanlar Kurulunca inşaat, yol, su, kanalizasyon tesisleri, arazi sağlanması, kadastro, harita ve plan gibi işler için Görele'ye bağlı köylerden; Tekgöz köyündeki 6 aileye 59.500,<sup>47</sup> Yukarısığırlık köyündeki 13 aileye 129.000,<sup>48</sup> Koyunhamza köyündeki 6 aileye 59.500,<sup>49</sup> Kırıklı köyündeki 12 aileye 119.000<sup>50</sup> ve Beyazıt köyündeki 13 aileye ise 129.000 lira<sup>51</sup>

<sup>39</sup> BCA, 030.10.0.0/120.849.5, 15 Şubat 1942.

<sup>40</sup> BCA, 030.10.0.0/120.849.9, 22 Aralık 1942.

<sup>41</sup> *Milliyet*, 18 Nisan 1971, s. 9.

<sup>42</sup> Limanlarda, şamandıralara bağlı olarak yükleme ve boşaltma yapan gemilerden kıyılara yük götürüp getiren tekne.

<sup>43</sup> BCA, 030.10.0.0/121.861.8, 17 Aralık 1933.

<sup>44</sup> BCA, 030.18.1.2/61.1.18, 8 Ocak 1936.

<sup>45</sup> BCA, 030.10.0.0/121.862.22, 13 Ekim 1939.

<sup>46</sup> *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.10, 26 Aralık 1962, Dönem 1, Toplantı 2, Birleşim 22, s. 451.

<sup>47</sup> BCA, 030.18.1.2/220.40.1, 1 Haziran 1968, Bakanlar Kurulu Karamamesi (BKK).

<sup>48</sup> BCA, 030.18.1.2/220.39.7, 1 Haziran 1968, BKK.

<sup>49</sup> BCA, 030.18.1.2/222.49.9, 1 Temmuz 1968, BKK.

para verilmiştir. Yine masraflar için Eynesil'e bağlı Kösemen köyündeki 8 aileye 79.000,<sup>52</sup> Belen köyündeki 22 aileye 216.000,<sup>53</sup> Kemalîye köyündeki 17 aileye 169.500<sup>54</sup> ve Yarımca köyündeki 7 aileye de 69.500 lira ayrılmıştır.<sup>55</sup> Afetzedeler 7269 sayılı kanun hükümlerine göre yapılarını kendileri yaptırmayı isteyip borçlanmayı yüklenenlere, mahalli özellikler göz önünde bulundurulurken kolaylıkta sağlanmıştır. Bunun için önceden hazırlanacak planlar ve yapılacak keşifler neticesinde inşaat bedellerinin, inşaatın seyrine göre taksitler halinde ödenmesi ve gerektiğinde malzeme yardımı sağlanması ve yapılacak bu yardımların aynı kanununun 40'ncü maddesindeki esaslar dairesinde tahsili kararlaştırılmıştır.

1968 Martı'nda şiddetli fırtına ve yağmurlar Giresun'da can ve mal kaybına yol açmıştır. Kaybolan 15 balıkçı teknelinin izine rastlanmamıştır. Fırtına yüzünden birçok evin ve caminin çatıları uçmuş ve bazı evler oturulmayacak derecede hasar görmüştür. Teknesiyle balığa çıkan Zühtü Çolak adlı bir şahıs donarak ölmüş, aynı teknede bulunan iki kişi Karaduman motoru tarafından baygın halde kurtarılmıştır.<sup>56</sup> Mustafa Kemal Çilesiz Mecliste, Giresun'da çok şiddetli bir fırtınanın meydana geldiğini ve insanların zor durumda olduklarını ve gerekli yardımın yapılmasını istemiştir. Buna cevap olarak Tarım Bakanı Bahri Dağdaş, fırtınanın ardından mahalli teşkilatlara emir verdiklerini ayrıca üç kişilik bir ekip kurarak zarar tespiti yapılmaya başlandığını belirterek, yiyecek yardımları yapılmasını için gereken emirlerin verildiği açıklamasını yapmıştır.<sup>57</sup>

## 6- Açlık

Giresun; ekonomik yaşamı neredeyse fındık üreticiliğine dayanan bir ildir. Giresun'un büyük bir bölümünün dağlarla kaplı olması ekim alanlarını kısıtlamakta ve nüfusun beslenme gereksinimini karşılamaya yetmeyen bir tarımsal yapı ortaya çıkarmaktadır.<sup>58</sup> Dolayısıyla fındığın doğal afetler ve böceklerden zarar görmesi halkı ekonomik zorluklara düşürmektedir.

II. Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan ekonomik sıkıntılar tüm Türkiye'de olduğu gibi Giresun'u da derinden etkilemiştir. Öyle ki bu dönemde en temel gıda maddeleri bile karne ile verilmeye başlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın 1939 Eylülü'nde patlak vermesi Türkiye'nin ekonomik hayatını etkilemesi de yoksulluğu beraberinde getirmiştir. İncelediğimiz belgelerde bunu açıkça görmekteyiz. Tetkik edilen belgelerdeki ilk açlık olayı Mayıs 1930'da Tirebolu'nun Buğdalızir köyünde açlıktan 4 kişinin hayatını kaybetmesidir. Bu durum o dönem için Tirebolu'nun ekonomik hayatının kötüye gittiğini göstermektedir.<sup>59</sup> Aynı yıl içerisinde Giresun ve çevresinde fındık mahsulünün noksanlığı dolayısıyla 47.000 nüfus iâşe sıkıntısı çekmiştir. Bu muhtaç insanlara ambarlarda mevcut olan zahireden 13.500 kilo buğday, mısır ve arpa dağıtılmıştır.<sup>60</sup>

<sup>50</sup> BCA, 030.18.1.2/221.46.20, 1 Temmuz 1968, BKK.

<sup>51</sup> BCA, 030.18.1.2/221.47.3, 1 Temmuz 1968, BKK.

<sup>52</sup> BCA, 030.18.1.2/220.40.2, 1 Haziran 1968, BKK.

<sup>53</sup> BCA, 030.18.1.2/220.39.6, 1 Haziran 1968, BKK.

<sup>54</sup> BCA, 030.18.1.2/221.46.19, 1 Temmuz 1968, BKK.

<sup>55</sup> BCA, 030.18.1.2/222.49.8, 1 Temmuz 1968, BKK.

<sup>56</sup> *Milliyet*, 14 Mart 1968, s. 7.

<sup>57</sup> *Millîyet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.23, 26 Ocak 1968, Dönem 2, Toplantı 3, Birleşim 32, s. 625-626.

<sup>58</sup> Mukaddes Çelik, "Cumhuriyet Döneminde Giresun: İktisadi Açından Bir Tetkik", *Giresun Tarihi Sempozyumu 24-25 Mayıs 1996*, Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 1997, s. 355-356.

<sup>59</sup> BCA, 030.10.0.0/120.858.5, 27 Mayıs 1930.

<sup>60</sup> BCA, 030.10.0.0/117.818.4, 16 Ağustos 1930.

1941 yılında ise Görele'deki açlık tehlikesine karşı Kızılay tarafından mısır gönderilmiştir.<sup>61</sup> Yine aynı yıl içinde Giresun vilayetinin açlık buhranına düşmemesi için Giresun, Tirebolu, Görele ve Bulancak'ın aylık un ihtiyacı belirlenerek gerekli stokun ofis ambarında bulundurulması Başbakanlığa bildirilmiştir. 1941 yılında aylara göre un ihtiyacı dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.<sup>62</sup>

Tablo – 1: 1941 Yılında Giresun ve Kazaların Aylara Göre Un İhtiyacı (Çuval)

Aylar	Giresun	Tirebolu	Görele	Bulancak
Ocak	1800	360	300	300
Şubat	1800	360	300	300
Mart	1800	360	300	300
Nisan	1800	360	300	300
Mayıs	1800	360	300	300
Haziran	1800	360	300	300
Temmuz	1800	720	500	500
Ağustos	2500	800	650	650
Eylül	2500	800	650	650
Ekim	1800	500	400	500
Kasım	1800	360	300	300
Aralık	1800	360	300	300
<b>TOPLAM</b>	<b>23000</b>	<b>5700</b>	<b>4600</b>	<b>4700</b>

Tablodan edindiğimiz bilgiye göre Giresun, Tirebolu, Görele ve Bulancak'ın 1941 yılı un ihtiyacının toplamı 38.000 çuvaldır. Bulancak ve Görele'nin 1941 yılı un ihtiyacı hemen hemen aynıdır. Un ihtiyacı, fındık mevsimi olan Ağustos ve Eylül aylarında daha büyük bir artış göstermektedir. Giresun merkezin una olan ihtiyacı diğer üç ilçenin toplam un ihtiyacından daha fazladır.

1946 yılında Giresun'da gıda maddelerinin eksikliğinden dolayı halk fizyolojik sefaletе düşmeye başlamıştır. Yapılan incelemeler sonucunda 3 bin ton mısıra ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Milletvekilleri bu ihtiyacın en kısa zamanda gönderilmesini bildirmişlerdir.<sup>63</sup>

Eylül 1956 yılında meydana gelen selde Piraziz'de mısır mahsulünü hasara uğratmıştır. Kaldı ki bu yıllarda üretilen mısır halkın ihtiyacına cevap vermiyordu. Yöre halkı, Ofis tarafından halka verilen buğdayın az geldiğini ara sıra gelen buğdayın ise nüfus başına iki ile beş kilo arasında olduğunu bu durum karşısında ekmek sıkıntısı çektiklerini Başbakanlığa belirtilmiştir. Bunun üzerine Giresun'a 1957'nin şubat ayı ihtiyacı için 1550 ton buğday gönderilmiştir ve ilgili makamlara bu konu hakkında talimatlar verilmiştir.<sup>64</sup>

1961'de Giresun milletvekili Mustafa Kemal Çilesiz mecliste, Giresun, Ordu ve Trabzon halkına ucuz ekmeklik hububat verilmesi için ne düşünüldüğü ve ne gibi tedbirler alındığı hakkında bir soru sormuştur. Ticaret Bakanı İhsan Gürsan cevabında; Karadeniz bölgesinde ekmeğini evinde yapan köylünün tek mahsulü olan fındık fiyatlarının düşüklüğü göz önünde

<sup>61</sup> BCA, 030.10.0.0/178.234.31, 30 Haziran 1941.

<sup>62</sup> BCA, 030.10.0.0/185.273.6, 20 Aralık 1941.

<sup>63</sup> BCA, 030.10.0.0/177.224.7, 19 Mart 1946, Eşref Dizdar ve İhsan Gurak tarafından çekilen telgraf.

<sup>64</sup> BCA, 030.1.0.0/99.610.1, 22 Şubat 1957, Telgraf; Piraziz, Erenköy, Çayır, Maden, Güney, Armutçukuru ve Alibeyköy muhtarları tarafından çekilmiştir.

bulundurulmuştur. Bu için 1950 yılından itibaren en ucuz fiyattan mısır ve buğday dağıtılmaya başlandığını ve buğday alım fiyatlarındaki zamma paralel olarak 1956'da 25, 1957'de 30, 1958'de 30, 1959'da 40, 1960'da 50 ve nihayet 1961 yılının Ekim ayına kadar 55 kuruşluk satış fiyatı uygulandığını belirtmiştir. Fiyat bakımından halkı zorda bırakan bir durumun olmadığını ve bölge halkının senelik ihtiyacı olan 160 bin tonun üzerinde olan ekmeklik ihtiyacı ofis iş yerlerinden düzenli olarak karşılanmakta olduğunu ve fındık fiyatlarının son günlerde yüksek olduğunu halkın satın alma gücünü artırdığını dile getirmiştir.<sup>65</sup> Aynı yıl içerisinde peşin parayla hububat alamayacaklar için Giresun, Ordu ve diğer ihtiyaç bölgelerinde 5.000.000 liraya kadar vadeli satış yapmak için Toprak Mahsulleri Ofisi yetkili kılınmıştır.<sup>66</sup>

Mustafa Kemal Çilesiz 1963 yılında, fındık ve mısır mahsulü yetersiz olan Karadeniz bölgesi halkının açlığa karşı korunmasını sağlamak konusunda ne düşünüldüğüne dair soru sormuştur. Ticaret Bakanı Ahmet Oğuz, bu sene mahsullerin iklim şartlarından dolayı yetersiz olduğunu ve mahsulleri tabii afetlerden hasara uğrayıp muhtaç duruma düşen vatandaşlar için gerekli yemeklik hububatın sağlanması için yeni bir kanun tasarısının hazırlandığını belirterek yasa kanunlaşınca ihtiyaçların zamanında karşılanacağına dikkat çekmiştir.<sup>67</sup>

Mart 1966'da meclisteki bir oturumda CHP Giresun Milletvekili Mustafa Kemal Çilesiz, Doğu Karadeniz ve Giresun'da açlık tehlikesi bulunduğunu ifade etmiştir. Yine bu yıl fındık istihsalinin az olması sebebiyle halkın elindeki bütün malı tefecilerin çektiklerini Doğu Karadeniz'de tefeciliğin bir felaket haline geldiğini bildirmiştir.<sup>68</sup>

#### **7- Mahsullerin Afetlerden Zarar Görmesi**

Giresun'da fındık ve mısır mahsulleri don, kuraklık, sel, karalık hastalığı ve fındık kurdu gibi tabii afetler nedeniyle zarar görmekteydi. Halk Tarım Kredi Kooperatiflerine olan borçlarını bile zaman zaman ödeyemez duruma gelmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra 1929 yılında fındık mahsulü zarar görmüştür. 1929 yazında Fındığın az olmasıyla halk ekonomik sıkıntıya düşünce İcra Vekilleri Heyetince borçları ertelenmiştir.<sup>69</sup>

Temmuz 1941'de ise Tirebolu merkezi ve köylerinde meydana gelen don ve karalık hastalığı nedeniyle fındık hasara uğramıştır. Bu yüzden borçlarını ödeyemeyecek duruma düşen çiftçilerin Ziraat Bankası'na olan 107.516 liralık borçları bir sene ertelenmiştir.<sup>70</sup> Yine 1943 yılında don ve kuraklık nedeniyle Tarım Kredi ve Ziraat Bankası'na olan borçlarını ödeyemeyenlerin borçlarının ertelenmesi kararı alınmıştır.<sup>71</sup>

Tirebolu'da 1950'de ürünün az olmasıyla dolayısıyla Espiye, Bada, Tirebolu ve Camıyanı Tarım Kredi Kooperatifleri'ne olan borçlarını ödeyemeyen çiftçiler Ziraat Bankasına olan 149.167 lira borcun bir yıl ertelenmesine karar verilmiştir.<sup>72</sup> Yine 1952 yılında Giresun ve Dereli'de meydana gelen don yüzünden fındık zarara uğramıştır. Paye, Kemaliye ve Dereli Tarım

<sup>65</sup> *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.1, 22 Aralık 1961, Dönem 1, Toplantı 1, Birleşim 25, s. 363-364.

<sup>66</sup> *BCA*, 030.18.1.2/160.22.16, 28 Nisan 1961.

<sup>67</sup> *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.23, 17 Aralık 1963, Dönem 1, Toplantı 2, Birleşim 15, s. 434 – 436.

<sup>68</sup> *Milliyet*, 25 Mart 1966, s.7.; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.5, 24 Mart 1966, Dönem 2, Toplantı 1, Birleşim 72, s. 564-565.

<sup>69</sup> *BCA*, 030.18.1.2/7.62.6, 18 Aralık 1929.

<sup>70</sup> *BCA*, 030.18.1.2/99.60.3, 8 Temmuz 1942.

<sup>71</sup> *BCA*, 030.18.1.2/102.37.13, 25 Mayıs 1943; 030.18.1.2/101.6.10, 23 Ocak 1943.

<sup>72</sup> *BCA*, 030.18.1.2/125.22.7, 26 Mart 1951.

Kredi Kooperatifleri ortaklarının Ziraat Bankasına olan 121.542 liralık borçları olan borç bir yıl süreyle ertelenmiştir.<sup>73</sup>

1953 yılında ise kışın sert geçmesi yüzünden mahsulleri hasara uğrayan Çanakçı, Görele, Eynesil ve İmatlı'da bulunan çiftçilerin 609.917 liralık borçları ertelenmiştir.<sup>74</sup> 1954 yılında ise tabii afetlerden dolayı mahsulleri zarara uğrayan Keşap, Karabulduk, Yolağzı ve Valit Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarının 1.308.038 liralık borcu ertelenmiştir.<sup>75</sup> Yine aynı yıl içerisinde Tirebolu, Espiye, Bada, Camıyanı ve Güce'de fazla yağış ve fındık kurdu sebebiyle borçlarını ödeyemez duruma gelen çiftçilerin borçları İcra Vekilleri Heyetince ertelenmesi karar alınmıştır.<sup>76</sup> 1955 yılında hüküm süren kuraklık yüzünden borçlarını ödeyemeyen Görele, Eynesil, İmatlı, Çavuşlu ve Çanakçı çiftçilerinin borçları 1 yıl süreyle ertelenmiştir.<sup>77</sup>

1961'de Bakanlar Kurulu'nca Bulancak'a bağlı 26, Piraziz'e bağlı 25 köyde don yüzünden fındıkları zarara uğrayan çiftçilerin Ziraat Bankası'na olan 1.786.343 liralık borçları bir yıl süreyle ertelenmiştir.<sup>78</sup>

Don yüzünden mahsulleri hasara uğrayan Keşap, Karabulduk, Yolağzı, Valit, Espiye ve Camıyanı Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarının borçlarını ödeyemeyecek duruma düşmüşlerdir. Bu nedenle Ziraat Bankasına olan 1.988.787,34 liralık borçları 1961 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla ertelenmiştir.<sup>79</sup> Aşağıdaki tablolarda bu don afeti ilgili Keşap ilçesi köylerinin hasarları belirtilmiştir.

**Tablo – 2: 1960 Yılında Keşap ve Köylerinde Olan Don Afetinin Hasarı**

Köy ve Mahalle Adı	Hasar Gören Mahsulün Cinsi	Hasar Sebebi	Hasar Yüzdesi
Karabedir	Fındık	Fizyolojik Gıdasızlık ve Don	%70
Uğurca	“	“	“
Fındıklı	“	“	“
Yolağzı	“	“	“
Cingiren	“	“	“
Düzköy	“	“	“
Hisarüstü	“	“	“
Güney	“	“	%75
Vanazıt	“	“	“
Hasankef	“	“	“
Tepeköy	“	“	“
Gönüllü	“	“	“
Bayramşah	“	“	%80
Harmandarlı	“	“	“
Kurbanpınarı	“	“	“
Saraycık	“	“	“
Balıklısu	“	“	“
Kaşaltı	“	“	“
Sürmenli	“	“	“

<sup>73</sup> BCA, 030.18.1.2/132.57.17, 10 Temmuz 1953.

<sup>74</sup> BCA, 030.18.1.2/136.52.8, 10 Haziran 1954.

<sup>75</sup> BCA, 030.18.1.2/135.39.3, 10 Mart 1954.

<sup>76</sup> BCA, 030.18.1.2/137.92.19, 10 Kasım 1954.

<sup>77</sup> BCA, 030.18.1.2/143.61.20, 17 Temmuz 1956.

<sup>78</sup> BCA, 030.18.1.2/158.40.10, 28 Ocak 1961.

<sup>79</sup> BCA, 030.18.1.2/159.13.3, 23 Mart 1961.



Kılıçlı	“	“	“
Emeksen	“	“	%85
Sancaklıtepe	“	“	“
Taflancık	“	“	“
Valit Çakırlı	“	“	“
Eğercen	“	“	“
Valit	“	“	%90
Küçükgeriş	“	“	“
Bayrambey	“	“	“
Demirci	“	“	“
Feriz	“	“	“
Engüz	“	“	“
Sayca	“	“	“
Kayabaşı	“	“	“
Güveç	“	“	“
Yivdincik	“	“	%95
Karabulduk	“	“	“
Halkalı	“	“	“
Mencilis	“	“	%97
Geçit	“	“	“
Unaca	“	“	“
Armutdüzü	“	“	%98
Harami	“	“	“

Tablodan 1960 yılında şiddetli bir don olayının olduğunu hasar yüzdelerinden anlamaktayız. Keşap'ın coğrafi konumu göz önünde bulundurulduğunda kıyından iç kesimlere gidildikçe hasar yüzdesinin arttığını görmekteyiz.

1963 yılı üretim döneminde tabii afetler yüzünden mahsullerinin hasara uğraması dolayısıyla aşağıdaki tabloda belirtilen yerlerdeki çiftçilerin borçları bir yıl süreyle ertelenmesi kararı alınmıştır.<sup>80</sup> Yine aynı yıl içerisinde don ve fındık kurdu yüzünden Giresun'un Paya, Aksu, Kemaliye, Hisargeriş, Yağmurca, Taşhan, Melikli ve Kayadibi köyündeki çiftçilerin fındıkları hasara uğramıştır. Neticesinde 1.344.903 liralık borcun bir yıl süreyle ertelenmesine Bakanlar Kurulunca karar verilmiştir.<sup>81</sup>

**Tablo – 3: 1963 Yılı Giresun ve İlçeleri Borç Miktarları (Kaynak: BCA, 030.18.1.2/178.29.5)**

Tarih	İl ve İlçe Adı	Köy Adedi	Borçlu Adedi	Borç Miktarı
19.09.1963	Giresun	38	165	281.753
25.10.1963	Bulancak	29	598	487.427,29
25.10.1963	Görece	28	1449	371.247
19.09.1963	Tirebolu	20	647	580.680
19.12.1963	Espiye	22	702	398.335
<b>Toplam</b>		137	3561	2.119.442,29

1965 yılında meydana gelen tabii afetler mahsulü olumsuz etkilemiş dolayısıyla çiftçiler kooperatiften aldıkları paraları ödeyemez duruma gelmiştir. Giresun merkeze bağlı; Paya, Aksu, Kemaliye, Hisargeriş, Yağmurca, Taşhan, Melikli ve Kayadibi köylerinde bulunanlar ile Keşap,

<sup>80</sup> BCA, 030.18.1.2/178.29.5, 21 Mayıs 1964; 030.18.1.2/178.35.18, 20 Haziran 1964.

<sup>81</sup> BCA, 030.18.1.2/179.47.7, 14 Ağustos 1964.

Bulancak, Piraziz, Tirebolu, Güce ve Harşit'te bulunan çiftçilerin borçları Bakanlar Kurulunca bir yıl süreyle ertelenmiştir.<sup>82</sup>

### 8- Salgın Hastalıklar

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizin tamamında olduğu gibi Giresun'da da bulaşıcı hastalıklar görülmekteydi. 1924 yılı itibariyle il genelinde 1285 frengili hasta tedavi edilmekteydi. 1928 yılına gelindiğinde frengili hasta sayısı 1965 kişiye ulaşmıştır. Bunun yanında Giresun'da çiçek, tifo, difteri, kızıl, kızamık, dizanteri ve verem gibi bulaşıcı hastalıklara da rastlanmaktaydı. 1928 yılında Giresun merkezde 977, Görele'de 352 ve Tirebolu'da 732 sıtma hastası tedavi görmekteydi.<sup>83</sup>

Sıhhiye Müdürlüğü, bulaşıcı hastalıkların önünü alabilmek için 1924 yılı içerisinde ücretsiz muayene ve aşı kampanyası başlattı. Bu yıl 914 kişi ücretsiz muayene edildi. Binlerce kişiye aşılar yapıldı ve yardıma muhtaç olanlara yardım edildi.<sup>84</sup>

### Sonuç

Giresun'da meydana gelen en çok doğal afet olayları su baskını ve heyelandır. Bunun sonucunda da birçok ev yıkılmakta ve insanlar ölmektedir. İncelenen dönem içerisinde belge ve gazetelere yansıyan 10 sel afeti sonucunda 20'den fazla kişi hayatını kaybetmiş, birçok hayvan telef olmuş ve yüzlerce ev yıkılmıştır. Cumhuriyet döneminde heyelandan zarar gören ailelere yeni yerler tahsis edilmiş ve ev, samanlık gibi yapıların yapılmasında fondan para ayrılmıştır. Son yıllarda da meydana gelen sel ve heyelan bu konuda daha ciddi tedbirlerin ve yardımların yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Giresun birinci dereceden deprem şehri olmadığı halde iç kesimde bulunan Şebinkarahisar, Alucra ve Çamoluk ilçeleri birinci dereceden deprem bölgeleridir. 1939 Erzincan depremi Giresun'da da etkili olmuştur. Şebinkarahisar'da ölü sayısı 1439'u bulmuştur. Yine 1961'de Şebinkarahisar'da büyük bir yangın çıkmış ve seksen ev yanmıştır.

Çıkan fırtınalar sonucunda 19 balıkçı teknesi tayfasıyla beraber kaybolmuştur. Birçok insan hayatını kaybetmiş ve zarar gören ailelere de devlet tarafından yardım edilmiştir. Doğal afetler Giresun'da mahsulleri de etkilemiştir. Zaman zaman fındığın hasar görmesine neden olmuştur. Bu durum fındıkla geçinen aileleri iktisadi olarak etkilemiş ve bölgede açlık felaketi meydana gelmiştir. Devlet buralara imkânları doğrultusunda yardımlarda bulunmuştur. Buğday, mısır yardımları yapılmış, bankaya borçları olanların borçları ertelenmiştir. 1930 yılında Tirebolu'da açlıktan 4 kişi ölmüştür. Ekonomik sıkıntılar yalnızca mahsullerin zarar görmesinden kaynaklanmamıştır. II. Dünya Savaşı sırasındaki ekonomik buhranda halkı doğrudan etkilemiştir.

Sonuç olarak incelenen dönem ve günümüz göz önünde bulundurulduğunda Giresun'da su baskınları ve heyelan üzerine sıkı tedbirlerin alınması ve yardımların çoğaltılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bunların yapılabilmesi içinde artan bilgi birikiminden ve devletin ekonomik gücünden de faydalanmak gerekir.

<sup>82</sup> BCA, 030.18.1.2/194.25.8, 6 Nisan 1966; 030.18.1.2/195.29.8, 25 Nisan 1966; 030.18.1.2/195.34.20, 13 Mayıs 1966.

<sup>83</sup> Sadık Sarısamam, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun (1923 – 1930)*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s. 165, 166.

<sup>84</sup> Sarısamam, *a.g.e.*, s. 167.

## KAYNAKLAR

### 1- Arşiv Belgeleri

*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*

*Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Fonu:* 030.1.0.0/99.610.1.

*Muamalat Genel Müdürlüğü Fonu:* 030.10.0.0/117.818.4, 030.10.0.0/117.818.29, 030.10.0.0/117.819.3, 030.10.0.0/118.834.24, 030.10.0.0/119.837.16, 030.10.0.0/119.838.13, 030.10.0.0/119.844.1, 030.10.0.0/120.849.5, 030.10.0.0/120.849.9, 030.10.0.0/120.853.11, 030.10.0.0/120.858.5, 030.10.0.0/121.861.8, 030.10.0.0/121.862.22, 030.10.0.0/159.114.30, 030.10.0.0/177.224.7, 030.10.0.0/178.234.31, 030.10.0.0/185.273.6.

*Bakanlar Kurulu Kararları Fonu:* 030.18.1.2/7.62.6, 030.18.1.2/61.1.18, 030.18.1.2/92.71.9, 030.18.1.2/95.46.10, 030.18.1.2/99.60.3, 030.18.1.2/101.6.10, 030.18.1.2/102.37.13, 030.18.1.2/125.22.7, 030.18.1.2/132.57.17, 030.18.1.2/135.39.3, 030.18.1.2/136.52.8, 030.18.1.2/136.62.16, 030.18.1.2/137.64.12, 030.18.1.2/137.80.17, 030.18.1.2/137.92.19, 030.18.1.2/143.61.20, 030.18.1.2/158.40.10, 030.18.1.2/159.13.3, 030.18.1.2/160.22.16, 030.18.1.2/178.28.9, 030.18.1.2/178.29.5, 030.18.1.2/178.34.17, 030.18.1.2/178.35.18, 030.18.1.2/179.47.7, 030.18.1.2/187.37.8, 030.18.1.2/190.70.17, 030.18.1.2/194.25.8, 030.18.1.2/195.29.8, 030.18.1.2/195.34.20, 030.18.1.2/202.1.3, 030.18.1.2/220.39.6, 030.18.1.2/220.39.7, 030.18.1.2/220.40.1, 030.18.1.2/220.40.2, 030.18.1.2/221.46.19, 030.18.1.2/221.46.20, 030.18.1.2/221.47.3, 030.18.1.2/222.49.8, 030.18.1.2/222.49.9.

### 2- Meclis Tutanakları

*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.1, 22 Aralık 1961, Dönem 1, Toplantı 1, Birleşim 25.

*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.2, 17 Ocak 1962, Dönem 1, Toplantı 1, Birleşim 34.

*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.10, 26 Aralık 1962, Dönem 1, Toplantı 2, Birleşim 22.

*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.23, 17 Aralık 1963, Dönem 1, Toplantı 2, Birleşim 15.

*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C. 43, 2 Temmuz 1965, Dönem 1, Toplantı 4, Birleşim 139.

*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.5, 24 Mart 1966, Dönem 2, Toplantı 1, Birleşim 72.

*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.23, 26 Ocak 1968, Dönem 2, Toplantı 3, Birleşim 32.

### 3- Gazeteler

*Milliyet*, 14 Eylül 1954, 5 Eylül 1956, 22 Mayıs 1959, 8 Ağustos 1961, 27 Mayıs 1962, 26 Haziran 1965, 27 Haziran 1965, 25 Mart 1966, 28 Temmuz 1967, 14 Mart 1968, 18 Nisan 1971, 17 Mayıs 1975, 18 Haziran 1981, 2 Temmuz 1981.

### 4- Kitaplar ve Makaleler

ARSLAN, Aslı; *Türkiye’de Tabii Afetler(1923-1950)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2003.

ÇELİK, Mukaddes; “Cumhuriyet Döneminde Giresun: İktisadi Açından Bir Tetkik”, *Giresun Tarihi Sempozyumu 24-25 Mayıs 1996*, Giresun Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 1997, ss. 355 – 363.

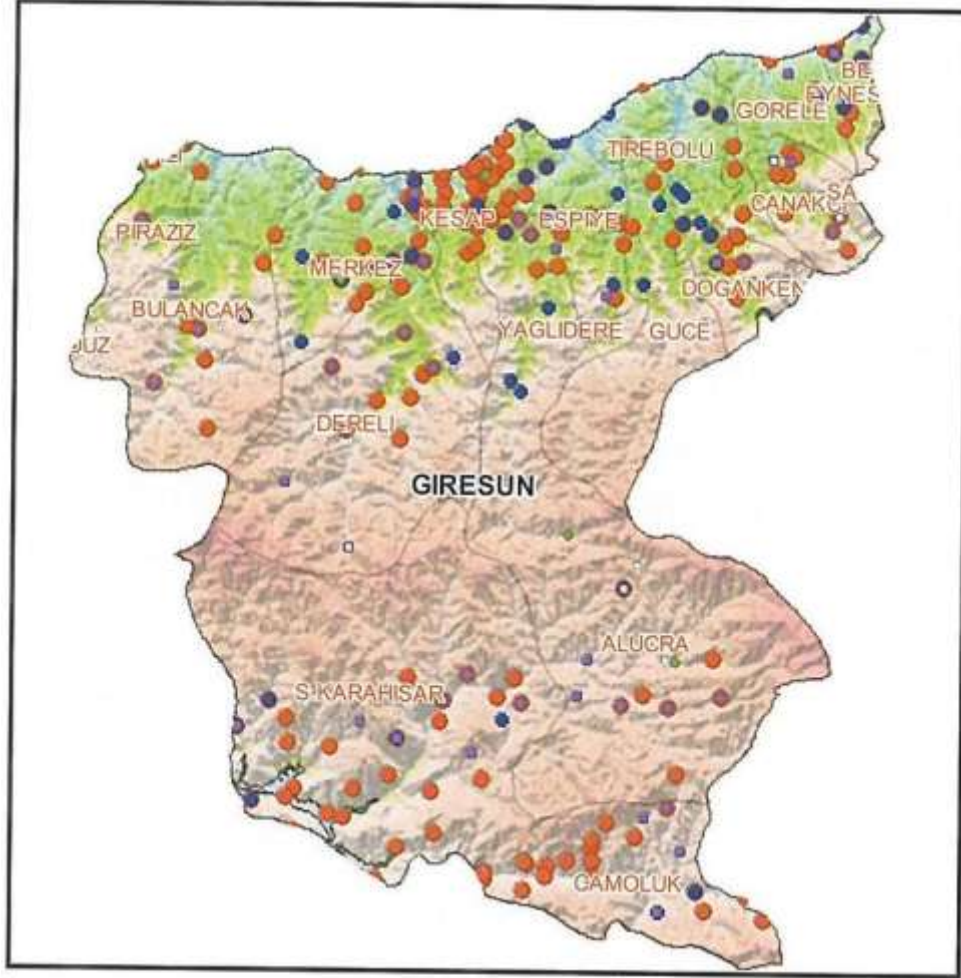
GÖKÇE, Oktay ve diğçerleri, *Türkiye'de Afetlerin Mekansal ve İstatistiksel Dağılımı Afet Bilgileri Envanteri*, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Afet Etüt ve Hasar Tespit Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

PAMPAL, Süleyman, Bülent Özmen; *Türkiye'de Deprem Gerçeği*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara 2007.

SARISAMAN, Sadık; *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun (1923 – 1930)*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1999.

## EKLER

### Ek – 1 Giresun İli Afet Olaylarının Dağılımı



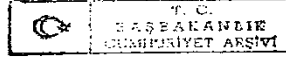
#### ACIKLAMALAR

- ◻ Çiğ afetinden etkilenmiş yerleşim birimleri
- ◼ Heyelan, kaya düşmesi, su baskını, çığ ve deprem dışında kalan diğer afet olaylarından etkilenmiş yerleşim birimleri (örneğin yangın, mağara çökmesi vb.)
- ◼ Kaya düşmesi afetinden etkilenmiş yerleşim birimleri
- Su baskını afetinden etkilenmiş yerleşim birimleri
- Heyelan afetinden etkilenmiş yerleşim birimleri
- Deprem afetinden etkilenmiş yerleşim birimleri

CUMHURİYET DÖNEMİNDE GİRESUN'DA MEYDANA GELEN DOĞAL AFETLER VE  
ALINAN TEDBİRLER (1924 – 1981)

Ek – 2 1933 Yılında Meydana Gelen Fırtınanın Ardın Çekilen Telgraf Sureti

T. C.  
Dahiliye Vekâleti  
V. i. U. M.  
S. M.  
Sayı



Hulâsa:

Giresun Vilâyetinin 7-12-1933  
tarih ve 398 Nolu telğrafi suretidir

30-II-1933 tarihinde vukua gelen fırtınadan merkezde karaya çekili mavunalarından üç adedi ile iki küçük balıkcı kayığı parçalanmış ve üç mavuna da kısmen zedelenmiştir. Sahile yakın eski bir hane harap olmuş dalgalar mezarlara hücum etmiştir. Ceman 46 Çuval fındıkla ihraç edilmek üzere iskeleyle getirilmiş olan ceviz kütüklerinden on adedi deniz tarafından sürüklenmiştir.

Görece kazasında yapılmakta olan Parkın duvarı ile sahile yakın bazı evlere su girmiştir. Tirebolu kazasında Zefre ve Canburnu mevkiinde çekili üç kayık kaybolmuştur. Zefrede sahile yakın bir kahvenin duvarı yıkılmış ve Tirebolu Rıhtımı üzerinde bulunan Gümrük muhafaza memurlarına ait büyük kulübe ve çekili bir sandal parçalanmıştır. Tirebolu İskelesine ait Kaptan isimdeki motörün tayfası ile birlikte Samsunda battığı haber alınmıştır. Kesap Nahiyesinde denizde bulunan altı küçük balıkcı kayığından ikisi avdet etmiş ve dördü laybolmuş karaya çekili iki motörün tekneleri parçalanmış makineleri kurtarılmıştır. Bulancak nahiyesindeki küçük bir ev kısmen iskelenin düşme tahtaları tamamen harap olmuş ve sahil şosası bozulmuştur. Tesbit edilen Zarar ve ziyanın bundan ibaret olduğu maruzdur.

Aslı gibidir

*Kalın Sarı*

030	10			121	861	8
-----	----	--	--	-----	-----	---

Cevaben yazılacak Evrakta: Cevap olduğu mahallerde tarih numarası ile hangi daire ve guha ile yazıldığına derecelenmiş sıra olmalıdır

## Ek- 3 1965 Şebinkarahisar'da heyelandan zarar gören ailelere yardım

T. C.  
BAŞBAKANLIK  
KANUNLAR VE KARARLAR TEKRAR Dairesi

Sayı: 6/4876

## KARARNAME

26/2/1962 tarihli ve 6/235 sayılı Kararnameye ektir.

1-Giresun İli'nin Şebinkarahisar İlçesine bağlı Avutmuş mahallesi Eşekgözü mevkiinde meydana gelen yer kayması olayına maruz oldukları tesbit edilen (8) ailenin ilgili Bakanlıkların temsilcilerinden kurulu Komitece incelenen Belediye sınırları içinde bulunan Mezarlık Mevkiine yerleştirilmeleri ,

2-Her aileye 12.500 (onikibin beşyüz) lirayı geçmemek üzere yapılacak inşaat yardımı için 100.000 (yüzbin)lira ile arazi sağlanması, su tesisleri,yol ve kadastro işleri için gereken 20.000 (yirmibin) liranın toplamı olan 120.000 (yüzyirmibin) liranın Fon'dan ayrılması,

3-Afete maruz olanlardan 7269 sayılı Kanun hükümlerine göre yapılarını kendileri yaptırmayı isteyip borçlanmayı yüklenenlere, mahalli özellikler gözönünde bulundurulmak suretiyle yapı şartları,tipleri,geçitli kısımlarının eb'adı ve sayıları önceden tesbit edilerek hazırlanacak plânlar ve yapılacak keşifler gereğince bulunacak inşaat bedellerinin, inşaatın seyrine göre taksitler halinde nakden ödemesi ve gerektiğinde teknik ve malzeme yardımı sağlanması ve yapılacak bu yardımların aynı Kanunun 40 nci maddesindeki esaslar dairesinde tahsili;

Maliye Bakanlığının uygun mütalâasına dayanan İmar ve İskân Bakanlığının 1/6/1965 tarihli ve 28-7/5127 sayılı yazısıyla yapılan teklifi üzerine,7269 sayılı Kanunun 16 ve 36 ncı maddelerine göre,Bakanlar Kurulunca 21/ 6/1965 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan

Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Devlet Bakanı

Adebi Bakan

Millî Savunma Bakanı

İçişleri Bakanı

Dışişleri Bakanı

Maliye Bakanı

Millî Eğitim Bakanı

Beynüldevletler Bakanı

Ticaret Bakanı

Sağ. ve Sos. Y. Bakanı

Güm. ve Tekel Bakanı

Tarım Bakanı

Ulaştırma Bakanı

Çalışma Bakanı

Sanayi Bakanı

Enerji ve Tabii Kay. Bakanı

Ticaret ve Turizm Bakanı

İmar ve İskân Bakanı

Köy İşleri Bakanı

Dosya No:  
106-11

805



**International Journal of Social and Educational Sciences**  
**Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**

Cilt: 1 Sayı: 1 / Volume: 1 Sayı: 1  
2014 - Haziran / 2014 –June  
www.ijoses.com

**ÇOCUK HAKLARI VE HUKUKİ BAĞLAMDA ÇOCUĞUN İHMAL VE  
İSTİSMARDAN KORUNMASI\***

Zeynep UĞURLU\*\*, İpek Aksoy GÜLSEN\*\*\*

**Özet**

Toplumların gelişimi ve sürekliliğinin sağlanmasında bir toplumun çocuğa verdiği değer, gelişmişliği ile doğru orantılıdır (Akyüz, 2000,1). Çocuk, küçültülmüş bir yetişkin modeli değil, kendine özgü zekâ ve kişilik özellikleriyle donanmış bağımsız bir bireydir (Yavuzer, 1994, 26). Uygur bir toplum, kurallı bir toplumdur. Toplumu düzenleyen kurallardan en önemlisi ve en etkili olanı hukuk kuralları olduğuna göre (Kepenekçi, 2008,5) çocuğun yetişmesi, gelişmesi ve korunması için sadece eğitimsel önlemlerin alınması yetmez. Buna ek olarak toplum içinde bunu düzenleyen hukuk kurallarının da bu çerçeveye dahil edilmesi gerekir. Akyüz'e (2000) göre bu kuralların insan onuru, saygınlığı ve özgürlüklerine uygun olmasında çocuğun olduğu kadar toplumun da yararı vardır. Çocuklara yönelik ihmal ve istismar vakalarında artış endişe vericidir. Çocuk haklarına ilişkin ilk çalışmaların geçmişi uzun yıllara dayansa da Çocuk Hakları

---

\* Bu çalışma Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Politikası Bölümü Doktora Programında, Eğitim Mevzuatı Analizi (Prof. Dr. Yasemin Karaman Kepenekçi) ve Uluslar arası Sözleşmelerde Çocuk Hakları (Prof. Dr. Emine Akyüz) dersleri kapsamında hazırlanmış ve derinleştirilmiştir. Hocalarımıza bizlere kazandırdıkları yeni bakış açıları için teşekkür ederiz.

\*\* Dr; Sinop Üniversitesi Öğretim Görevlisi, zeynepugurlu2002@yahoo.com

\*\*\* Ankara Üniversitesi Doktora Öğrencisi; ipekaksoygulsen@hotmail.com



Komiteleri tarafından düzenlenen raporlarda, hala sistematik denetim ve şikayet mekanizmalarının bulunmayışına ek olarak çocuk haklarına ilişkin ilişkin kamu bilincinin tam olarak oluşmadığı tespitinde bulunmaktadır. Dolayısıyla çocuk haklarına ilişkin yasal düzenlemelere ek olarak kamuda bilincin oluşturulması için daha fazla çaba harcamak gerekmektedir. Bu çalışmanın ilk bölümünde çocukların sahip oldukları haklar ve hukuken çocuğun korunması için alınmış yasal önlemler çocuk hakları ve çocuk hukuku kavramları ile ele alınmaktadır. İkinci bölümde çocuklar için güvenli ortamlar oluşturulması, ihmal, istismar gibi aktif ve pasif şiddet davranışlarına karşı korunması için konulmuş yasal çerçeve üzerinde durulmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuk, Çocuk Hakları, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Çocuk İhmal ve İstismarı, Çocuk Hukuku.

#### **Abstract**

With regards to the development and sustainability of societies, the value attached to the child by the society is directly proportional to its development (Akyüz, 2001, 1). The child is an independent individual with distinctive features of intelligence and personality, rather than a minimized modal of an adult (Yavuzer, 1994, 26). A civilized society is a society with rules. As the most significant and effective of the rules regulating a society appears to be the legal rules (Kepenekçi, 2008,5), it is not sufficient to take solely the educational measures for the growth, development and protection of a child. In addition, legal rules within a society which regulate the above mentioned issue must also be included within this framework. According to Akyüz (2000), the child as well as the society has a contribution with regards to the accordance of these rules to human dignity, respectability and freedoms. Increase in cases involving child neglect and abuse is at the alarming rate. Although the primary studies related to children rights go long way back, the reports prepared by the Committees of Children Rights reflect the lack of systematic supervision and mechanisms of complaint, as well as the lack of a complete public awareness related to children rights. Hence; in addition to the legal regulations related to children rights, significant effort is required for the formation of a complete public awareness. In the first chapter of this study; concepts such as rights possessed by children, legal measures taken with regards to the legal protection of children, children rights and children act have been discussed. In the second chapter; issues such as the formation of secure environments for children and legal framework established for the protection of children against active and passive violent behaviours such as child neglect and abuse have been discussed.

**Key Words:** Child, Children Rights, Convention of the Rights of the Child, Child Neglect and Abuse, Child Law.

## Giriş

Çocukların, kendilerini koruyan bir ortamda büyümeye hakları vardır. Çocuk haklarının korunması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde öncelikli bir sorundur. Toplumların gelişimi ve sürekliliğinin sağlanmasında bir toplumun çocuğa verdiği değer, gelişmişliği ile doğru orantılıdır (Akyüz, 2000,1). Çocuk, küçültülmüş bir yetişkin modeli değil, kendine özgü zekâ ve kişilik özellikleriyle donanmış bağımsız bir bireydir (Yavuzer, 1994, 26). Çocuklar için koruyucu bir ortam, çocuğun fiziksel ve zihinsel bakımdan sağlıklı, kendine güvenli ve saygın biçimde hem istismara ve ihmale uğramayacağı hem de çocuğun diğer insanların haklarına saygı göstereceği /göstermeyi öğrenebileceği bir ortamdır. Çocuklar için koruyucu ortamın bir takım temel öğeleri bulunmaktadır (Bellamy, 2005, 6):

1. Toplumunu oluşturan ailelerin ve toplumun diğer kurumlarının çocuğa bakış açısı ve çocuğu koruma kapasitesi,
2. Hükümetin bu konudaki kararlılığı;
3. Yasalar ve uygulamalar;
4. Tutum ve adetler;
5. Sivil toplum ve medyayı da kapsayan açık tartışma ortamı;
6. Çocukların yaşam becerileri, bilgileri ve katılımları;
7. Temel hizmetler;
8. İstismara maruz kalan çocuklara yönelik hizmetler;
9. Sömürü ve istismar durumları için uygun izleme, açık rapor ve denetleme mekanizmaları.

Yukarıda sayılan öğeler incelendiğinde çocuklar için koruyucu ortamın anlamı, çocukların bakım, beslenme, eğitim, sosyal ve duygusal gelişimi için gerekli olanakların yaratılması; çocukların hakları konusunda toplumda bilinç oluşturmaları; hükümetler tarafından yasal ve yönetsel alt yapının oluşturulması ve uygulamaların bunlara göre gerçekleştirilmesinin güvence altına alınması ve istismar-ihmal gibi istenmeyen durumların zamanında takibi-müdahalesi için gerekli mekanizmaların yaratılması ve bunların tümünde kararlı bir yaklaşımın izlenmesini gerektirmektedir. Bu öğeler tek tek ve hep birlikte işleyerek çocukları sömürü, şiddet ve istismardan koruyan birbiriyle ilişkili öğelerdir.

Çocuk hakları; çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır (Akyüz, 2000,3-4). Archard'a (1995) göre çocuk hakları sorunu asıl olarak bir eşitlik sorunudur. Archard (1995), temel sorunun, yetişkinler tarafından çocuğun zayıf, çaresiz olarak görülmesi ve yetişkinin isteklerini çocuk üzerinde gerçekleştirebileceği düşüncesi olduğunu ileri sürmektedir. Kamu bilincinin oluşturulması en çok bu anlayışın kırılmasına yönelik olmalıdır. Koruyucu bir ortamın oluşturulmasına ilişkin sorumlulukların büyük bir bölümü hükümete ait olmakla birlikte, toplumun diğer üyelerinin de bu konuda yerine getirmeleri gereken görevler vardır. Bu ortamı oluşturmada temel öge sorumluluktur. Toplumun bütün üyeleri, çocukların şiddetten, istismardan ve sömürüden korunmasına katkı sağlamalıdır. Bu anlamda önleyici politikaların oluşturulması ve stratejiler geliştirilmesi, uygulamaların toplumun tüm öğelerini kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesi çocukların istismar, ihmal ve her türlü şiddetten korunması için koruyucu ortam oluşturulmasında kritik değerdedir (Whitfield, 1991).

### **Çocukların Sahip Olduğu Haklar ve Hukuken Çocukların Korunması İçin Alınan Yasal Önlemlerin Dayanakları**

Uygar bir toplum, kurallı bir toplumdur. Toplumu düzenleyen kurallardan en önemlisi ve en etkili olanı hukuk kuralları olduğuna göre (Kepenekçi, 2008,5) çocuğun yetişmesi, gelişmesi ve korunması için sadece eğitimsel önlemlerin alınması yetmez. Buna ek olarak toplum içinde bunu düzenleyen hukuk kurallarının da bu çerçeveye dahil edilmesi gerekmektedir.

Cuellar'a (1998) göre; bir toplumun kendi çocuklarına nasıl yaklaştığı, yalnızca o toplumun sevecenliği ve koruyucu değerlerini yansıtmakla kalmaz. Bu yaklaşım, aynı zamanda o toplumdaki adalet anlayışının, geleceğe nasıl yöneldiğinin ve gelecek kuşaklar için bugünden nelere sahip çıktığının da bir göstergesidir (Ballar, 1998,6). Toplumun adalet anlayışı ise ifadesini hukuksal metinlerde yani hukuk kurallarında bulur. Günümüzde çocukların sahip olduğu tüm haklar hukuk güvencesi altındadır.

### **Çocuk Hakları Kavramı**

Çocuk haklarının korunması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde öncelikli bir sorundur. Yetişkin haklarıyla çelişkili olmayan çocuk hakları, insan hakları hukukunun bir parçasıdır. Akyüz'e (2000) göre bu kuralların insan onuru, saygınlığı ve özgürlüklerine uygun olmasında çocuğun olduğu kadar toplumun da yararı vardır. Bundan dolayı çocuk hakları da tıpkı insan hakları öğretisinde olduğu gibi doğal hukuk-pozitif hukuk anlayışında ele alınabilir. Doğal hukuk yaklaşımında çocuk hakları, çocuğun hem insan hem de çocuk olmasından dolayı bakıma, korunmaya ve yetiştirilmeye muhtaç olmasından kaynaklanan haklarıdır. Pozitif yani yürürlükteki hukuka göre çocuk hakları ise kanunlarda ve uluslararası sözleşmelerde ayrıntıları ile

düzenlenen, belirli bir güvenceye ve özellikle de yargı organlarınca gerçekleştirilecek koruma yollarına kavuşturulan haklardan oluşur. Tanımlamak gerekirse çocuk hakları; çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır (Akyüz, 2000,3-4). Çocuk haklarının kapsamına hangi hakların girdiğine ilişkin çeşitli sınıflandırmalar bulunmaktadır.

Çocuk haklarının sınıflandırılmasında felsefi ve hukuksal olmak üzere iki yaklaşım söz konusu olmaktadır. Felsefi yaklaşımda çocuk hakları, *refah hakları*, *korumacı haklar*, *yetişkin hakları* ve *ana-baya karşı haklar* olmak üzere dört başlıkta altında toplanmaktadır (Ballar, 1998,21-26). Çocuk haklarının *Anayasası* sayılan ve çocukların sahip oldukları hakları daha sistematik incelemeyi kolaylaştıran Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde (ÇHS) (20 Kasım 1989) çocuk hakları *yaşamsal haklar*, *gelişme hakları*, *korunma hakları* ve *katılma hakları* biçiminde sınıflandırılmaktadır:

1. *Yaşamsal Haklar*: Çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören haklardır.
2. *Gelişme Hakları*: Çocuğun kendini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, bilgi edinme hakkı, din vicdan ve düşünce özgürlüğü haklarıdır.
3. *Korunma Hakları*: Çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır. Bunlar yargı sisteminde, silahlı çatışmada, çocuk işçiliği; fiziksel, duygusal ve cinsel istismar, ilaç bağımlılığı ve mülteci çocuklar için özel bakıma ilişkin konularda çocukların korunmasını sağlayan haklardır.
4. *Katılma Hakları*: Çocuğun ailede ve toplumda aktif bir rol kazanmasını sağlamaya yönelik haklardır. Bu haklar, görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma, dernek kurma ve barış içinde toplanma haklarıdır.

Çocuk haklarına ilişkin felsefi sınıflandırma ile birlikte ele alındığında, refah hakları, çocukların yaşamsal haklarına; korumacı haklar korunma haklarına; yetişkin hakları katılma haklarına ve ana-babaya karşı haklar gelişme haklarına karşılık geliyor denilebilir. Ancak bire-bir karşılığı olduğu söylenemez. Başka bir sınıflandırma da hukuki açıdan yapılmaktadır. Medeni Hukuk ve Anayasa Hukuku açısından çocuk hakları, *Kişisel (medeni) haklar*, *Ekonomik ve Sosyal Haklar* ve *Katılma Hakları* olarak da sınıflandırılabilir. Böylece insan haklarıyla bağlantılı tüm haklar çocuklara da tanınmıştır (Akyüz, 2000,5-6).

### Çocuk Haklarının Gelişimi

Öncelikle belirtmelidir ki, insanların sahip oldukları tüm hakları içeren temel insan hakları metinleri çocuklar için de geçerlidir. Dolayısıyla insanların insan olmalarından kaynaklanan tüm temel hakları çocuklara da tanınmıştır. Ancak çocuklara özgü özel koruma tedbirleri çocuklar için hazırlanmış özel metinlerde daha ayrıntılı ve yaşlarına ve içinde buldukları gelişim dönemlerine bağlı ihtiyaçlarına uygun olarak ele alınmıştır. Çocukların korunmasına ilişkin ilk çalışmalar ya da uluslararası metinler incelendiğinde *Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi (1924)* ilk uluslararası metinlerden biri olarak sayılabilmektedir. Bu metin, çocukların maddi, manevi ve ahlaki gelişme; açlık, hastalık, özürlülük ve öksüz/yetimlikte özel yardım görme; yardımlardan ilk yararlanma; ekonomik sömürüden korunma ve sosyal sorumluluk duygusu taşıyacak şekilde yetiştirilme haklarını içerir ve *Uluslararası Çocuk Refahı Birliği* tarafından hazırlanmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin (1948) 25. maddesinde yer alan çocukluğun “özel bakım ve yardım gerektiren bir dönem” olduğunun kabul edilmesinin ardından 1959’da BM Genel Kurulu, ayrımcılıktan korunma, ad ve vatandaşlık hakkı, eğitim, sağlık ve özel korunma gibi hakları tanıyan 10 maddelik *Çocuk Hakları Bildirgesi*’ni kabul etmiştir. Çocuğun her türlü istismardan, zulüm ve ihmalden korunması, hiçbir şekilde ticarete konu edilmeyeceği, küçük yaşta kilerin çalıştırılmasında sınır bir yaş getirilmesi gibi koruyucu hükümler ilk kez bildirgede yer almıştır (İlke 9).

Çocuk haklarının anayasası niteliğindeki ve çocuk hukukunun dayanağını, dağınık mevzuatın iskeletini oluşturan *Çocuk Hakları Sözleşmesi*(ÇHS) BM Genel Kurulunca 20 Kasım 1989 tarihinde oy birliği ile kabul edilerek bir yıl sonra yürürlüğe girmiştir. Çocuklarla ilgili bir dizi evrensel standardı ayrı bir belgede bir araya getiren ve çocuk haklarını yasal bir zorunluluk olarak tanıyan ilk uluslararası insan hakları belgesi olan sözleşme, çocukluğun, insan hakları temelinde yeni bir tanımını yansıtmaktadır (Bellamy, 2005, 3). ÇHS’ni çocuk hakları açısından bu kadar değerli kılan, sözleşmenin çocukluğu yetişkinlikten ayrı bir alan olarak tanımlaması, ailenin çocukların yaşamındaki rolünü vurgulaması, içinde buldukları koşullardan bağımsız olarak bütün çocukların belirli haklara sahip olduklarını ilan etmesidir. Çocuğu hem bir birey, hem de daha geniş bir toplumun üyesi olarak tanıyan sözleşme, çocukluk dönemine ilişkin koşul ve standartları ve çocuğa yönelik yükümlülükleri belirlemektedir.

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (25 Ocak 1996) 4. Maddesinde ÇHS’nin çocuklara tanıdığı tüm hakların hayata geçirilmesini içermektedir. Bu metnin amacı: *çocukların yüksek çıkarları için haklarını geliştirmek, onlara usule ilişkin haklar tanımak ve bu hakların, çocukların doğrudan ve diğer kişiler veya organlar tarafından bir adli merci içindeki kendilerini ilgilendiren davalardan bilgilendirilmelerini ve bu davalara katılmalarına izin verilmesini teminen kullanılmasını kolaylaştırmak* olarak belirtilmektedir. 1

Temmuz 2000 tarihinde yürürlüğe giren sözleşme, Türkiye tarafından da 9 Haziran 1999 tarihinde imzalanmış ve 18 Ocak 2001 tarihinde onaylamıştır (4620 Sayılı Kanun, 1 Şubat 2001, R.G. 24305).

BM Genel Kurulu, çocukların ihmal ve istismardan korunması kapsamına girebilecek ve ÇHS ile bağlantılı, isteğe bağlı iki ek protokol daha benimsemiştir. Bunlardan biri *çocukların silahlı çatışmalara katılmaları*, diğeri ise *çocuk satışı, fuhşu ve pornografisinden korunması* ile ilgilidir (Bellamy,2005,2-6; Akyüz, 2000,1-11; Ballar, 1998,19-153; ANKUSEM, 2005). Bunların dışında suça itilen çocukların yargı sistemi içinde korunması, çalışan çocuklar ve çocuk işçiliği konusundaki düzenlemeler gibi daha pek çok konuda çocukların korunmasına ilişkin çeşitli protokoller, ek hükümler ve İLO sözleşmeleri bulunmaktadır. Bunların tümünün belkemiği daha önce de belirtildiği gibi çocuk hukukunun ve haklarının iskeletini oluşturan Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) dir.

Türkiye dünyadaki pek çok ülke gibi ÇHS'ni kabul ederek çocuklara sözleşmede geçen hakların teminatı altında gerçekleştirileceğini kabul etmiştir. ÇHS, Türkiye tarafından 14.09.1990 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir (27.01.1995 ,R.G.). ÇHS'nin yargı sistemimizdeki durumu ise kanun hükmündedir (Acabey, 2006,92). Türk Yargı sisteminde usulüne uygun yürürlüğe konulmuş sözleşmelere karşı Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine gidilemez (Anayasa m.90/f.son). Uluslararası sözleşmelerin kanundan daha üstün olduğu da öğretilde savunulmaktadır. Anayasa m.90./f.son hükmünde, 7.5.2004 tarihinde yapılan değişiklikle, *Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.* 1989 tarihli ÇHS, çocuklar yönünden temel hak ve özgürlükleri düzenlemektedir (Ballar,1998; Akıllıoğlu, 1995). Bu nedenle kanunlardan üstün sayılır ve kanunların aynı konuda sözleşmeden farklı hükümler içermesi durumunda; kanun hükmü değil, sözleşme hükmü uygulanır (Acabey, 2006,92; Serozan,2005). Türkiye, sözleşmenin 17, 29 ve 30. madde hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmuştur (ANKUSEM,2005,14 ve 19).

### **Çocuk Hukuku ve İlkeleri**

Devlet ana-babanın çocuğa karşı görevleri ve çocuğun ana-babasına karşı haklarını düzenler ve ana-babayı bu görevini gerçekleştirirken destekler, gerçekleştirilmesini denetler ve suç teşkil eden durumlarda kendiliğinden devreye girer. Devletin bir diğer görevi de çocukların yetenekleri doğrultusunda gelişmelerini güvence altına almak, onların ekonomik ve sosyal refahını sağlamaktır (Konanç, 1989). Sosyal devlet anlayışından hareketle devletin yerine getirmesi gereken bu görevler Çocuk Hukukunun alanına, çocuğun topluma karşı hakları boyutunda girer. Akyüz'e (2000) göre, bireylerin geliştirilmesi için uluslararası girişimlerin arttığı ve çocuğun uluslararası

normların konusu haline geldiği de düşünülürse en geniş anlamda Çocuk Hukukunun Özel Hukuk, Ceza Hukuku, Sosyal Hukuk, Kamu Hukuku ve uluslararası bildiri ve sözleşmelerde bulunan ve çocukların haklarını düzenleyen kuralların bütününden oluştuğu söylenebilir. Çocuk hakları ise, özel hukuk, sosyal hukuk, kamu hukuku ve uluslararası hukukta yer alan kuralların çocuklara tanıdığı yetkileri kapsar (Akyüz,2000,2).

Modern Hukuk sisteminde çocukların korunması iki ana ilkeye dayanmaktadır. Birincisi; *çocuğun bir kişiliği vardır* ilkesidir. Bu ilke gereği, çocuk da bir insan olarak sevgiye ve şefkate layık olmalıdır ve kişi olarak korunmalıdır. İkinci ilke ise *birlik* ilkesidir. Buna göre, çocuk da toplumun, milletin, devletin bir parçasını oluşturur. Bu iki ilke nedeniyle modern hukuk sitemleri çocuğun korunmasını *kamu yararına koruma* biçiminde geliştirmiştir (İnan,1981,244).

Çocuk Hukukunda çocuk haklarının kendisine has özellikleri vardır. Buna göre *çocuk yararının önceliği*, (ÇHS.m3/b.1; m.18/b.1) *çocuğun kendisiyle ilgili işlerde söz hakkına sahip olması*, *çocuğun mümkün olduğunca ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılıp gözetilme hakkına saygı*, *kamusallık* (kamu adına kendiliğinden müdahale), *şekilcilik* (ilişkilerinin düzenlenmesinde sözleşme serbestisi olmaması) sayılabilir (Akyüz,2000,6-8; Acabey, 2006, 91). Velayet ve vesayet devletin denetimi altında kullanılır. Hemen hemen tüm işlemler hakim ya da noter aracılığı ile gerçekleştirilir. Çocuk hukukunda çocuk, bedensel ve fikirsel olarak olgunlaşmadığı için güçsüzler sınıflandırmasında özel bir grup oluşturur. Güçsüzlerin korunması konusunda özel bir özen gösteren çağdaş hukuk kuralları, çocuğun aile ve toplum içinde korunmasına yönelik koyduğu kurullarla bu zayıflığının telafi edilmesine çalışmıştır (Serozan, 2000). Çocuk Hakları konusundaki tüm girişimlerin asıl amacı, çocukların kendilerini koruyan bir ortamda istismardan uzak güvenli bir şekilde büyüme haklarını garanti altına alacak düzenlemeler yapılmasıdır.

### **Çocukların İhmal ve İstismardan Korunmasına İlişkin Yasal Önlemler**

Dünyada pek çok ülkede şiddet ve kötü muamele, milyonlarca çocuğu tehdit etmektedir. Fiziksel, duygusal, cinsel ya da ekonomik yönleri ile şiddet, çocuğu bazen şiddetin tanığı, bazen mağduru ve bazen de uygulayanı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Yazılı ve görsel basındaki haberler toplumu tedirgin etmekte ve infial yaratmaktadır. Çocuğa yönelik şiddetin bir türü olarak ihmal ve istismar, hukuka yansıyan ve yansımayan boyutları ile oldukça yaygın rastlanan bir olgudur. Yargıya yansıyan vakaların yansımayanlardan daha az olması gibi, aynı durum araştırmaların yargıya yansıyan vakalarla da paralellik göstermediği biçiminde tespitlerle de ortaya konulmuştur.

Ahioğlu'nun (2004, 278-285) 1995-2000 yılları arasında bilimsel araştırma ve yayınlarda çocuk istismarı konusunun ele alınışı (sıklık, istismar türü ve çalışılan grup) ile yargı kararlarına yansıyan çocuk istismarı vakalarını karşılaştırdığı araştırma bulgularına göre araştırmalarla yargıya yansıyan vakalar arasında bir paralellik bulunmamıştır. İncelenen dönemde, alan yazındaki yayınların sınırlı olmasının aksine (15 dergi içinde 21 çalışma) sorunun yargı kararlarında daha çok yer aldığı (Yargıtay Kararları Dergisinde 67 karar) belirlenmiştir. Oral, Can, Kaplan, Polat, Çetin, Miral, Hancı, Erşahin, Tepeli, Bulguç ve Tıraş' ın (2001, akt: Ahioğlu, 2004, 284) 18 ay süreyle İzmir'deki beş hastaneye başvuran ya da getirilen çocukların tarandığı araştırmasında çocukların %32'sine çocuk istismarı tanısı konulmuştur. Tanılanan vakaların %85'inde duygusal, %66'sında fiziksel ve %38'inin cinsel istismara uğradığı belirlenmiştir. Araştırmacılar, çocuk istismarının araştırma kapsamındaki hastanelerde tıbbi bir sorun olarak önemli bir olgu olduğunu belirtmişlerdir. Konuya ilişkin çok sayıda araştırma bulgusu olmakla birlikte sorunun boyutu görsel ve yazılı basına yansıyan yönüyle bile vahimdir.

Çocukların istismarı ve ihmali konusunda meydana gelen çok sayıda vaka gösteriyor ki, uluslararası ve iç hukuk düzenlemelerine rağmen, bu hakların gerçek yaşamda uygulanabilirliğini artırmak ve gerekli tedbirleri almak için hala çok yol kat edilmesi gerekmektedir. Ülkeler, onayladıkları ÇHS'nde de kabul ettikleri gibi, çocuk haklarının ülke düzeyinde uygulanması için gerekli tüm tedbirleri almak ve hukuki yapılarını bu haklarla uyumlu hale getirmekten sorumludurlar.

### **Çocuk İhmal ve İstismarı**

Çocukluk kavramı, bir çocuğun yaşamındaki durumu ve koşulları, çocukluk dönemini oluşturan yılların kalitesini anlatır (Bellamy,2005,1). Çocukların ihmal ve istismarı kültürden yerden ve sosyo ekonomik düzeyden bağımsız olarak tarih boyunca rastlanan bir olgudur (Vizard, 1991). Çocukluk dönemi salt doğum ile yetişkinlik arasındaki bir dönem olmanın ötesinde özel bir dönemdir ve büyüyüp gelişmek için çocuğun elinde tek bir fırsat vardır (Akyüz, 2000,7). Çocuğun ihmal ve istismarı, çocuğun duygusal yaşantısını ve kişiliğini direkt olarak etkiler. Çocuğun ihmal ve istismarı, ilerideki yaşantısında sağlıklı bir kişilik geliştirmesine neden olabilmektedir.

Çocuğa yönelik ihmal ve istismarın tanımlanması toplumun kültüründe de direkt olarak etkilenmektedir. Çocuk ihmali ve istismarı olgusu, herhangi bir din, kültür, sosyal sınıf ya da ekonomik koşula bağlı olmamakla birlikte, kültürel değer inanç ve koşullardan etkilenilmekte, bazı kültürlerde çocuk yetiştirme tutumları içinde istismar ve ihmal sayılan davranışlar bazı kültürlerde doğal karşılanabilmektedir (Kepenekçi, 2001). Yerel kültürün çocuk haklarının uygulamaya konulmasının etkisi azımsanamayacak kadar büyüktür. Uluslararası normların yerel uygulamalarının değerlendiren bir çalışmada Banks (2007) az gelişmiş toplumların bu normları yorumlamalarının ve yasalarına yansıtılmalarında kültürün etkilerinin engelleyici rol



oynadığını belirtmektedir (Banks,2007, 391-414). Ancak, bilimsel olarak çocuk ihmali ve istismarının genel olarak kabul gören tanımları mevcuttur.

**Çocuk İhmali.** Çocuğun ihmal edilmesi, kısaca, onun bu özel bakım gerektiren döneme özgü özenden mahrum kalmasıdır. Tanım yapmak gerekirse, çocuk ihmali, başta anne babaları olmak üzere, bakmakla yükümlü kimseler ve diğer yetişkinlerin çocuğun beslenme, giyinme, barınma eğitim, sağlık ve sevgi gibi temel gereksinmelerini karşılamada ihmal göstermeleri sonucu çocuğun beden veya ruh sağlığının veya bedensel, duygusal, ahlaksal ya da sosyal gelişiminin engellenmesidir (Kepenekçi, 2001). Çocuk ihmali; çocuğa barınma, yiyecek, giyecek, eğitim, denetim, tıbbi bakım, fiziksel, bilişsel ve duygusal yetilerinin gelişimi için gerekli olan gereksinimlerinin karşılanmasında yaşa uygun olan bakımın verilmemesi olarak tanımlanır (Yalın ve diğerleri, 2002). Çocuk ihmali en yaygın kötüye kullanım şeklidir (Creighton, 1991). Çocuk ihmalinin göstergeleri, tıbbi bakım ve hijyen koşullarının yerine getirilmemesi, eksik ya da kötü beslenme, organik bir nedene bağlı olmayan büyüme geriliği, sık sık kazaya uğrama, ailenin çocuk hakkında soruları yanıtlayamaması ya da bilmemesi, iletişim kurmada güçlük, uyaran eksikliğine bağlı zihinsel gelişim geriliği ve öğrenme güçlüğü, yetersiz beslenme, sağlık kurumuna başvurmada gecikme ya da başvurmama, tedavi bakım ve koruma önerilerine uyulmaması, çocuğun yeterli derecede denetlenmemesi, terkedilmiş ve evden kovulmuş olması sayılabilir (Szur, 1991).

**Çocuk İstismarı.** En geniş anlamıyla çocuk istismarı, çocukların, başta anne babaları olmak üzere, bakmakla yükümlü kimseler ve diğer yetişkinler tarafından fiziksel, duygusal, zihinsel veya cinsel gelişimlerini engelleyen ya da beden veya ruh sağlığına zarar veren, kaza sonucu olmayan durumlarla karşı karşıya bırakılmasıdır (Kepenekçi, 2001). Çocuk istismarının fiziksel, duygusal ve cinsel olmak üzere üç farklı türünden bahsedilmektedir (Szur, 1991; Kenvard, 1991; Browne ve Saqi, 1991; Bentowim, 1991; Jones ve Picket, 1991; Cüceloğlu, 1998; Bernet, 2001; Armağan, 2007; Uğurlu, 2009) :

1. Fiziksel istismar, istismarın en iyi tanınan şeklidir. Bir kaza olmaksızın fiziksel travma ve yaralanmalarla sonuçlanan herhangi bir davranış biçimi olarak tanımlanır. Fiziksel istismar yaralanmaları, çimdikleme, ısırma, vurma, tekmeleme, yakma, herhangi başka bir şekilde çocuğun bedenine zarar verme biçiminde görülebilir. Tıpçılara göre, Bu tür yaralanmaların bir kısmı kaza eseri olabilir. Yaraların yeri, yaralanma sıklığı gibi koşullar fiziksel istismar şüphesine göre de değerlendirilmelidir.
2. Duygusal istismar, çocuğun sistemli bir şekilde aşağılanması, yok sayılması, değersizleştirilmesi gibi sağlıklı duygusal gelişimini ciddi bir biçimde etkileyen davranış kalıplarıdır. Genellikle diğer istismar türlerine eşlik eden duygusal istismarın davranış kalıpları, reddetme, umursamama, aldırma, yoksun bırakma, adı ile hitap etmeme, sevgi göstermeme, sözel saldırganlık (hakaret,

küfür, vb), aşırı baskı, davranış bozukluklarına göz yumma olarak sayılabilir. Çocuklar yetişkinler tarafından davranışlarının değerlendirilmesine ve bu yolla geri bildirim almaya ihtiyaç duyar. Buna göre kendilerini ayarlama ve değerli hissetme olanağından çocuğun yoksun bırakılması çocuğun sosyal normlara uyum sağlamasını engeller. Bu istismar türüne “saklı yaralar bırakan” istismar denilmesi, güvensizlik, zayıf benlik algısı, içe kapanma, temel sosyal becerileri edinememe, bağımlılıklara yatkınlık, intihar ve yıkıcı davranışlara sebep olmasından kaynaklanmaktadır.

3. Cinsel istismar, çocuğun bir erişkinin cinsel gereksinimlerinin /isteklerinin karşılanması için cinsel nesne olarak kullanımı ya da buna göz yumulması biçiminde açıklanmaktadır. Bu davranışın çocuğu korumakla görevli olan ailesinden biri tarafından sergilenmesi ise ensest olarak adlandırılır. Cinsel istismara uğramış çocuklara ilişkin (kesin olmamakla birlikte) davranış kalıpları olarak cinsel içerikli konulara aşırı ilgi ya da aşırı kaçınma, uyku bozuklukları, okul başarısızlıkları ve okula devamsızlık, aşırı sinirlilik ve depresyon, sosyal ilişkilerde bozulma, arkadaş ilişkilerinde bozukluk, kurallara uymama, aşırı ketum davranma, intihar düşünceleri, vb. sayılabilir. Cinsel istismara uğramış çocukların anlatımlarında rastlanan “*ta derinlerde bir şeylerin bozulduğu ve parçalandığı*” söylemi bazı yazarlar tarafından cinsel istismara ilişkin olarak yapılan tanımdaki *Ruhun Ölümü* (Jones ve Pickett, 1991) ibaresini de açıklamaktadır. Bunun özellikle çocuğun aileden güvendiği biri tarafından gelmesi travmayla başa çıkmasını iyice zorlaştırmaktadır. İstismar türleri içinde ceza yasaları tarafından en ağır tedbirlerle düzenlenmiş olan istismar türü cinsel istismardır. Tıbbi olarak olgu muayenesi en güç olan ve belirlenmesi( çocukların paylaşmakta zorlanması, saklama eğilimi, vb) en güç olan istismar türüdür.

Çocukların ihmali ve istismarının tümü yakın ve uzak gelecekte çocuğun tüm yaşamını etkiler ve izler bırakır. Tümünün travma niteliği taşıması kuşkusuzdur. Bu nedenle istismara uğramış çocukların olgu muayenesinin çocuğun tekrar travmatize edilmeyeceği güvenli bir ortamda ve çocuk dostu bir bakışla yapılması gerekmektedir (Dokgöz, 2002).

### **Uluslararası Hukukta Çocuk İhmal ve İstismarına Yönelik Korunma**

Uluslararası hukukta çocukların ihmal ve istismara karşı korunması iki açıdan ele alınabilir. Bunlardan ilki, çocuğun ihmal ve istismara maruz kalan olarak korunmasıdır. Ancak hukuksal bir olay olduğu kadar aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olay da olan suç, çoğu zaman çeşitli nedenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan uygun olmayan sosyal ortamların bir ürünü şeklinde düşünülebilir (Kunt, 2003). Alfieri'nin “*Suçlu cemiyet hazırlar, fert işler*” sözü yaşı büyük suçlular açısından düşünüldüğünde biraz iddialı olarak kabul edilse bile, *suça itilmiş olan çocuklar* için çok yerinde bir saptamadır

(Saldırım, 2002,279). Aşağıda suçun *mağduru* olarak ve *faili* olarak çocuğun korunmasına ilişkin hükümler ayrı başlıklar altında verilmiştir.

**Suçun Mağduru Olarak Koruma.** İnsan Hakları Evrensel Beyannameğine göre anne ve çocuk özel bir özen ve yardım görmek hakkına sahip grup olarak tanınmıştır. Bu haklardan evlilik içinde veya dışında doğmalarından bağımsız olarak yararlanacakları güvence altına alınmıştır (m.25). Sadece çocuklara ait özel hakların yer aldığı Çocuk Hakları Bildirgesi: “Çocuğun kişiliğini geliştirmesi için anlayış ve sevgiye gereksinimi vardır. Anne ve babasının bakımı ve sorumluluğu altında her durumda bir sevgi ve güvenlik ortamında yetişmelidir. Küçük yaşlarda çocuğu annesinden ayırmamak için bütün olanaklar kullanılmalıdır.” (m.6) denilerek çocuğun ailesi yanında sevgi ve güvenlik ortamında her türlü istismardan korunacağını ve devlet tarafından ailenin destekleyeceğini belirtir.

Çocuk hakları açısından çocuğun ihmal ve istismarı yaşamsal, gelişme ve korunma hakları kapsamında düşünülebilir. ÇHS’ne göre yaşamsal haklar, çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını içermektedir. Gelişme hakları ise, çocuğun eğitim, oyun ve dinlenme, bilgi edinme, fikir özgürlüğü gibi kendini gerçekleştirme sağlayan haklarını içermektedir. ÇHS’deki korunma hakları ise doğrudan ihmal ve istismarla ilgilidir. Çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır. Bunlar yargı sisteminde, silahlı çatışmada, çocuk işçiliği; fiziksel, duygusal ve cinsel istismar, ilaç bağımlılığı ve mülteci çocuklar için özel bakıma ilişkin konularda çocukların korunmasını sağlayan haklardır. Görüldüğü gibi, ÇHS, çocuğun ihmal ve istismara karşı korunmasını doğrudan güvence altına almıştır.

ÇHS’nin bir çok maddesi çocukların sağlıklı bir yaşam hakları olduğunu destekler. Kötü muamele ve işkenceye tabi tutulmama (istismardan korunma) hakkına göre, hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulamaz; yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmaz. Yasal önlemlerle özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılır (m.37).

Çocuğun ana babası tarafından yetiştirilmesi ve ana babasına karşı korunması hakkına göre; Çocuğun yetiştirilmesi ve gelişmesinde asli sorumluluk ana babaya ya da çocuğa vasi atanmışsa vasiye aittir. Devlet de çocuğun yetişmesinde sorumluluk sahibi kişilerin çocuğun yeteneklerine uygun biçimde yönlendiricilik yapmalarına saygı göstererek gerekli desteği ve yardımı sağlar ve çocuğun her türlü ihmal, istismar ve kötü muameleye uğradığında yasal, idari, toplumsal ve eğitimsel bütün önlemleri alır (m.5-18-19). Kural olarak çocuk ana babası yanında korunur ve ana babasından onların izni dışında ayrılamaz. Ancak yetkili makamların ayrılık kararı vermesi durumunda

çocuğun yüksek yararına aykırı olmadığı müddetçe ana babasıyla kişisel ilişki kurabilecektir.(m.9-10-11).

Geçici ya da sürekli olarak ana babasından ayrı kalan çocukların devletten yardım isteme hakkı bulunmaktadır (m.20). Buna göre, böyle bir yardıma muhtaç çocuklar için ulusal mevzuatları uyarınca uygun bakımı sağlamakla devlet yükümlüdür (m.21). Sözleşmede, özel durumda bulunan sığınmacı çocuklara, özürlü çocuklara, azınlık çocuklarına, silahlı çatışmalardaki çocuklara ve çocuk askerlere ilişkin düzenlemeler yer almaktadır (m. 22, 23, 30, 38).

Her türlü şiddete, zihinsel ya da bedensel saldırı ve kötü davranışlara terk ya da ihmale, kötü muameleler, cinsel istismar ve her türlü sömürüye karşı yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her türlü önlemin alınması yükümlülüğü hakkında çok sayıda ayrıntılı kural öngörülmüştür.

Çocuğun anne-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemler ve sosyal programların düzenlenmesi koruyucu önlemlerini alma sorumluluğu devletindir ( m.19).

Devletler, çocuğu her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle: Çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanması; Çocukların, fuhuş, yada diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurulması; Çocukların, pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini; Çocukların, pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini; önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemleri alırlar (m.34). Her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhuşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde ve ikili ve çok yanlı ilişkilerde gereken her türlü önlemler devletçe alınır (m.35).

ÇHS'nin amaçlarının daha ileri düzeyde gerçekleştirilmesi ve Sözleşme'nin hükümlerinin, özellikle de 1., 11., 21., 32., 33., 34., 35. ve 36. maddelerinin uygulanması açısından, çocukları alınıp satılmadan, fuhuştan ve pornografiden korunmalarını güvence altına almak üzere Çocukların Satılmaları, Çocuk Fuhuşu ve Pornografisi Konusundaki İsteğe Bağlı Protokol BM tarafından kabul edilmiştir. ([https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?mtdsg\\_no=IV-11-c&chapter=4&lang=en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?mtdsg_no=IV-11-c&chapter=4&lang=en)). Bu protokole göre çocuk satışı, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisi *bu Protokol'de yer aldığı biçimde yasaklanacaktır* denilerek (m.1):

*Çocuk satışı*, çocuğun bir kişi ya da grup tarafından, maddî ya da başka bir yarar karşılığı bir başkasına verildiği herhangi bir fiil ya da işlem olarak tanımlanmıştır. (m.2/a).

*Çocuk fuhşu*, çocuğun maddî ya da başka bir yarar karşılığı cinsel etkinliklerde kullanılmasıdır.

*Çocuk pornografisi*, hangi yoldan olursa olsun, belirleyici özelliği cinsel amaçlı bir betimleme olmak üzere, çocuğu gerçek fiille ya da benzeştirme yoluyla cinsel etkinlik içinde gösterme ya da çocuğun cinsel organlarını herhangi bir biçimde teşhiri (m.2/b-c) biçiminde tanımlanmıştır. İlgili protokol, devletlerin çocuk mağdurların haklarını ve yararlarını cezaî kovuşturma sürecinin bütün aşamalarında korumak için gerekli önlemleri almaları zorunluluğunu da getirilmiştir (m.8).

Çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkı vardır. Devletler özellikle işe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit etme, çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yapma ve etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar koyma önlemlerini alırlar (m.32).

Çocukların uluslararası antlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla yasal sosyal ve eğitsel niteliktekiler de dahil olmak üzere her türlü uygun önlemleri alırlar (m.33).

**Suçun Faili Olarak Koruma.** Suça itilmiş çocukların korunması ve yeniden topluma kazandırılması için uluslararası düzeyde pek çok metin bulunmaktadır:

Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanması hakkında Asgari Standart Kurallar'a (Beijing) göre, çocuk ceza adaleti sisteminin amaçları daima çocuğun iyileştirilmesinin ön plana alınması ve çocuk suçlulara gösterilecek tepkinin hem suçun hem de suçlunun içinde bulunduğu koşullarla orantılı olması gerektiğini açıklanmaktadır (k. 5/1). Kural 5, çocuk ceza adaleti sisteminin en önemli iki hedefini açıklamaktadır. Birinci hedef *çocuğun durumunun iyileştirilmesidir*. Bu amaç, çocuk suçluların, çocuk mahkemelerinde yahut idarî makamlarda yargılandıkları hukuk sistemlerinde odak noktayı oluşturmaktadır. Fakat çocuğun iyileştirilmesi amacının çocukların genel mahkemelerde yargılandıkları sistemlerde de vurgulanması gereklidir. İkinci hedef ise *oran ilkesi* dir. Bu ilke genel anlamıyla suçun ağırlığı ile ilişkili olarak cezaî hükümlerin ayarlanmasıdır. Özünde Kural 5 bu haliyle genç suçlunun işlediği suça ne fazla ne de eksik bir tepki gösterilmesini istemektedir. Bu maddede düzenlenen hususlar, yeni bazı tepki tiplerinin geliştirilmesini özendirdiği gibi çocuklar üzerindeki sosyal kontrolün gereksiz yere büyümesini de önleyecek tedbirlerin de alınmasını özendirmektedir.

Çocuk Suçluluğunun önlenmesine ilişkin BM yönlendirici ilkelerine göre (Riyad İlkeleri) suçluluğun önlenmesi için çok sayıda düzenleme getiren metin, özellikle okula, gençler, özellikle de kendilerine özgü gereksinimleri olan kötü muamele ve eziyet gören, ihmal ve istismar edilenler için tıbbi özen, danışma ve diğer hizmetlerin sağlanmasına yarayacak haberleşme ve uygulama merkezi olma sorumluluk ve görevini vermektedir (m.26). Ayrıca çocukların kuruma yerleştirilmesini son çare olarak kabul eden (m.46/a,b,c,d,e) metin, ancak çocuk ve gençlerin ailesi tarafından istismar edilmeleri durumunda bu çareye başvurulmasını öngörmektedir (14 Aralık 1990 tarih ve 45/112 sayılı kararıyla kabul edilmiştir).

Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin BM Kuralları (Havana) ise Beijing kurallarını tamamlayıcı niteliktedir ve çocuk ceza adalet sistemini iyileştirmek adına katkılar sunar. Buna göre özgürlüğünden yoksun bırakılan gözaltında, yargılaması devam eden tutuklu ve hakkındaki suç kesinleşmiş hükümlü çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılma sürecindeki koşullarının *bu durumlarda da kullanılabilen* uluslararası ve iç hukukta kendilerine tanınmış olan kişisel, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel haklarından mahrum bırakılmayacakları garanti altına alınmıştır (m.13). Ayrıca yargılaması devam eden gözaltındaki ve tutuklu çocuklar suçları kesinleşene kadar masum kabul edilir. Buna ek olarak çocukların avukatlık hizmetlerinden yararlanma hakları, kişisel haklarının yetkili makamlarca korunacağı, ıslahevlerindeki çocukların koşullarıyla ilgili düzenlemeler Havana Kurallarında yer almıştır.

Uluslararası hukukta bir başka metin hapis dışı önlemlerle ilgili BM Asgari Standart Kuralları (Tokyo) Belgesidir. Türkiye'nin de 14 Aralık 1990 tarihli 451110 sayılı Genel Kurul Kararı ile onayladığı bu metin *hapis dışı önlemlerin kullanılmasını* geliştirmek için temel prensipleri ve *hapis cezasına alternatif bir cezaya tabi olan kimseler için minimum korunmaları* düzenler (m.1/1). Yargılama ve karar aşamasında yargısal makamlara suçluların suç işleme eğilimleri ve mevcut suçları hakkında sosyal bilgileri içeren sosyal araştırma raporları isteme yetkisini veren (m.7/1) bu metin, özellikle çocukları suça iten koşulların tanınması, kazanılması için uygun ortam sağlanması için ipuçları vermesi açısından yararlı olmaktadır. Tokyo Belgesinde ayrıca hapis dışı mahkumiyet şekillerine de yer verilmiş (m.8/2) özellikle çocuklar açısından tutukluluk sürelerince eğitim öğretimden yoksun kalmaları, aile ortamlarından uzakta kalmak ve olumsuz sosyal etkileşim nedeniyle oluşabilecek yeni zararlı alışkanlıklar kazanmaları engellenmiş olmaktadır.

Sonuç olarak ÇHS ve ek protokollerle çocuk, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı korunma hakkına sahiptir (m.36) denilerek çocuga yönelik tüm sömürü tiplerine karşı genişletilerek korunmuştur.

Uluslararası alanda çocukların Anayasa'sı olan ÇHS ve bu sözleşmeye ek protokoller (09.05.2002 tarih 4755 sayılı kanunla) Türkiye tarafından imzalanmış ve

onaylanmıştır. Türk Hukuk Sistemi uluslararası metinlerle düzenlenen çocuk haklarına ilişkin yapısal ayarlamaları yapmaya devam etmektedir.

### **Türk Hukuk Sisteminde Çocuk İhmal ve İstismarına Yönelik Korunma**

Çocuk hakları ve çocuk haklarının korunmasına dair düzenlemeler Türk Hukuk Sisteminde tek bir çatı altında toplanmamıştır. Oldukça dağınık ve çeşitlidir. Çocukların korunmasına ilişkin kurallar başta Anayasa'da yer alan temel ilkelerle düzenlenmiştir. Çocuğun bir kişi olarak toplum içindeki statüsü 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK) (2001) ile belirlenir. Çocuk haklarının ihlali ve istismar halinde yargılama usulleri 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (2004); uygulanacak yaptırımlar 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda (TCK) (2004) yer almaktadır. İhlalin önlenmesi ve olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılmasına ilişkin düzenlemeler 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (SHÇEKK) (1983); 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) (2005); 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (AKKYŞÖDK) (2012); 4787 Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun (AMKGYUK), (2003); 4857 Sayılı İş Kanunu (İK) (2003); 5187 Sayılı Basın Kanunu (BK) (2004); 1117 Sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu (KMNKK) (1927, 1988); 6352 Sayılı İcra İflas Kanunu (İİK) (2013); 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (İEK), 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu (METK), 6528 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (01.03.2014) ve çeşitli diğer yasa ve yönetmeliklerde yer almaktadır.

Çocukların ihmal ve istismarına ilişkin durumlarda çocuk hukuku ile ilgili temel bağlayıcı ilkeler olarak Anayasa ve Türk Medeni Kanunu ve bu tip vakalarda uygulanabilecek temel düzenlemeler olarak Ceza Muhakemeleri Kanunu ve Türk Ceza Kanunundaki hukuki prosedürlere aşağıda ayrı başlıklar altında yer verilmiştir.

**Anayasa.** Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda (1982) ailenin ve çocuğun korunması Anayasa güvencesindedir. Türk toplumunun temeli sayılan ve eşler arasında eşitliğe dayanan ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunmasını ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alma ve teşkilâtı kurma görevi devlete verilmiştir (m.41). Anayasaya göre, *Herkes, yaşama, maddî ve maneî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir* (m,17).

Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.“....bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; .....; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz denilerek kişi hürriyetinin güvence altında olduğu ve ancak belli koşullarda sınırlandırılabilceği Anayasada belirtilmiştir (m.19).

Anayasaya göre kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar denilerek, *güçsüzlerin korunması ilkesi* gereği ile çocukların bu madde ile ekonomik istismardan korunması Anayasa güvencesine alınmıştır (m. 50).

Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz (m.42) denilerek tüm bu hakların kullanılmasında kilit rol oynayan eğitim hakkı Anayasa ile güvenceye alınmıştır.

Anayasada devlet korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlama görevi de devlete verilmiştir (m.61). Yine gençliğin korunması başlıklı, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alması görevi de Anayasa ile devlete verilmiştir (m.58).

**Türk Medeni Kanunu (TMK).** Çocuğun bir kişi olarak toplum içindeki statüsü Medeni Kanunla belirlenir. Ülkemizde 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren, 22.11.2001 tarih ve 4721 sayılı yeni Medenî Kanunla; Çocuk Hukuku alanında reform niteliğinde değişiklikler yapılmış ve daha önce bir çok batı ülkesinde olduğu gibi; evlilik içinde doğan çocuk ile evlilik dışında doğan çocuk arasındaki ayırım büyük oranda kaldırılarak, bütün çocuklar açısından mümkün olduğunca ortak hükümler öngörülmüştür. Buna ek olarak evlilik yaşı cinsiyet ayrımı kaldırılarak yeniden düzenlenmiş, çocuğun hakları uluslararası sözleşmelerle uyumlu hale getirilecek şekilde yeni düzenlemeler yapılmıştır.

4271 Sayılı TMK'nda çocuğu koruma önlemleri belli koşullara bağlanmaktadır. Asıl olarak aile içinde korunması ilke olarak kabul edilen kanunda, hangi koşullarda devlet korumasına alınacağı düzenlenmektedir. Buna göre çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş hâlde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir. Özellikle çocuğun ailesi tarafından istismar edildiği durumlarda ailenin yanından alınarak kuruma yerleştirilmesi bir zorunluluk olmaktadır. Aksine, çocuğun aile içinde kalması ailenin huzurunu onlardan katlanmaları beklenemeyecek derecede bozuyorsa ve durumun gereklerine göre başka çare de kalmamışsa, ana ve baba veya çocuğun istemi üzerine hâkim aynı önlemleri alabilir. Velâyet ana ve babanın her ikisinden kaldırılırsa çocuğa bir vasi atanır (m.346 -347-348).

TMK son düzenlemelerle gerek kadın-erkek arası eşitliğin sağlanması, gerekse çocuğun korunmasında evlilik içi-dışı ayrımını kaldırması ve kişisel ilişki kurma gibi uluslararası sözleşmelerde verilen hakkın mevzuata eklenmesi ile daha çağdaş ve uluslararası hukukla daha uyumlu hale getirilmiştir.



**Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK).** CMK'na göre tutuklama ve tutuklu yargılanma için belli koşulların oluşması gerekmektedir (m.100/1). Cinsel saldırı (birinci fıkra hariç, TCK m.102) ve çocukların cinsel istismarı (TCK m.103) ile ilgili suçlarda kuvvetli şüphe olması tutuklama nedeni sayılmaktadır. Kanun çocuklara yönelik olarak işlenen cinsel saldırı ve çocukların cinsel istismarı suçlarını bir tutuklama nedeni olarak sayarken daha sonra TCK'yı incelerken görüleceği gibi çocuklara yönelik işlenen suçlarda cezalarda da bir artırıma gidilmiştir. Bu yaklaşım çocuğun vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlarda cezayı artırarak caydırıcılığı sağlamayı amaçlaması açısından olumlu görülmektedir.

CMK açısından ele alınması gereken diğer bir yön delillerin toplanması sürecinde çocuğun korunmasıdır. İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdur, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir kez dinlenbilmesi(m.236/2); ifade verilme sırasında ifadesinin kayıt edilmesi; mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurun tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulması ve bilirkişi(m.236/3) görevlendirilmesi çağdaş psikoloji gerekleriyle uyumludur. Getirilen uygulamalarla istismara uğramış çocuğun profesyonel yardım alması zorunluluk haline getirilmiştir. Ayrıca mağdur veya suçtan zarar görenin çocuk, işitme ve konuşma engelli veya kendisini savunamayacak derecede zihinsel özürlü olması halinde avukat görevlendirilmesi için istem aranmaz denilerek avukat bulundurulma zorunluluğu getirilmiştir (m.239/2). Bu hüküm, haklarının kullanılmasında gereken hukuki desteğin sağlanmasında çocuklar ve engelliler gibi güçsüzlerin korunması açısından yararlı bir uygulamadır. Tüm bu anılan hükümler gerek istismara uğrayan çocuğun hakkının yasal ortamda savunulması gerekse bu süreçte daha fazla örselenmemesi açısından olumlu uygulamalardır.

**Türk Ceza Kanunu (TCK).** Türk Ceza Kanununda çocuk mağdur olan ve suçu işleyen olarak iki ayrı biçimde korunmaktadır. Ayrıca yaşlar açısından bakıldığında 12 yaş altındaki çocukların cezai sorumluluğu olmadığı için, çocukların yaşları (12 yaş altı, 12-15 yaş ve 15-18 yaşlar gibi) farklı uygulamalara yer verilmektedir. Özellikle çocuklara yönelik işlenen suçlarda ağırlaştırıcı hükümler söz konusu olurken, yaş küçüklüğü nedeniyle suç işleyen çocuklara yönelik koruyucu tedbirler ve ceza indirimleri öngörülmüştür.

*Suçun Mağduru Olarak TCK'da Çocuk İhmal ve İstismarına İlişkin Hükümler:* Ailenin çocuklara göstermesi gereken özeni göstermemeleri çocuk ihmali kapsamına girmektedir. Aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişiler kanuna göre şikayet üzerine, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır (m. 233/1). Ancak, çocukların zarar gördüğü pek çok durumda hakim şikayet şartı aranmaksızın direkt müdahale ederken bakım, eğitim ve destek olma yükümlülüğünde şikayet şartı aranması bu maddeyi nispeten

etkisizleştirmektedir. Çocukların ihmali açısından ele alınabilecek bu sorun, çocukların bunu talep edecek yaşta ve bilinç düzeyinde olmamaları, diğer hakların bilincinde olmalarına olanak sağlayan eğitim hakkından yoksun kalmaları nedeniyle sahip oldukları haklarını bilmiyor olmaları, aile mahremiyeti nedeniyle yakın çevrenin şikayet olasılığının düşük olması ya da kültürel olarak gereksiz bulunması gibi sebepler dikkate alınır, şikayet şartı aranması yerine bildirim ya da tespitle direkt müdahalenin daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülebilir. Ayrıca cezanın azlığı caydırıcı olmaktan uzaktır. Zira TCK'na göre iki yıldan az hapis cezaları para cezasına çevrilmektedir.

TCK'da *aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden birine karşı kötü muamelede* bulunan kimse cezalandırılmaktadır. İdaresi altında bulunan veya büyütme, okutmak, bakmak, muhafaza etmek veya bir meslek veya sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişiye ceza öngörülmesi (m.232/1) özellikle zayıf konumda bulunan kadınların ve çocukların şiddetten korunması amacıyla konulmuş yasa hükümleridir.

TCK'nda suç olarak sayılan diğer pek çok eylemde (kasten adam öldürme, yaralama, kötü muamele, insanlık onuru ile bağdaşmayacak muamele, dilencilik, bilimsel araştırmalarda denek olarak kullanılma gibi) çocuklara karşı işlenen suçlarda *ağırlaştırıcı hükümler* bulunmakta ve çocuklar şiddetin her türünden kanun gücüyle korunmaktadır.

Yine TCK'nda çocuklara müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri vermek ya da bunların içeriğini göstermek (m.226) ve çocuğun fuhşa zorlanması (m.228) Ek Çocukların Satılmaları, Çocuk Fuhuşu ve Pornografisi Konusundaki İsteğe Bağlı Protokol ile uyumlu olarak yasaklanmıştır. Kanun koyucu, çocuğa yönelik cinsel istismarı geniş olarak düzenlemiştir. TCK'ya göre, *15 yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış, 15-18 yaş arası çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar suç olarak tanımlanmıştır... Suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması halinde, 15 yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolünür (m.103-108).* Sorunu hem hukuk hem tıp açısından değerlendiren uzmanlarına göre, cinsel tacize veya istismara uğrayan kişinin ilk muayenesi tam teşekküllü bir yerde yapılmalıdır. Bazı durumlarda bulguların eksikliğinden dolayı, taciz ve istismar varsa bile cinsel suçun tespit edilemediği belirtilmektedir (Dokgöz, Süner, Bütün, 2005, 366). Mağdurun prosedür gereği, muayenesi sürecinde psikolojik bir muayenenin ihmal edildiği belirtilmektedir. Buna ek olarak beden ve ruh sağlığının bozulması durumu tüm vakalar için geçerli olmalıdır ve ayrı bir şart olarak aranmamalıdır (Türk Tabipler Birliği Basın Açıklaması, 14.11.2008, [www.ttb.org.tr](http://www.ttb.org.tr)).

*Suçun Faili Olarak TCK'da Çocuk İhmal ve İstismarına İlişkin Hükümler:* Çocuk Koruma Kanununun kapsamı korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usûl ve esaslarına, çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri kapsamaktadır (m.2). TCK'ya göre fiili işlediği sıradaki yaşına göre üç gruba ayırmıştır.

1. 12 yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir(m,31/1).
2. Fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş olup da 15 yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiili algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on iki yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde yedi yıldan dokuz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte ikisi indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası altı yıldan fazla olamaz. (m.31/2).
3. Fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmuş olup da 18 yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on dört yıldan yirmi yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası sekiz yıldan fazla olamaz. (m.31/3)

Başkasını suç işlemeye azmettiren kişi, işlenen suçun cezası ile cezalandırılır. Eğer üstsoy ve altsoy ilişkisinden dolayı söz konusu ise ceza artırılır. Çocuk azmettirilmişse üst-altsoy ilişkisi aranmadan ceza direkt artırılır (m.38) denilerek suç işlemeye çocuğun yönlendirilmesinde ağırlaştırıcı hüküm getirilmiştir. Bu hüküm çocukların yetişkinlerce suç işlemeye yönlendirilmesini engellemek adına olumludur. Özellikle töre cinayetlerinde, çocukların yetişkinlere göre ceza indirimlerinin varlığı, bu tip cinayetlerde çocukların kullanılmasına ortam hazırlamaktadır.

### Sonuç

Çocuk Hakları Sözleşmesi, yürürlükteki yani pozitif hukuk olmasına rağmen kapsam itibariyle çocuk hakları konusunda Doğal Hukuk metni olarak değerlendirilebilmektedir. Sözleşmede Çocuk Hakları Bildirgesinde yer almayan pek çok maddeye yer verilerek çocukların güvenliğini sağlayıcı önlemler konusunda yasal alt yapı oldukça ayrıntılı ve sağlam bir şekilde oluşturulmuştur. Özellikle Çocuk Hakları Sözleşmesine BM tarafından eklenen yeni ek protokollerle çocukların sahip oldukları haklar sürekli olarak genişletilmiş ve çocuk hakları ile ilgili belgeler, yaşayan ve sürekli olarak gelişen metinler olarak çocukların korunması için sahip olmaları gereken pek çok hakkı kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu açıdan ele alındığında Pozitif Hukuk ve Doğal Hukuk arasındaki uçurum çocuk hakları açısından söz konusu değildir denilebilir.

Türk Hukuk Sistemindeki düzenlemelere bakıldığında Uluslararası metinleri onaylayan ve bunu iç hukuktaki düzenlemelere yansıtan hukuk sistemimiz bir takım eksikliklerine rağmen çocuk hakları açısından çok kötü durumda değildir. Yasal çerçevede uluslararası platformlarda çocuklara tanınan hakların pek çoğu Türk çocuklarına da tanınmıştır. Son yıllarda hukuk sistemindeki düzenlemelerle, gerek çocuklara yönelik işlenen suçlar ve gerekse suça itilmiş çocuklar açısından pek çok yeni hukuki düzenleme yapılmıştır. Ancak hala çocukların istismara ve ihmale karşı korunmasında iç hukuk hükümlerinde düzeltilmesi gereken maddeler vardır.

Çocuğun ihmalinde şikayet koşulu aranması, uygulamada çocuklarını ihmal eden ve bakım sorumluluğunu yerine getirmeyen ailelerin çevredeki diğer aileler ve kişilerce bildirimini ancak çocuk çok zor koşullarda ve aşırı biçimde zarar gördüğünde gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır. Şikayet koşulunun kaldırılması uygun olacaktır. Tespit edildiğinde doğrudan müdahale edilebilmelidir.

İstismara uğramış çocuğun beden ve vücut bütünlüğünün zarar görmeme ihtimalinin hala var olduğu düşünülmektedir ki Türk hukuk sistemi içinde dava sürecinde hala buna ilişkin ayrı bir inceleme istenmektedir. Ülkemizde suç sayılan cinsel amaçlı davranışa uğrayan bireylerin ciddi fiziksel yaralanmalar dışında sağlık kurumlarına ve adli makamlara başvurmakta çekindikleri bir gerçektir. Halen bu tür davranışa uğrayan bireylerin uygun tanı, tedavi koruma ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanabilecekleri ve tıbbi kanıtların uygun biçimde toplanabileceği ayrı merkezler bulunmamaktadır. Özellikle cinsel istismar vakalarının adli makamlara sadece %5-10'unun başvurduğu belirtilmektedir (Ergöner, Kırılmaz, Sönmez ve Özdemir, 2007). Görünen o ki özellikle de kendilerini ifade etmekte zorlanan ve yaşadıkları travma ile yardım almaksızın başa çıkmaya çalışan özellikle de gizleme davranışına giren çocuklar bulunmaktadır. Adli vakalara yansıyan sadece buz dağının görünen ucudur. Çocukların

hakları konusunda bilgilendirilmeleri kadar onlara bu konuda uzmanlaşmış ve istismara uğramış çocuğun travmasını bir de delil toplama sürecinde artırmayacak, konuda bilgili personelce müdahale edilebilecek bu tür merkezlerin açılması ve sayıca arttırılması yararlı olacaktır. BM ÇH Komitesi Nihai Gözlem Raporunda eksiklik olarak belirtilen istismara uğramış çocukların izlenmesi ve başvurabilecekleri destek sistemlerinin arttırılmasına yönelik eksikliklerin giderilmesi ve çok disiplinli ele alınması gereken bu sorunun tüm toplumsal kesimleri içine alacak şekilde ülke politikası haline getirecek çalışmalar yapılması gerekmektedir (Compass, 2002).

Çocukların ihmal ve istismarının ve çocuklara yönelik şiddetin kadına yönelik şiddetten ayrı düşünülmemeyeceği ve koruma tedbirlerinin kadın ve çocukların korunması, toplumda eğitim olanaklarından yararlandırılarak hakları konusunda bilgilendirilmesinden geçtiği ihmal edilmemelidir. Nitekim Uluslararası Çocukları İhmal ve İstismardan Koruma Derneği (ISPCAN) 7-10 Eylül 2008 HonKong ve en son 25-28 Kasım 2008 Rio de Janeiro –Brezilya Üçüncü Çocuklara Yönelik Cinsel Şiddete Karşı Dünya Kongresinde alınan Uluslararası İşbirliği Stratejilerinde (Liwski, 2008) çocukların cinsel sömürü aracı olarak kullanılmasının önüne geçmek için işbirliği üzerinde durulmuştur

Ülkemizde, Çocuk Hakları Sözleşmesinin onaylanması ve yasal çerçevenin oluşturulması ne kadar önemliyse de uygulamaya aktarılmasında ve eğitim politikalarına yansımada sıkıntılar olduğu da bir gerçektir. Tunç'un (2008) araştırmasında ÇHS' nin çocuklara tanıdığı korunma haklarının eğitim politikalarına yansıma düzeyi çocukların istismar ve ihmalden korunması ve okullarda suçun önlenmesi iki alt boyutunda ele alınmış ve buna göre istismar ve ihmal boyutunda mevzuatın yeterli ancak bunların uygulamada iyi işlemediği tespitinde bulunulmuştur. Okulda suçun önlenmesi boyutunda ise politikaların önleyici olmaktan çok ceza yönelimli olduğu tespitinde bulunulmuştur. Görüldüğü üzere yasal boyutta ÇHS ile uyumlu düzenlemeler yapılıyor olsa da uygulama boyutunda sorunlar yaşanmaktadır. Sorun mevzuattan öte mevzuatın uygulamasındaki eksikliklerdir.

Suçta itilmiş çocuklara ilişkin hukuki düzenlemeler ve uygulamalar ise nispeten çok ilgi gerektirecek düzeydedir. Çocuk Mahkemelerinin yaygınlaştırılması gereği de bir başka sorundur. Çocukların suç işlemesi durumunda suçun türü ile dengeli olmak koşulu ile hapis dışı önlemlerin tercih edilmesi eğitimsel açıdan daha yararlı olacaktır. Çocukların ihmal ve istismardan korunmasında temel faktör cezai tedbirlerin yanı sıra toplumsal önlemler alınması ve suçu oluşturan koşulların ortadan kaldırılmasına dönük olmak durumundadır. Bu amaçla çocuklara sahip oldukları hakların öğretilmesi ve geleceğin anne babaları olarak şiddetten uzak, hoşgörülü, yaşam becerileri gelişmiş, uygun sorun ve çatışma çözme yöntemlerini kullanabilen, başkalarının haklarına saygılı ve demokrasi kültürü kazanmış, insan haklarına saygılı bireyler olarak yetiştirilmelerine ayrı bir özen gösterilmesi gerekmektedir.

### Yararlanılan Kaynaklar

- Acabey, M.(2006) Aile Mahkemelerinde Çocukları İlgilendiren Konular. İzmir: **İzmir Barosu Dergisi**.(Hakemli Makale) 81-104.
- Ahioğlu, N. (2004) Yayınlar ve Yargı Kararlarına Göre Türkiye’de Çocuk İstismarı , **Eğitim Bilimleri ve Uygulama**, 3(6),278-285.
- Akıllıoğlu, T. (1995) **İnsan Hakları I :Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri**. Ankara: AÜ. SBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Akyüz, Emine (2000). **Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Archard, D. (1995) **Children: Rights and Childhood**. N.Y.: ROM-Data Corporation Ltd.
- Armağan, E. (2007). Çocuk İhmali ve İstismarı: Psikoz Tablosu Sergileyen Bir İstismar Olgusu”, **New Symposium Journal**, 45: 170-173.
- Ballar, Suat (1998). **Çocuk Hakları**, Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Bernet, W. (2000). Child Maltreatment, Sadock, B., Sadock, V. (eds), **Comprehensive Textbook of Psychiatry**, 7th ed., Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins.
- Bellamy, C. (2004) **Dünya Çocukları Tehdit Altında**. Ankara: UNICEF Yayınları.
- Bentovim, A. (1991). Breakdown of Parenting Function in Abusing Families: How Can Professionals Think About These Issues and Helpful? Peter Maher (eds.) **Child Abuse: The Educational Perspective**. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Browne,K ve Sağı,S. (1991).Parent-child İnteraction in Abusing Families :Its Possible Causes and Consequencess.. Peter Maher (eds.) **Child Abuse: The Educational Perspective**. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Compass (2002) **A Manual on Human Rights Education with Young People**. Strasbourg : Council of Europe Publishing.
- Cüceloğlu, D. (1998). **İnsan ve Davranışı**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dokgöz, H. , Süner, Ç. ve Bütün, C. (2003) Çocuk İstismarı Olgularında Çocuk Dostu Muayene ve Değerlendirmenin Önemi. 3. **Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu**. Ankara:A.Ü. ATAUM.
- Ergönen, T.A; Kırılmaz D.S;Sönmez, Y. Ve Özdemir,H.( 2007). Hekimlerin Suç Sayılan Cinsel Amaçlı Davranışlara Uğrayanlar İçin Başvuru Merkezleri Hakkındaki Düşünceleri: Anket Çalışması. **Türkiye Klinikleri JForen Med**,4, 106-112
- Jones,D.N ve Pickett, J. (1991). Case Management and inter-professionalliaison.. Peter Maher (eds.).**Child Abuse: The Educational Perspective**. Oxford: Basil Blackwell Ltd.

- Kenward, H. (1991). Child Sexual Abuse. Peter Maher (eds.) **Child Abuse: The Educational Perspective**. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Kepekci-Karaman, Y. 2001. Hukuksal Açıdan Çocuk İstismarı ve İhmali, **Katkı Pediatri Dergisi – Adli Pediatri ve Çocuk İstismarı**, 22(3): 262-276.
- Kunt, Veysel ( 2003) Çocuk ve Suç. Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Antropoloji ABD.
- Saldırım ,M. (2002) Suça İtilmiş Çocukların Yeniden Sosyalleşmesini Projesi , **I. Ulusal Çocuk ve Suç:Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu**, (29-30 Mart 2001) Ankara: AÜ ATAUM ve UNICEF.
- Serozan, R. (2005).**Çocuk Hukuku**. İstanbul:Vedat Yayıncılık.
- Stern, C. (1991).The Recognition of Child Abuse. Peter Maher (eds.) **Child Abuse: The Educational Perspective**. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Szur, R. (1991). Emotional Abuse and Neglect. Peter Maher (eds.) **Child Abuse: The Educational Perspective**. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Tunç, D. Ç.(2008) Çocuk Hakları Sözleşmesinin Eğitim Politikalarına Yansımaları Konusunda MEB. Uzmanlarının Görüşleri. **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Vizard, E. (1991). The Historical and Cultural Context of Child Abuse. Peter Maher (eds.) **Child Abuse: The Educational Perspective**. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Whitfield, R. (1991). Strategies for prevention: education for good child care practice. Peter Maher (eds.). **Child Abuse: The Educational Perspective**. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Yalın, A; Tümeroğlu, Y. ; G. Erden ve diğ. (2002). **Zorlu Yaşam Olayları ve Etkileri**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı / UNICEF Psikososyal Okul Projesi M.E.B. Yayınları.
- Türk Tabipler Birliği Basın Açıklaması**. “Adli Tıp Kurumu Yeniden Yapılandırılmalıdır”. <http://www.ttb.org.tr/index.php/haberler/151-baslamalar/1250-adli-tp-kurumu-14.11.2008>
- [http://www.shcek.gov.tr/Cocuk\\_Haklari/Birlesmis\\_Milletler\\_Ulke\\_Raporu.asp14.01.2009](http://www.shcek.gov.tr/Cocuk_Haklari/Birlesmis_Milletler_Ulke_Raporu.asp14.01.2009)
- [http://www.shcek.gov.tr/Cocuk\\_Haklari/CP\\_Nihai\\_Gozlem.asp\\_14.01.2009](http://www.shcek.gov.tr/Cocuk_Haklari/CP_Nihai_Gozlem.asp_14.01.2009)
- [http://www.adlibilimciler.org/belgedergi/adlipsikiyatri20050109.pdf\\_14.01.2009](http://www.adlibilimciler.org/belgedergi/adlipsikiyatri20050109.pdf_14.01.2009)
- Liwski,N. Strategies of International Cooperation. **III.World Congress Against Child Exploitation** (25th to 28th of November of 2008 Rio de Janeiro Brazil. [http://www.ecpat.net/WorldCongressIII/PDF/Youth/CP\\_Child\\_Protection\\_Procedure\\_WCIII.pdf](http://www.ecpat.net/WorldCongressIII/PDF/Youth/CP_Child_Protection_Procedure_WCIII.pdf)



**International Journal of Social and Educational Sciences**  
**Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**

Cilt: 1 Sayı: 1 / Volume: 1 Sayı: 1  
2014 - Haziran / 2014 –June  
www.ijoses.com

**Seher Arslan\***

**TÜRKLERDE AĞAÇ KÜLTÜ ve “HAYAT AĞACI”**

**Özet**

Tüm dünya ırklarında görüldüğü gibi Türklerde de Ağaç Kültü ve özellikle de “Hayat Ağacı” üzerinde duracağımız bu makalede, öncelikle kısa bir kült tanımı, ardından dünyadaki kült örneklerine kısa örnekler verdikten sonra, Türklerdeki ağaç kültüne geçiş yapacağız. Bu makalede özellikle Türklerin Ağaç kültü anlayışı ve “Hayat Ağacı”na olan ilgileri konu edilmiştir.

**Anahtar Kelime:** Ağaç kültü, Hayat Ağacı, Türklerde Ağaç Kültü.

**Abstract**

The Cult of the tree can be seen in races all over the world as seen in the Turk and, in this article we will emphasize in particular the Tree of Life, first a brief description of the cult, then after giving brief examples of the cult in the world, especially the Turks, we will look at the Turkic tree cult of the cult mentality and life transition. This article the tree is the subject of interest.

**Keywords:** Tree cult, Tree of life, Tree cult of Turkish

---

\* Arş. Gör, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, aseher@gantep.edu.tr



## Giriş

Kült kelimesi hakkındaakla hemen “tapma”, “tapınım”, “din” gibi anlamlar gelmektedir. Söz gelişi, “Atalar Kültü” denilince “Atalara Tapınım” ya da “Atalar Dini”; “Dağ Kültü” denilince “Dağa Tapınım” vs. akla gelmektedir. Batıdaki mitoloji ve İnanışları dinler tarihi (Kült sosyal antropoloj meselesi değil mi?) araştırmalarında sıklıkla kullanılan “kült” terimi, Fransızca (culte) ve **Türkçe Sözlük**'te 1. *tapma, tapınma*, 2. *Din*, 3. *Dini tören, ibadet, ayin* karşılıklarıyla açıklanmıştır.<sup>1</sup>

Terimsel anlamı geçip özelleştirdiğimizde karşımıza öteden beri süregelmiş olan belli başlı kült çeşitleri çıkmaktadır. Atalar kültü, tabiat kültü (dağ,ağaç,su vs. )<sup>2</sup> gibi kültler buna örnektir. Bizim konumuz olan ağaç kültü ise tabiat kültünün bir parçasıdır.Fakat eski Yunan ve Roma mitolojilerinde olduğu gibi,bu kültler için de ayrı ayrı tanrılar tahsis edilmişler,özellikle de ağaç kültü, Tanrı'yı sembolize ettiği düşünülerek Tanrı kutunun kaynağı olarakgörülmüştür. Türk inanç sisteminde kutsallaştırılan hiçbir nesneye tapılmamıştır. İster yer cisimleri olsun, ister gök cisimleri olsun, kutsal olarak görülen nesnelere Tanrı ile irtibat kurmanın birer vasıtası olarak görülmüştür.<sup>3</sup>

Bütün bunların yanında Orta Asya kavimlerinde güneş kültü dışında ay kültü de vardır. Altaylı Türkler ve Müslüman Türklerden Mişerler arasında güneşle yemin etme (uygulaması) adeti bulunmaktadır. Altaylılara göre güneş “ana”, ay ise “ata”dır. Güneşi yerde ateş temsil eder. Bazı masallarda büyük kahramanlar güneş ve ayın himayesi altındadır. İnanışlara göre zaman zaman güneş ve ay kötü ruhlarla mücadeleye girer, eğer yenik düşerlerse güneş ve ay tutulması gerçekleşirdi. Güneş ve ay tutulması olduğunda Altay Türkleri bağırıp, çağırırlar, davul çalarlardı. Bu gürültülerin kötü ruhları korkutacağına inanılırlardı.<sup>4</sup>

Görüldüğü gibi dünyanın çeşitli yerlerinde farklı sebeplerle oluşmuş ve inanılan kültler vardır. Ama bunların içinde en yaygın olanı genelde ağaç kültüdür. Her ne kadar farklı toplum yapıları ve farklı inanışlar olsa da ağaç kültünde olduğu gibi dünya toplumlarının da bazı ortak noktaları vardır.

Etrafında zengin bir inanış ve pratik dairesi içinde teşkil ettirilen ağacın dünya kültürlerindeki yerini tespit edebilmek ya da kapsamlı bir şekilde ortaya koyabilmek için ağacın taşıdığı anlamları göz önünde tutmak ve bu anlamların dünya topluluklarındaki yansımalarını karşılaştırmalı bir şekilde incelemek gerekmektedir. Bu nedenle ki, öncelikle, “kutsal” ya da “tanrısal” olarak tanımlanan ağacın en ayırıcı nüansı olan üç katmanlı âlemi birleştirmesi özelliğinin, yani “kozmetik ağaç” oluşunun dünya kültürlerindeki yansımalarını karşılaştırmak gerekmektedir. “Kozmik ağaç” dünyanın merkezindedir, onun için de ağacı, tıpkı dağ ve kutsal mekânlarla birlikte “merkez simgeciliği” kavramı içerisinde düşünmek gerekmektedir.<sup>5</sup>

<sup>1</sup> Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara 2004, s. 15.

<sup>2</sup> Ayrıca diğer örnekler için bkz. Yaşar Kalafat, *Kodlar-Kültler-I, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları*, Ankara 2009.

<sup>3</sup> Ergun, *Ağaç Kültü*, s. 16.

<sup>4</sup> Saadettin Gömeç, “Eski Türk İnanıcı Üzerine Bir Özet”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2003, 33/21, s. 88.

<sup>5</sup> Ergun, *Ağaç Kültü*, s. 17-18.

Türk düşüncesine göre tanrı yarattığı dokuz insan cinsini, onlardan önce yarattığı dokuz dallı ağacın gölgesinde barındırmış ve bu dokuz dalın o dokuz insanı temsil ettiği düşünülmektedir. Dolayısıyla yaratılış bilgisinin özünde ağaç, önemli bir kültür.<sup>6</sup>

### **Türklerde Ağaç Kültü (Inancı)**

En eski devirlerden günümüze dek Türk toplulukları arasında görülen yaygın inanışlardan birisi de ağacın ya da belli ağaç türlerinin kutsal kabuledilmesidir.<sup>7</sup> Bu manada, ağaç kültürünün Türk sosyal hayatında önemli bir yere sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Muhtemelen, mevsimden mevsime kendini yenilemesi ve daha birçok özelliğinden dolayı olsa gerek ağaç, Türk toplulukları arasında hayatın ve sonsuzluğun timsali olarak görülmüştür.

Başka bir ifadeyle, Türk insanı ağacın oluşumu ile kendi hayatının tabii seyri arasında bir benzerlik olduğunu keşfetmiş ve yaşadığı her coğrafyada kutlu mekânlarla ağaçlar arasında bir ilişki kurmuştur. Bu inanışın bir sonucu olarak, en eski devirlerden günümüze dek Türk toplulukları arasında mabetlerinçevrelerine ve mezarların yanlarına ağaç dikmenin kutsal bir görev olduğuna inanılmıştır. Ancak ağacın bizzat maddi varlığının değil, sahip olduğu bir takım özellikler ve temsil ettiği gücün bir sonucu olarak kutsalkabul edildiğini söyleyebiliriz. Orta Asya ve Anadolu’da yaşamış olan farklı Türk toplulukları arasında görülen kutsal ağaç ile ilgili inanışlar ve bunlara bağlı kültürçeşitli benzerlikler arz etmektedir. Bu manada, Türk toplulukları arasında belli ağaçların her yerde kutsal kabuledildiği söylenebilir.<sup>8</sup>

İslamiyet öncesi Türklerdeki ağaç kültürünün ilk ortaya çıkış yeri tam olarak bilinmemekle birlikte dağlık Ötüken bölgesi olduğu tahmin edilmektedir. Hunlar, her yıl yaz bitiminde muhtemelen Ötüken’de yer alan, Lung-Ch’eng (Ejder Şehri) denilen başkentlerinde yaptıkları yer ayini, şehrin yakınındadır.<sup>9</sup>

Tasavvuf edebiyatında ise ağaç, İslam dinini temsil eden bir öznel bir olgudur: Niyazi Mısrî “insân-ı kâmil ağacının dalına, yani hakiki bir dervişe tutunan kişikendi hakikatinin sırrının meyvesini yiyecektir” der. Ona göre yapraklar mahlûkatı, meyveler peygamberleri, ağacın tamamı ise Hz. Muhammed’i temsil eder. Yunus Emre, bir şiirinde bunu kişinin tasavvufî manada olgunlaşmasında somut bir örnek olarak kullanır:

“Âşık olmayan âdemi  
Benzer yemişsiz ağaca  
Ağaç yemiş vermeyince  
Budağı eğilmez imiş”<sup>10</sup>

<sup>6</sup> Nihad Sâmî Banarlı, *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri*, İstanbul 1976, s. 31; Ülkü Gürsoy, “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, 2012/61, Ankara, s. 45.

<sup>7</sup> Örneğin Tuva Türklerinde türbe gibi kutsal mekânların civarında bulunan ağaçlara bir çeşit çaput, adak bezi veya kadak, bağlanarak dilekte bulunulurdu. Bkz. Yaşar Kalafat, *Halk İnançlarından Mitolojiye I, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnanışları*, Ankara, 2009, s. 209.

<sup>8</sup> Ramazan Işık, “Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Buna Bağlı Kültür”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, 9/2, Elazığ, s. 90.

<sup>9</sup> Erman Artun, *Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri-Öğreteler-Dinler*, İstanbul 2004, s.14.

<sup>10</sup> Gürsoy, “Dut Ağacı”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, 2012/61, Ankara, s. 5.

Anadolu'nun bazı bölgelerinde, Şamanist Yakutlarda ve Altaylılarda tespit edilen ağaç kültürüne de rastlanmaktadır. Evladı olmayan Yakut kadını bir nevi çam ağacına tapınarak dua ettiği gibi Beyşehir köylerinden birinde bir ihtiyar ağacın yanında dua ederek ve ağacın altından geçerek çocuk isteyen köylü kadınların bulunduğu görülmüştür. Bu tür durumlarla günümüzde de hala karşılaşılmaktadır.<sup>11</sup>

Evlıya Çelebi'nin “ağaca ibadet eden Ademî kavmi” diye hayretle zikrettiği Karakoyunlu Türkmenleri, kutsal saydıkları ağaçların etrafında kalabalık bir şekilde mum yakarak ayin yapmakta, ağaçlara demir parçaları taktırmaktadır. İnançlarına göre, kim ağaca demir takarsa, ağaç onabüyük faydalar sağlayacak, taktıkları demir onları cehennem ateşinden koruyacaktır.

Ağaç kültürünün sıklıkla Alevî-Bektaşî toplumunda görüldüğü de geniş bir gözlemdir. Geçimlerini ağaç kesmekle sağlayan Tahtacıların ağaçlara bağlılığı büyüktür. Bu sebeple olsa gerek Muharrem ayında ve Salı günleri ağaç kesmezler. Yeni bir işe başlayacakları zamana ağaca dua eder ondan medet umarlar. Tahtacılar, en çok Ladin, Köknar ve Ardiç ağacını, Yörüklerin ise genellikle karadut, çınar ve katran ağacını kutsal olarak kabul ettikleri bilinmektedir. Hepsindeki ortak nokta ise tek olan ağaçları kült kabul etmeleridir.<sup>12</sup>

Konuya biraz daha açıklık getirecek olursak, adlarından da anlaşılacağı üzere Tahtacılar, geçimlerini ağaç kesmekle sağlayan kimselerdir. Bununla birlikte, onların ağaçlara büyük bir saygıları ve bağlılıkları da vardır. Muharrem ayında ağaç kesmek şiddetle yasaktır. Hafta içi salı günleri de ağaç kesilmez. Yılın belirli zamanlarında, mesela Temmuz veya Ağustos ayı içinde Kurmançlara mensup çeşitli Kürt toplulukları, bayramlık elbiselerini giyerek kadınlı erkekli gruplar halinde, ilahiler ve dualarlabu ağaçları ziyaret edip ayinler yapmaktadırlar. Sünni halk arasında bu ağaçların yağmur duası, çabuk evlenme, hastalık tedavisi vs. gibi çok çeşitli maksatlarla ziyaret edildiği ortaya konmuştur.

Bununla birlikte, Sünni halk arasında bu uygulamalarda dikkati çeken bir taraf vardır: Kızılbaş zümrelerdeki gibi belli zamanlarda yapılan özel ayin ve merasimler Sünnilerde tespit edilememiştir. Bunun izahı herhalde, Sünni kesimde İslami telakkilerin daha etkili ve hazmedilmiş olması sebebiyle bu eski kültürlerin daha çok zayıflatıldığı şeklinde olabilir.<sup>13</sup>

Alevilik ve İslamiyet'e ait motiflere öncelik verilen ve bu konuda geniş bilgilerin yer aldığı Dede Korkut kitabında ise ağacın kutsallığına “gölgelice kaba ağaç” klişeleşmiş ifadesiyle de sık sık vurgu yapılmaktadır:

*“Ağaç ağaç dersem sana arlanma ağaç,  
Mekke ile Medine'nin kapısı ağaç,  
Musa Kellimin asâsı ağaç,  
Büyük büyük suların köprüsü ağaç,  
Kara kara denizlerin gemisi ağaç,  
Şah-ı merdan Ali'nin Düldül'ünün eyeri ağaç,  
Zülfikaar'ın kınıyla kabzası ağaç  
Şah Hasan'la Hüseyin'in beşiği ağaç,*

<sup>11</sup> Abdülkadir İnan, “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1/4, Ankara, s.11.

<sup>12</sup> Gürsoy, “Dut Ağacı”, s. 6.

<sup>13</sup> Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul, 2000, s. 9-10.

*Beni sana asarlarsa götürmegil ağaç,  
Götürecek olursan yiğitliğim seni tutsun ağaç,  
Bizim elde gerek idin ağaç,  
Kara Hindü kullarıma buyuraydım,  
Seni para para doğrayalardı ağaç”<sup>14</sup>  
“Başına doğru bakar olsam, başsız ağaç,  
Dibine doğru bakar olsam, dipsiz ağaç”<sup>15</sup>*

Yukarıdaki örnekten de anlayacağımız gibi ağaca verilen kıymet dizelere dökülerek ifade edilmiş, bu dizelerde sadece ağacın kullanım şekillerinden bahsetmiş gibi görünülse de aslında temelinde hayatımıza kattığı değerlerden dolayı ağaca duyulan saygı da belirtilmektedir.

Türkler geçmişten günümüze dek ağaca ve ağaç çeşitlerine pek çok manalar yüklemişlerdir. Ağaçların ölümsüzlüğü simgelediğini düşündükleri gibi, kendilerini koruyacağına, bütünlük sağlayacağına, isteklerinin yerine gelmesi için aracı olacağına, ölümlerini koruyacağına, bu ve bunun gibi pek çok inanca sahip olarak yaşamış ve gelecek nesillere de bu şekilde aktarmışlardır. Seçtikleri ağaçları ya şekillerine göre ya da adlarına göre manalar yükleyerek hayatlarına sokmuşlardır. İslamiyet’ten önce de kullanıldığı bilinen “ağaç dikmek sevaptır” sözü Türkler tarafından yaygın bir gelenek olarak kabul edilmiş ve hala günümüzde söylemini ve işlevini kaybetmemiştir.

Biz bu çalışmamızda Türklerin ağaç inancına örnek olarak selvi, çam, hayat, meşe, kavak, kayın, ardıç ve daha pek çok ağaç türünün içerisinde “Hayat Ağacı”nı inceleyecek ve bu ağacın nasıl anlamlandırıldığını açıklamaya çalışacağız.

#### **“Hayat Ağacı” (Yaşam Ağacı)**



*Resim 1. Ahmet Yaşar Serin’in “Hayat Ağacı”yla ilgili karakalem çalışması<sup>16</sup>*

<sup>14</sup> Suat Hızarcı, *Dede Korkut*, 1958, s. 48-49 ; Gürsoy, “Dut Ağacı”, s. 46.

<sup>15</sup> Işık, “Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Buna Bağlı Kültler”, s. 98; Gürsoy, “Dut Ağacı”, s. 46.

<sup>16</sup> Sayın Yard. Doç. Dr.Ahmet Yaşar Serin’e kendi çalışması olan resmini kullanmama izin verdiği için teşekkür ederim.

“Hayat Ağacı”kültü, bütün dünya kültürlerinde olduğu gibi Türk kültüründe de en yaygın inançlardan biridir. Ağaç kültürüyle ilgili bütün inançların kökeninde “Hayat Ağacı”nın düşünülmektedir. Bu ağaca mitolojik olarak çeşitli anlamlar yüklenmiştir, ayrıca ağacın hayat bahşettiği, üç alemi birbirine bağladığı düşünülmektedir. Ağaca, dünyanın düzeni üzerinde, insanların yaşayışlarını tertiplemede ve toplumla bir bağ kurma konusunda misyonlar yüklenmiştir.

“Hayat Ağacı”nın bütün mitolojik sembollerin esasını teşkil ederken aynı zamanda tabiat kanunlarına da uyum sağlayarak insanların hayatlarının çeşitli safhalarında onlarla bağ kurmaktadır.

Türk boylarında “Hayat Ağacı” çeşitli şekillerde adlandırılmıştır: Sibiryaya Tatarlarında “pay-yulang baypıxta”, Hakaslarda “payxazıng bay-akağaç”, Altaylılar ve Şorlarda “pay-guzug bay-sedir” – “pay-torum baydirek”, Karaçay-Markarlar da ise “Curta jangız terek”şeklindedir, bazen de bay/pay kelimesinin yerini temir (demir) alabilmektedir.

Dünyanın üç tabakasını temsil eden “Hayat Ağacı”nın kökleri, gövdesi ve dal-budaklarıyla, kozmik düzeyler arasında kurduğu ilişkinin bir sembolüdür. Allah’ın “el-Hayat” sıfatını sembolize eden “Hayat Ağacı” yeşil kaldığı müddetçe dünyanın var olacağı düşünülmektedir. “Hayat Ağacı”, sıradan insanlar tarafından görülememekte, ancak Tanrı öğretisini bilenler (Tanrı tarafından gönderiler Hakanlar ve Kamlar) tarafından görülebildiğine inanılmaktadır.

“Hayat Ağacı” tektir, yalnız ağaçtır ve kâinatın bel kemiğidir. İnsanın kemikleri de “Hayat Ağacı”yla kişiselleştirilir. Soy ağacı, soy kütüğü vs. insan ile “Hayat Ağacı” arasındaki bağı gösterir.

Allah’ın nurunun “Hayat Ağacı” üzerine indiği ve kutlu doğumların bu şekilde gerçekleştiğine inanılmaktadır. Kutsal dinlerde vahiyler ışık-ateş-nur şeklinde kutsal ağaç üzerine indiği, hakanlar, hakanların evlendiği kadınlar yine “Hayat Ağacı”nı sembolize eden ağaca inen nurdan doğduğu ve o ağaçtan beslendiklerine inanılmaktadır.<sup>17</sup>

“Hayat Ağacı”bu isim dışında “yaşam ağacı”, “ kayın ağacı” gibi adlarla da anılır. Bunun pek çok örneğini geçmişte yaşamış kültürlerde görebiliriz.

Örneğin Hunlar arasında bazı boylar kayın ağacından türediklerine inanmaktaydılar. Ulu Ağaç kavramına ve ağacın kutsallığına örnek gösterilebilecek olan bu verileri çeşitlendirmek pek tabii kimümkün olabilir. Oğuz orduları Batı’ya doğru giderken İtil suyunu ağaç üstünde geçerler. Çurçet Kağan’ın ordusunu yendiklerinde ise ganimetlerini, ağaçtan yaptıkları kağnılarla taşırlar. Uygurların türediğine inanılan kutsal ağaç ise iki nehir arasındaki bir adacığın üzerinde bulunmaktadır. Bu adacığa sığınan Oğuzlardan birinin bir ağaç kovuğunda çocuk doğurması ve bu çocuğa Kıpçak adı verilmesi Türklere ait efsanelerde “ağaç kovuğundan üreme” motifini önemli kılan efsanevi bir durumdur.<sup>18</sup>

Avrasya kültür ortamında “Hayat Ağacı” ile kadın arasında bir bağlantı kurulduğunu görmekteyiz. Bu bağlantının en yaygın hali üst kısmı kadın, alt kısmı ağaç olan tasvir örnekleridir.

<sup>17</sup> Ergun, *Ağaç Kültü*, s. 145-146.

<sup>18</sup> Gürsoy, “*Dut Ağacı*”, s. 3-4.



Resim 2. <http://www.yenidenergenekon.com/381-dede-korkut-hikayelerinin-plastik-sanatlara-yansimasi>

Kadın figürü tüm ilkel toplumlarda bereket, doğurganlık, sonsuz yaşamınsimgesi haline gelmiştir. Ağaç ise kökleri ile yerin derinliklerine, budaklarıyla göklere uzanarak, yer ve gök arasında duran ve bu iki unsuru birbirine bağlayan, aynızamanda hayatı ve ölümü, canı ve ruhu, karanlığı ve ışığı kendinde birleştiren evrensel, kozmik bir varlıktır. <sup>19</sup>Bu açıdan baktığımızda ağaç sonsuz hayatı, yaşam sürekliliği simgeselliği ile kadın sembolizmiyle örtüşmektedir. Yakutlar Ağacın her şeyin anası olduğuna inanıyorlardı. Yine Yakutlarda doğum ve hayat tanrıçası olan Humayana kutsal kayın ağacı altında oturmakta ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar bu ağaca tapınarak ona kurbanlar adamaktaydılar. Yakut kadınlarının üzerlerinde Umay Ana'nın sembolü olan ağaçta boncuk bulundurdıkları dabilinmektedir.<sup>20</sup>

Türklerde “Hayat Ağacı” ile ilgili değişik inanışların varlığı da dikkat çekmektedir. Bu manada, Türkler arasında “Hayat Ağacı”na ilişkin birçok efsaneden söz edilebilir. Bu efsanelerden biri şöyledir:

*“Büyük bir dağ yükselir, on iki gök katından,  
Dağda bir kayın vardı, yaprakları altından,  
Kayının altındaysa, küçük bir çukur vardı,  
Bir karış bile değil, o kadar yüzlek dardı.  
Bu çukur hep doluydu, kutsal hayat suyuyla,*

<sup>19</sup> İbrahim Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, Ankara, 1980, s. 57, 58.

<sup>20</sup> Lale Avşar İskenderzade, “Dede Korkut Hihayelerinin Türk Plastik SanatlaraYansımasi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/2007, s. 14.

*İçen ölmez olurdu, ebedi bir duyuyla.”<sup>21</sup>*

“Hayat Ağacı”efsaneler dışında sanat yapıtlarına da konu edilmiş, hatta bu konuda “Hayat Ağacı”işlenmesinin ilk örneklerine, M.Ö. 3 bin yılında Aşağı Mezopotamya'da rastlanmaktadır. İki Teke arasındaki çalı motifi sahnesi, Sümerlerin“yaşam” ve “ölüm” arasındaki sürekli dolaşım, yeraltı dünyası ile olan inançların ve “Hayat Ağacı”nın en eski şekli "dumuzi"yi simgeleyen büyük Ana Tanrıça'nın hayatı yayan “âşıklar çifti”nin ölüp, ilkbaharda yeniden dirilmesini sembolize etmektedir. Bu inanç geleneğiyle ilgili olarak, dönüşümlü yaşamın simgesi “Hayat Ağacı” motiflerinin çeşitli ve zengin şekillerine, Urartu'lardan önce Asurlarda da rastlamak mümkündür.



Resim 3. <http://kutlubilgi.blogspot.com.tr/2009/12/kutsal-hayat-agac.html>

Eski Türklerde yerin göbeğinden göğe kadar bir ağaç tasavvur edilir. Bu “Hayat Ağacı” Sümerlerde de vardır. Ağacın bir ucunda gök tanrısı durmaktadır. Türklerde güneş kutsal ama tanrı olarak kabul edilmemektedir. 22 Aralık'ta güneş yeniden fazla olarak dünyayı aydınlatmaya başladığında günler uzamaya başlar. Türklerin gök tanrısı gökyüzünde gün ile geceyi tanzim eder. Sözde gün ile gece sürekli münakaşa halindedir. 22 Aralık'ta günün geceyi yendiğine inanılmaktadır. Bu olayı “Yeniden doğuş bayramı” adı altında Türkler kutluyorlarmış. Türkistan'da başka yerde yetişmeyen akşam adında bir ağaç varmış. Akşam getirip eve konuluyor, akşamın altında oturanlara o sene Tanrı güzel şeyler verir, güzel bir yaşam verir diye tanrıya hediyeler koyuyorlardı. Dallarna da ertesi sene için Tanrı'dan diledikleri şeyleri sembolize etsin diye paçavra veya kurdelayı asıyorlardı.<sup>22</sup> O günlerde büyük bayram, şenlik

<sup>21</sup> Işık, “Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Buna Bağlı Kültler”, s. 100.

<sup>22</sup> Yaşar Kalafat, *Halk İnançlarından Mitolojiye I, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnanışları*, Ankara, 2009, s. 209

yapıyorlar ve bu şenliklerde aileler toplanıyor, büyükler varsa ziyaret ediliyor, özel yemekler yeniliyor ve güzel elbiseler giyiliyordu.

Assurlar'ın M.Ö. 2. bin yıllarında ölümsüzlüğe olan inanç geleneği, “Hayat Ağacı” motiflerini öncelikle monoteik şekilde, bir tanrı bileşimiyle ilgili olarak Assur'un ulusal tanrısı sembolü haline getirmiştir ki, bu yalnızca yeraltı dünyasının güçleriyle olan savaşta varoluş düzenini ve yazgısını belirlemekle kalmayıp, aynı zamanda Ölüm ve Doğuş'un sonsuz dolaşımını da oluşturmaktadır. Assur Kral teriminin özündeki “Hayat Ağacı” - Tanrı - Assur" sembolü, Assur Tanrısı'nın yerine geçen kralın çok anlamlı simgesi haline gelmiştir. Assur saray duvarları, kabul salonları, kral sembol ve mühürleri gizemli bir anlamı olan “Hayat Ağacı” motifleriyle süslenmiştir. Bu sahneler tipik Assur kabartmaları üzerinde, “Hayat Ağacı”na kült yapan Tanrılar arasında yer alan Kral tarafından temsil edilirken gösterilmiştir.

Şeyh Hasan da Sakız Ağacı'nın (Sakız Baba) dibinde oturup, sırtını gövdesine dayayıp da zikir ederken, tıpkı Asur kralı gibi bu dünyayı ve öteki âlemi temsil eden Hayat Ağacını uhrevi bir kimliğe büründürmüştür.

Urartu sanatında yaygın olarak karşımıza çıkan “Hayat Ağacı” motif ve sahneleri, Asur-Urartu kültür etkileşiminin bir sonucu olarak görülebilir. Oldukça değişik şekillerde ve ayırıcı bir manası olduğu sanılan “Hayat Ağacı” motiflerinin Urartu sanatında sevilerek benimsenmesi, bezeme ögesi ve belirgin olarak da pekiştirilmiş koruyucu manasının yanı sıra, özellikle dinsel anlamının da azımsanmayacak ölçüde fazla olduğunu açığa vurulmaktadır. Bu nedenle Urartu “Hayat Ağacı” motifinin, Sümer, Babil, Hurri ve Asur'un “Hayat Ağacı” inancına eşdeğer bir içerik taşıdığı anlaşılabilir.<sup>23</sup>

“Hayat Ağacı” inancına sahip bazı kesimlerde ağacı bekleyen birçok bekçi hayvanların olduğuna inanılmaktadır. Bunlar arasında aslanlar çoğunluğu kapsamaktadır. Yakut'ların, Goldenler'in inancına göre panter, aslan veya kaplan Şaman'a gökyüzünde, yeraltında yaptığı veya yapacağı yolculuklarda yardımcı ruhlardır. İnsanları kötü olaylardan ve etkilerden koruduklarına inanılmaktadır.

Yine Orta Asya inanç düşüncesine göre ise evren; “Hayat Ağacı” ile yer ve gök ise, gezegenlerle anlamlandırılır. Sonsuzluğu simgeleyen gökyüzünü ve gökyüzünü bağlayan en büyük varlık olan, “Hayat Ağacı” ile sembolize edilir.

<sup>23</sup>İsmail Onarlı, “II. Bölüm, XIII. Dersim’de Bazı Gelenekler ve İnanç Motifleri”, *Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 15, Ankara s. 9-10.





*Resim 4. Ahmet Yaşar Serin'in "Hayat Ağacı"yla ilgili karakalem çalışması<sup>24</sup>*

<sup>24</sup>Sayın Yard. Doç. Dr.Ahmet Yaşar Serin'e kendi çalışması olan resmini kullanmama izin verdiği için teşekkür ederim.

“Hayat Ağacı”nın tepesinde yer alan tek veya çift başlı kartalın ve kuşların şaman kültüründe özel bir yeri bulunmaktadır. Kartal veya kuş şamana ahrete geçerken yardımcı olur. Bu nedenle Altay ve Munussink Şamanları elbiselerinde kanat bulundururlar. Bunu giyince kendilerini kuşa dönüşen varlık olarak kabul ederlerdi.

“Hayat Ağacı”nın bir Şaman öldüğünde, ruhlarının öbür dünyaya yükselmesine yardımcı olduğuna inanmaktaydılar.

Bu yolculukta yol gösteren varlıklar, kuş şeklindeki yardımcı ruhlar olduğu ve bu kuşların aynı zamanda ölülerin ruhunu da simgelediğine inanılmaktaydılar.

Orhun kitabelerinde ölü ruhlarının, kuş olup öbür dünya ya uçtuğundan bahsedilmektedir.

Bu inancın hala Anadolu’da yaşanmaya devam ettiğini şu tümce ile anlarız: “*Aramızdan kuş gibi uçup gitti*” veya “*Kuş olup uçtu gitti*” gibi.<sup>25</sup>

Konuyu Şamanizm’in ötesinde de inceleyebiliriz. Örneğin Tokat ve Sivas’taki mezar taşlarında yer alan kuş ve rozet motiflerini Bektaşitarikatlarında ve Alevilerdeki inanışlarla da bağdaştırılmıştır. “Hayat Ağacı” konusunun İslam inançları ve tasavvufu ile örtüştüğü de düşünülebilir. Anadolu Selçuklu sanatında yaygın olan çeşitli figür tasvirleri, gelenek gücü yanı sıra tasavvufun, katı bir din görüşünün aksine sanata özgürlük sağlayan bir hoşgörü ortamı yarattığına işaret edilmektedir. Bir adım daha öteye gidecek olursak Selçuklu figür sanatında Tasavvuf ve Şamanizm’ inkullanıldığını görebiliriz.<sup>26</sup>

“Hayat Ağacı” örgesi; Anadolu’davarlığını sürdürmüş birçok uygarlıklardailginç örneklerle karşımıza çıkmaktadır. Uygarlığın erkendönemlerinde genellikle tek başına tasvir edilen “Hayat Ağacı”; çeşitli refakat edici hayvanlarla birlikte örgelenmiş az rastlanan şekillerde kullanılmış olup, sadece dini mimarlık yapılarında görülmektedir.

Çeşitli tasvirlerde kaynağının Şamaninançlarından geldiği düşünülen “Hayat Ağacı”; evrenin odak noktası olarak kabul edilmektedir. Bu inanışta Şaman’ın yer altı ve yerüstü yolculuklarında merdiven görevi üstlendiğine inanılmaktadır. Bu nedendir ki, büyük bir özen içerisinde ejder, aslan, yılan, kartal vb. gibi çeşitli yırtıcı ve tılsımlı hayvanlar tarafından korunmaktadır.

Karşımıza çıkan belli başlı “Hayat Ağacı” örgelerinden bazılarını kısaca ifade edecek olursak;

#### **Servi:**

Dört mevsim canlılığını koruyor olması, uzun boyu ve doğa koşullarına dayanıklılığıyla bilinen, rüzgârda hoş ezgiler çıkararak sağa sola sallanmasıyla estetik bir görsellik sergileyen, tarihler boyu pek çok toplumda öncelikli “Hayat Ağacı” örgesi olarak kullanılmıştır.

#### **Hurma ve yaprağı:**

Yaygın olarak kullanılan “Hayat Ağacı” örgelerinden biridir. Ölümsüzlüğü simgeleyen bu bitki İslam inancına göre cennette bulunan bir ağaç türüdür.

<sup>25</sup> A. Yasar Serin, “Türk İnanç Geleneğinde “Hayat Ağacı” Örgesinin Kullanım Şekli ve Günümüze Uyarlanması”, *Altıncı Şehir Dergisi*, Sivas, S, 8, Eylül- Kasım 2002, s. 2.

<sup>26</sup> Serin, “Türk İnanç Geleneğinde “Hayat Ağacı” Örgesinin Kullanım Şekli ve Günümüze Uyarlanması”, s .4-5.

Eski çağlarda da “Hayat Ağacı” olarak kullanılan hurma yaprağı ve meyvesi, günümüzde de pek çok alanda süsleme örgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

**Nar:**

Pek çok kültür ve dinde nar ağacı simge olarak kullanılmış, meyvesinin de bereket, ağacının ölümsüzlük, çiçeğinin ise mutluluk simgesi olduğu kabul edilmektedir. Nar ağacının meyvesi (küresi); dünyayı, içindeki taneleri ise insanları, her ikisinin arasındaki zarın da insan gruplarının ayırımlarını simgelediği düşünülmektedir.

**Gül ağacı ve çiçeği:**

Diğer bir “Hayat Ağacı” örgesi de güldür. Hititlerde Anatanrıça Kubaba’ nın başındaki taçtaki süslemelerde bu örge görsel nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Malatya’da kazılarda karşılaşılan Sulumeli heykelinin saç bağında gül örgesine rastlanmıştır.

**Nilüfer:**

Nilüfer çiçeklerini, çeşitli sanat dallarında bezeme örgesi olarak görmekteyiz. Anadolu kadınlarının kendi elleriyle yaptıkları “oyalar” da” nilüfer örgesine rastlanılabilir. Nilüferin süsleme örgesi olarak kullanılması Hitit ve Mısır Uygarlıklarında da cinsiyet ve hayat simgesi olarak ele alınmıştır.

**Kayın Ağacı:**

Eski Türkler kayın ağacını da “Hayat Ağacı” olarak değerlendirmişlerdir. Günlük yaşamda kullandıkları yay, ok, ve bunların kılıflarını, çadır direklerini, yemek kaplarını, en iyi semer ve eğerlerinin ana malzemesi olarak kayın ağacını kullanmışlardır.<sup>27</sup>

**Sonuç**

Çalışmamızın başından beri de görüldüğü gibi insanlar geçmişten günümüze dek ağaca pek çok anlamlar yüklemiş, günlük hayatlarında, hatta sonraki hayat inançlarında bile ağacı simgesel bir araç olarak kullanmış. Yeri gelmiş iyi yeri gelmiş kötü şeyler için ağaçtan medet ummuşlardır. Hatta ağaçlara çul-çaput bağlayarak adaklarda bulunmuşlar, dilekleri gerçekleştiği taktirde de bunun ağaçtan kaynaklandığına inanmışlardır. Belki de ağacın gövdesinden yayılarak yukarı, göğe doğru uzanmasını bir dua bir yakınlık olarak görüp ağacın doğaüstü bir gücü temsil ettiğine inanmışlardır. Bu çalışmamdan önce ağaç hakkında güncel bilgilere sahipken şimdi sadece ağaç olarak değil tarihin var oluşundan beri pek çok inancı içinde barındıran bir sembol olduğuna inanmaktayım.

İşlediğimiz ağaç kültü inanışlarını daha da özelleştirerek “Hayat Ağacı” inancı ile devam ettiğim çalışmamda insanoğlunun “Hayat Ağacı”nı adından da anlaşılabilceği gibi ağaca hayati değer katılmış ve neredeyse bir insanın yaşama başlaması, ölmesi evresini bu ağacın gidişatına göre şekillendirmiş ve öyle inanmış olduklarını görmekteyiz. Ağacın yerle gök arasında bir vazife gördüğü inancına da şahit olduğum çalışmamda “Hayat Ağacı”nın da kendi içince çeşitlendirilerek farklı ağaç türlerinin örge olarak kullanıldığını görmekteyiz.Hatta bununla da kalınmayarak bu ağaç çeşitlerinden günlük işlerde fayda sağlanması için de faydalanılmıştır.

<sup>27</sup> Serin,“Türk İnanç Geleneğinde “Hayat Ağacı” Örgesinin Kullanım Şekli ve Günümüze Uyarlanması”, s. 6-7-8.

Ağaca mitolojik anlamlar yükleyerek çeşitli örgelerde kullanılmasıyla da karşılaştığımız çalışmada ağacın sanat tarihine kadar uzanan geniş bir çerçeveye yayıldığına da şahit olduk. Günlük hayatta kullandığımız araçların ana malzemesi olan ağacın bunun dışında ne anlamlara geldiğini ve insanlar tarafından ne anlamlar yüklendiğini görmekteyiz.

#### KAYNAKÇA

- ARTUN, Erman, *Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri-Öğretiler-Dinler*, İstanbul, 2004.
- ERGUN, Pervin, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları*, Ankara, 2004.
- GÖMEÇ, Saadettin , “Eski Türk İnanıcı Üzerine Bir Özet”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2003,33/21.
- GÜRSOY, Ülkü, “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı”, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 61, 2012.
- İŞİK, Ramazan, “Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Buna Bağlı Kültler”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, 9/2, Elazığ.
- İNAN, Abdülkadir, “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 4, 1952.
- İSKENDERZADE, Lale Avşar, “Dede Korkut Hikâyelerinin Türk Plastik Sanatlara Yansıması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17, 2007.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Eski Türk Dini*, Ankara, 1980.
- KALAFAT, Yaşar, *Kodlar-Kültler-I, Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları*, Ankara, 2009.
- KALAFAT, Yaşar, *Halk İnançlarından Mitolojiye I, Türk Kültürlü Halklarda Halk İnanışları*, Ankara, 2009.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul, 2000.
- SERİN, A. Yasar, “Türk İnanç Geleneğinde “‘Hayat Ağacı’” Örgesinin Kullanım Şekli ve Günümüze Uyarlanması”, *Altıncı Şehir Dergisi*, Sivas, S. 8, Eylül- Kasım 2002.
- ONARLI, İsmail, ONARLI, “II. Bölüm, XIII. Dersim’de Bazı Gelenekler ve İnanç Motifleri”, *Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.15. Ankara.
- <http://kutlubilgi.blogspot.com.tr/2009/12/kutsal-hayat-agac.html>



**International Journal of Social and Educational Sciences**  
**Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**

Cilt: 1 Sayı: 1 / Volume: 1 Sayı: 1  
2014 - Haziran / 2014 –June  
www.ijoses.com

**TÜRK DÜNYASININ UNSURLARINDAN ÇUVAŞ**  
**TÜRKLERİ VE HALK İNANIŞLARI İLE İLGİLİ TESPİTLER**

**THE DETERMINATIONS CONCERNING OF ÇHUVASH**  
**TURKSAND FOLKBELIEFS IN THE ELEMENTS OF**  
**THETURKISH WORLD**

Orhan Çeltikci\*

**Özet**

Türk Dünyası günümüzde yaklaşık 250 milyon nüfusu ile dünyada önemli bir sayısal büyüklüğe sahiptir. Bu nüfus bağımsız, özerk ya da azınlık şeklinde siyasi otoriteler bünyesinde yaşamaktadır. Özerk şekilde yaşayan gruplardan biri de Çuvaşistan Özerk Cumhuriyetidir. Yaklaşık iki milyon nüfusa sahip özerk cumhuriyetin nüfusunun %67 si Çuvaş Türklerinden oluşmaktadır. Çuvaş Türklerinin en önemli özelliği dini inanç olarak Hıristiyan olmalarıdır.

Çalışmada büyük oranda Hıristiyan dinine mensup Çuvaş Türklerinin Halk İnançları doğum, evlenme, ölüm ve ölüm sonraları açısından değerlendirilmiştir.

**Anahtar kelimeler:** Türk Dünyası, Çuvaş Türkleri, Halk İnançları

---

\* Yrd. Doç. Dr.; Süleyman Demirel Üniversitesi Öğretim Üyesi, oceltikci@hotmail.com

### Abstract

With a population of about 250 million Turkish World today in the world significant numerical size. This population lives autonomously or within the political authorities in the form of minority live. Chuvash Autonomous Republic as an autonomous living is one of the groups. Autonomous republic with a population of about two million of the population consists of 67% of the Chuvash Turks. The most important feature of the Chuvash Turks as religious belief is that they are Christians.

In this study, largely belonging to the Christian religion, the Chuvash Turkish Folk Beliefs are evaluated in terms of birth, marriage, death and afterdeath.

**Key words:** Turkish World, ChuvashTurks, Folk Beliefs

### Giriş

20. yüzyıl insanlık tarihi açısından çok önemli gelişmelere sahne olan bir asır olmuştur. Bu yüzyılda iki büyük dünya savaşı yaşanmış, yaşanan savaşlarda milyonlarca insan ölmüş, imparatorluklar çökmüş, sömürge sistemi çağdaş bir boyut kazanmıştır. Ayrıca bölgesel düzeyde milliyetçilik hareketleri artarak milli devletler kurulmuş, devletlerarası ilişkilere karşılıksızlık ve acımasızlık yansımış, iki kutuplu dünya ABD merkezli dönmeye başlamıştır. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak, dünyanın jeopolitik haritası değişmiş, dünya bağımsız devletleri dış politikalarında yeni oluşan şekle göre hüküm vermeye başlamıştır.

Bu yüzyılda meydana gelen olaylar içerisinde dünya Türklüğü açısından en önemli olay hiç şüphe yoktur ki SSCB'nin dağılması ile 250 milyona yaklaşan Türk Dünyasının ¼'ünün bağımsız olarak, siyasi ve kültürel sınırları ile ortaya çıkması olmuştur. 1 Ocak 1991 tarihinde SSCB resmen ortadan kalkmıştır. SSCB'nin ortadan kalkması ile 15 yeni Cumhuriyet SSCB toprakları üzerinde kurulup, bağımsız olmuştur. Yeni oluşumla dünyada "Küreselleşme" eğilimi başlamış, diğer yandan da etnik ayrıma yönelik bir bölünme ve parçalanmalar dönemi günümüze damgasını vuran önemli bir etken olmuştur.

Bu dönem, Türkler açısından bir kendi oluş dönemi olması açısından önemlidir. O zamana kadar yeryüzünde dünyanın tanıdığı bağımsız Türkiye Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tanıdığı KKTC'ye Kafkasya'da Azerbaycan; Türkistan'da (Orta Asya) Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan bağımsız Türk Devletleri eklenmiştir. Aynı zamanda birçok özerk Cumhuriyet de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu özerk cumhuriyetlerden biri de Çuvaşistan Özerk Cumhuriyeti'dir.

Biz bu çalışmada Türk Kültürlü halkların ortak alanlarından, birlik noktalarından ve birleştirici unsurlarından olan halk inanışlarına dair tespitlerimizi sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Bildiğimiz gibi halk inanışları toplumların tarihleri boyunca süregelen uygulamalar ve benimsemeler bütünüdür.

## 1. Çuvaşistan Özerk Cumhuriyeti



**Harita : Coğrafyasında Çuvaşistan Özerk Cumhuriyeti ( Kaynak: TİKA Türk Dünyası Haritası)**

SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan devletlerden biri olan Rusya Federasyonu 1993 yılında 21 Özerk Cumhuriyet, 11 Özerk Bölge, 2 özerk Belediye 6 Kray ve 49 Oblast'dan<sup>1</sup> oluşan 89 yönetim birimine ayrılmıştır.

Rusya federasyonu içinde yer alan bu özerk cumhuriyetlerden 7'si (Tataristan, Başkurdistan, Çuvaşistan, Saha (Yakutistan), Tuva, Hakas ve Altay) Cumhuriyetleri bazı Türk toplulukları adına oluşturulmuştur<sup>2</sup>.

---

<sup>1</sup> Seçimle oluşturulmuş meclisi bulunan vali tarafından yönetilen yapıya verilen isimdir.

Çuvaşistan, Moskova'nın 600 kilometre doğusunda Orta Volga'da "Volga Dizi" Denilen bölgenin sağ tarafına yerleşmiştir. Kuzey ve Kuzey Doğusunda Mair Cumhuriyeti, doğusunda Tatar Cumhuriyeti güneybatısında ise Mordvin Cumhuriyeti yer almaktadır<sup>3</sup>. Yüzölçümü 18.300 km<sup>2</sup>'dir. Başkenti Rusça söylenişi ile Çeboksarı, Çuvaşça söylenişi ile Çupaşkar'dır<sup>4</sup>. Günümüzde nüfusu yaklaşık 1.700.000 dir<sup>5</sup>. Çuvaş Özerk Cumhuriyetinin eğitim dili Rusça ve Çuvaşçadır<sup>6</sup>.



**Harita: 2. Çuvaşistan Özerk Cumhuriyeti.**

Çuvaş Türkleri Çuvaşistan Özerk Cumhuriyeti dışında Tataristan ve Başkurdistan Özerk Cumhuriyetlerinde yaşamaktadırlar<sup>7</sup>. Dünyada yaşayan Çuvaşların toplam nüfusları yaklaşık iki milyon kadardır.

İdil Bulgarlarının soydaşları olan<sup>8</sup> Çuvaş Türklerinin adına ilk defa Rus kaynaklarda 16. Yüzyılın başlarında rastlanılmaktadır<sup>9</sup>. Çuvaşlar köken olarak İdil Bulgarlarının

<sup>2</sup> Yiğit, Ali, "Rusya Federasyonunda Türk Topuluklarının Yaşadığı Bölgelerdeki Nüfus Hareketleri ve Değişen Etnik Yapı", *Ülkümüz*, Y. 3, S. 6, Aralık, 2006, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Celalabat/Kırgızistan, Aralık, 2006., s.70.

<sup>3</sup> Bakınız, TİKA Türk Dünyası Haritası.

<sup>4</sup> Yılmazlar, Emine, "Çuvaşlar ve Çuvaşça", *Türkler*, C. 20, s. 114.

<sup>5</sup> Çuvaşistan'ın 1989 yılında nüfusu 1.773.000 iken 2002 yılında nüfusu 1.673.000'e gerilemiştir. Bu nüfusun 889.268 kişisi Çuvaş Türküdür. Genel olarak nüfus sayısının azalmasının temel nedeni nüfus artış oranının çok düşük olması ve Çuvaşların hızla asimile olup Ruslaşmalarıdır.

<sup>6</sup> Şimşir, Sebahattin, *Türk Dünyası Tarihi*, IQ yayınevi, İstanbul, 2012. s. 304.

<sup>7</sup> *Kratkaya Çuvaşkaya Ensiklopediya*, Çoboksarı, 2001, s. 464-465.

<sup>8</sup> Günay, Nasuh ve Güngör Harun, *Türk Din Tarihi*, Laçın Yayınları, İstanbul, 1998, s. 15.



bakiyeleridir.<sup>10</sup> Çuvaşlar Moskova'ya en yakın özerk Türk Cumhuriyeti olup Türkiye'de en az bilinen Türk topluluklarından. Çuvaş Coğrafyası 24 Haziran 1920 tarihinde Çuvaş Özerk Bölgesine, 21 Nisan 1925 tarihinde Çuvaş Özel Sosyalist Cumhuriyetine, 1992 yılında Çuvaş Özek Cumhuriyetine dönüştürülmüştür. 1992 yılında kabul edilen anayasa maddesine göre eğitim dili Rusça ve Çuvaşça olmuştur<sup>11</sup>.

Çuvaş Türkleri eski inanışlarının yanı sıra İslamiyet ve Hıristiyanlıkla da tarih içerisinde ilişki içinde olmuşlardır<sup>12</sup>. Bundan dolayı Çuvaş Türklerinin halk inanışlarına dair uygulamaları oldukça zengindir.

### **1.1. Çuvaş Türklerinin Halk İnanışlarına Dair Tespitler**

#### **1.1.1. Tanrı İnancı**

Geleneksel Çuvaş İnanışlarında Tanrı "Turı" şeklinde adlandırılır. Çuvaşlarda tek tanrı inanışı vardır. Çuvaş inanışına göre Tanrı doğmamış ve doğurulmamıştır<sup>13</sup>. Çuvaşlar en yüze varlık ve yaratıcı olarak tanrıyı görmektedirler. Dünyayı tanrı yaratmış ve onu korumaktadır. Çuvaş Türklerinin Tek tanrı inanışları İslamiyet'i henüz tanımadan önce var olduğu anlaşılmaktadır<sup>14</sup>.

#### **1.1.2. Kiremet (Ruhların Yaşadığı Yer)**

Çuvaşlar Ruh'a inanmaktadır. İnanışlarına göre ruh iyi ve kötü olmak üzere iki türdür. Kiremet tabiri kötü ruhların yaşadıkları yerler için kullanılmaktadır<sup>15</sup>. Bu yerler daha ziyade Ormanlar ve dağlardır. Çuvaşlar buralarda sıklıkla kurban sunumu yapmaktadırlar<sup>16</sup>. Bu yüzden kurban inancı Kiremet uygulaması çerçevesinde oldukça gelişmiş ve genişlemiş kabul edilmektedir. Kiremetlere saygısızlık yapılmamasına özen gösterilir. Çünkü saygısızlık yapılırsa yapanın başına dert ve hastalık geleceğine inanılır.

---

<sup>9</sup> Arık, Durmuş, **Hıristiyanlaştırılan Türkler (Çuvaşlar)**, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005, s. 5.

<sup>10</sup> Durmuş Arık, "Çuvaşların Dini İnanışları Üzerine", **International Journal of Central Asian Studies** V.11, Taşkent Özbekistan, s. 19.

<sup>11</sup> Yılmaz, Metin, "Çuvaşistan, Çuvaşlar ve Çuvaşça", **Türk Dünyası II**, Yeni Türkiye Yayınları s. 1538.

<sup>12</sup> Tas, Andras Rona, (Çev. Durmuş ARIK) "Chuvash Religion", **The Encyclopedia of Religion**, Ed. Mircea Eliade, New York 1987, C. III, s. 495-498.

<sup>13</sup> Bayram, Bülent, "Konstantin İvanov'un "Narpsi" Manzumesinde Geleneksel Çuvaş İnanışları", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 8. S. 2, Haziran, 2001, s. 69.

<sup>14</sup> Günay, Ünver ve Güngör, Harun, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Ocak yayınları, Ankara, 1997, s. 33-41.

<sup>15</sup> Bayram, Bülent, **Çuvaş Türklerinin Kahramanlık Anlatmaları**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2008. s. 40. v.d..

<sup>16</sup> Bayram, a.g.m., s. 73.

Kiremetlerin sırlarının yabancılar tarafından öğrenilmesi Çuvaş Türklerince hoş karşılanmamaktadır. Ancak, Kiremet'in bulunduğu yerler kurban kesilen ve bakır gümüş madeni paraların bırakılmış olduğu yerler olması nedeniyle kolayca anlaşılabilir. Kiremet'e bırakılan hediyelerin alınması kesinlikle yasaktır. Kiremet'in bulunduğu bölgede yer alan ağaç vb. koruma altında olduğuna inanılır. Eğer bunlara zarar verilirse verenin başına musibet geleceğine inanılmaktadır.

### 1.1.3. İyi Ruhlar

#### 1.1.3.1. Pirişte (Melek)

Çuvaş inanışlarına göre çok sayıda "Pirişte" vardır<sup>17</sup>. Bunlar tanrıya hizmet ettikleri gibi her insanın kendi Piriştesi vardır. İnanışlarına göre her insanın iki koruyucu piriştesi vardır. Pirişteler insanın doğumundan hemen sonra yanında yer almaya başlarlar ve kişiyi yalnız bırakmazlar, hatta cinlere karşı kişiyi korurlar. İnsanların omuzlarında oturdukları iyilik ve kötülüklerini yazdıklarına inanırlar<sup>18</sup>.

#### 1.1.3.2. Şuytan (Şeytan)

Çuvaş Türklerinde şeytan inanışı vardır. Şuytan kötülüğün temsilcisidir. Ormanlarda, uçurumlarda, ırmaklarda, göllerde ve banyoda yaşar. İnsanları kandırıp onlara kötü şeyler yaptırmaya çalışır. İnsana ve hayatına tesir eden hastalıkların ve birçok olumsuzluğun şeytandan kaynaklandığına inanılmaktadır<sup>19</sup>.

#### 1.1.3.3. Esrel (Azrail)

Ölüm ruhunun adıdır. İnsanlar ölürken ruhunu Esrel'in aldığına inanılır. Çuvaşlar insan ölürken Esrel'in ona eziyet etmemesi için bir tavuğun başını koparırlar Bu bir nevi Esrel'e sunulan bir kurbandır<sup>20</sup>.

#### 1.1.3.4. Yumşi, Yumsa, Yumza (Din Adamı)

Geleneksel Çuvaş halk inanış ve uygulamaları arasında toplum önderi kabul edilen kişiler vardır. Bu kişilere büyük önem verilir, saygı gösterilir. Bu kişilere YUMŞI, YUMSA denilmektedir. Bu önder kişiler bir nevi şaman ve kamlara benzemektedir<sup>21</sup>.

<sup>17</sup> Pirişte kelimesi Farsça'da Firişte olarak geçmekte olup (فِرِشْتَه) Farsça'da da mana olarak Melek anlamı taşımaktadır. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**. Aydın Kitabevi, Ankara, 2000.

<sup>18</sup> Bayram, **a.g.t.**, s. 36.

<sup>19</sup> Bayram, **a.g.t.**, s. 40.

<sup>20</sup> Bayram, **a.g.t.**, s. 41.

<sup>21</sup> Ayrıntı için bakınız: Yaşar Kalafat, *Altaylardan Anadolu'ya Kamizm, Şamanizm, Yeditepe Yayınları*, İstanbul, 2004.

Yumşiler toplumunda din adamı ve halk hekimi gibi iş görürler. Özel törenleri yönetirler, farklı hastalıkları iyileştirdiklerine, çalınan veya kaybolan hayvanların izini bulabildiklerine inanılmaktadır<sup>22</sup>.

Yumsiler'in doğum ile ilgili yardımcı özelliğe sahip olduklarına da inanılmaktadır. İnanışa göre Yumsiler doğum esnasında kolaylaştırıcı rol oynamaktadırlar<sup>23</sup>. Ayrıca kurban sunumu ve şekli konusunda önder rol oynamaktadırlar<sup>24</sup>.

#### 1.1.4. Kurban

Çuvaş Türklerinde "Harpan" denilen bir uygulama bulunmaktadır. Bu uygulama İslam inancından Çuvaşlara geçtiği kabul edilmektedir. Bu uygulamada beyaz koç kurban edilmektedir. Bu yüzden Harpan'ın İslam inancındaki Kurban kelimesinden geldiği kabul edilir<sup>25</sup>.



Resim 1 : Kurbanlık Koç.

Çuvaşlarda "Pihampar" olarak bilinen koyunları koruyan ve kurtların efendisi olduğuna inanılan Farsça "Peygamber" kelimesine çok yakın bir terimi

<sup>22</sup> Arık, **Hıristiyanlaşan...**, s. 76-77.

<sup>23</sup> Tas, *a.g.m.*, s. 454.

<sup>24</sup> Bayram, *a.g.m.*, s. 75.; Bayram, **a.g.t.**, s. 35.

<sup>25</sup> Tas, *a.g.m.*, s. 455.

kullanılmaktadırlar<sup>26</sup>. Ayrıca Arapça şeytan kelimesine çok yakın olan “Şuytan” şeklinde ifade edilen kötü bir ruhun olduğuna da inanılmaktadır. Bu uygulama ve inanışlar Çuvaşların İslam inancından etkilendiklerini göstermektedir.

Çuvaşlar düzenli olarak tarım işlerinin bitiminde Çuvaş takvimine göre takriben kasım ayı ortalarına denk gelen kurban ayında kurban töreni yaparlar. Bu törende kanlı ve kansız olmak üzere iki tür kurban sunulur. Bu kurbanlar arasında at, sığır, koç, koyun, kaz, tavuk, horoz, ördek gibi kanlı kurbanların yanı sıra kansız tahıl ürünleri lapa, ekme, para, yumurta, süt, yağ, peynir, bal, un, tuz, bira, pide gibi yiyecek ve malzemeler bulunabilir<sup>27</sup>.

Çuvaş inanışlarına göre at dışında kurbanlık hayvanların ak olması kötü ruhlar için ise yapılan kurban faaliyetlerinde kurbanların kara olması gerekir. Kurban sunumları esnasında dualar yapılır<sup>28</sup>. Kurbanlar genellikle tarla, orman, nehir, göl ya da dere kenarlarında sunulmaktadır.

Kurban için ayrılan hayvanlara çeşitli uygulamalar yapılır. Öncelikle hayvan suyla bir denemeden sonra kesilmektedir. Bu uygulamada hayvanın sırtına su dökülür. Su döküldükten sonra hayvanın titremesi kurbanın tanrı veya ruhlar tarafından kabul edildiği anlamına gelir. Hayvan titremezse bu hayvan kesilmeden bırakılır<sup>29</sup>. Çünkü, titremeyen hayvanın tanrı ve ruhlar tarafından kabul edilmediği inanışı vardır.

Çuvaş inanışlarına göre kurban sunanın kurban etinden yemesi gerekir. Kurban kesildikten sonra kazanlarda pişirilerek dua bittikten sonra hep beraber yenilir. Çuvaşlara göre Kurban tanrıya sunulduğundan kurbanın kemiklerinin ve iç organlarının yakılarak külünün dağıtılması gerekir. Eğer sunulan kurban at ise atın başı yakılmamakta tarlalarda korkuluk yapılmaktadır.

Kurban sunumu esnasında Çuvaşlar doğuya yönelmekte ve kurbanı bu yöne çevirip kesmektedirler.

### 1.1.5. Törenler Ve Bayramlar

Çuvaş Türklerinin inanışlarında törenler ve bayramlar çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Çuvaşlarda bayramlar köy, ev ve bireysel olmak üzere üç guruba ayrılır.

<sup>26</sup> Arık, **Hıristiyanlaşan...**, s.52

<sup>27</sup> Yaşar Kalafat, **Altaylardan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2004, s. 137. ; Arık, *a.g.m.*, s. 26.

<sup>28</sup> Öznur KAYA, **Geleneksel Çuvaş Dini Üzerine**, (Yayımlanmamış Tebliğ), I. Halk Bilim Kongresi, 9-11 Kasım 2012, Balıkesir, s.4.

<sup>29</sup> Arık, **Hıristiyanlaşan...**,86.

### **1.1.6. Kalim Bayramı**

Çuvaş bayramlarından biridir. Büyük gün anlaşımaya gelir. Her yıl kutlanan bir bayramdır. Bahar ayında kutlanan bu bayramda ataların ruhları anılır. Bir hafta sürmektedir<sup>30</sup>. Hıristiyanlıktaki Paskalya bayramı arifesine denk gelmektedir.

Bu bayramda özel olarak seçilen bir elçi Mezarlığa ziyarete gönderilir. Bu elçi mezarlıktaki tüm yatanları ziyaret eder. Daha sonra bu elçi tarafından ziyaretçiler mezarlığa davet edilir. Mezarlığa gelenler tarafından kurban kesilir. Kesilen kurbanın yerinde ateş yakılır. Kesilen kurbanın başı ayakları ve işkembesi ateşte yakılır. Kurban ise ateşte hiç parçalara ayrılmadan pişirilir. Anma töreni için başka yiyecekler de hazırlanır. Dua edilerek hazırlananlar yenilir<sup>31</sup>.

### **1.1.7. Uçuk Bayramı**

Çuvaşistan Özerk Cumhuriyetinin topraklarının %50'sinde tarım yapılmaktadır<sup>32</sup>. Bir sonraki yılın daha verimli olması için dualar edilir. Bu dualar yapılırken toplu kurbanlar kesilir. Bu uygulamaya "Uçuk Bayramı" denilmektedir.

### **1.1.8. Şimik Bayramı**

Çuvaş inanışlarında geleneksel törenlerinin en önemlilerinden biridir. Ata ruhlarının doyurulması için yaz mevsiminde yapılan törendir. Çuvaşlar bugün tatil yaparlar. Bugün hiçbir iş yapmazlar. Bu bayram yaşlı genç herkesin katılıp kutladığı bayramdır<sup>33</sup>. Perşembe günü başlar, mezarlıklar ziyaret edilir. Mezarlıklara gitmeden önce hazırlıklar yapılır. Güzel ve temiz elbiseler giyilir, özel yemekler pişirilip mezarlığa götürülür. Mezarlığa götürülen bu yemeklerden bir kısmı ata ruhlarına da ikram edilmektedir.

### **1.1.9. İbadet Ve Dua**

Çuvaş Türklerinde dua çok önemlidir. Hasattan sonra dua yapılır. Dua da " Ana bana güç ver. Bana kaymak ver, belimi sırtımı dinlendir. Orağımı keskin et, buğday ver, bana 60 beygir gücü ver. Bereket ver. Topladığım buğdaylar bereketli olsun" denilir.<sup>34</sup>

---

<sup>30</sup> Kaya, *a.g.t.*, s. 6.

<sup>31</sup> Arık, *Hıristiyanlaşan...*,138.

<sup>33</sup> Bayram, *a.g.m.*, s. 78.

<sup>34</sup> N.İ. Aşmarin, "Çuvaş Halk Kültürü Derslerine Giriş", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 6, S. 2, s. 497.

Çuvaşlar hiçbir zaman tanrının huzuruna elbisesiz ya da yalınayak çıkıp ibadet ve dua etmezler. Dua ve ibadetten önce banyo yaparlar güzel elbiseler giyerek dua ve ibadetlerine başlarlar.

Çuvaş Türkleri tarlalarını ekmeye başlayınca ekilen tarlaların bereketli olması için dua ederler bu duaya Aka Pişti Kindi Duası (Ekim sırasında yapılan dua) denilmektedir. Bu duada: Bismillah, İyi Tanrım affet. Seni hasatın üç türü ile aşağı eğilerek parlak yüzle tatlı dille anıyorum. Başaklar koçan gibi olsun, sapı kamış gibi. Tanrım üşüyenleri ısıtmak, açları doyurmak için yardım et. Amin".<sup>35</sup>Görülüyor ki Çuvaşlarda dua çok önemlidir. Tarım toplumu olmaları bunu etkilemiştir..

Diğer başlıca Çuvaş Duaları<sup>36</sup>:

- 1) İlkbaharda tarla sürülmeden önce
- 2) İlkbahar ekiminden hemen sonra
- 3) Hasat zamanı
- 4) Harman kaldırıldıktan sonraki yapılan dua
- 5) Hastalıklar için yapılan dua
- 6) Karlar yağmaya başlayınca yapılan dua
- 7) Suların donmasından sonra yapılan dua
- 8) Evin temeli atıldığı zaman yapılan dua
- 9) Sihire karşı dua
- 10) Hastalıklardan iyileşmek için yapılan duadır.

#### 1.1.10. Nazar

Çuvaşlarda nazar inancı vardır. Nazar değmesinin önüne geçmek için Üvez Ağacından yararlanırlar. İnanaşa göre Üvez Ağacının nazardan koruduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden birçok kişi cebinde Üvez ağacından bir parça taşımaktadır<sup>37</sup>. Ayrıca ağaç kabuğu, at kafası nal, çeşitli bitkiler, geyik boynuzu, eski paraların yine nazardan koruduğuna inanılmaktadır.

<sup>35</sup> Aşmarin, a.g.m., s. 498.

<sup>36</sup> Ayrıntı için bakınız: Aşmarin, a.g.m., s. 497-503.

<sup>37</sup> Arık, **Hıristiyanlaşan...**,83.



Resim 2: Üvez Ağacı

#### 1.1.11. Doğum

Doğum bir var oluşun ve nesli devam ettirmenin gereği olduğundan Türk kültürlü halkların inanışlarında sevinçle karşılanan bir olgu olmuştur. Çuvaşlarda da bu durum aynıdır. Çuvaşlarda çocuk tanrının bir hediyesi lütfu olarak kabul edilmektedir. Çocuğun doğduğu yerin zemininden bir avuç toprak alınıp dua eşliğinde tuzlu su dökülür. Su dökülürken şu dua yapılır: “Toprak baba toprak ana çocuğa göz dikme, ona dokunma, büyüsün şerbetçiotu gibi yükselsin, yaprak gibi açılsın...” denilir<sup>38</sup>.

Çocuğun doğumundan sonra ebe tarafından bebeğin göbeği kesilir. Ebe göbeği keserken “Bıçak gibi keskin olsun” ya da “çalışkan olsun” sözlerini söyleyerek keser. Göbek bağı bir süre sonra düşer. Düşen göbek bağı bir torbaya konularak saklanır<sup>39</sup>.

Yeni doğan çocuklar için “Pokupki” töreni yapılır. Bu tören genellikle çocuğu olup yaşamayanlar için yapılmaktadır. Bu törende dünyaya yeni gelen çocuk doğunca hemen bir beze sarılıp dışarıda bekleyen Yumsi’ye sembolik olarak satılır. Bu uygulama ile çocuğun ölmeyeceğine inanılmaktadır.

<sup>38</sup> Arık, **Hıristiyanlaştırılan ...**, s. 92.

<sup>39</sup> Arık, **a.g.e.** s. 92.

Çocukların doğumdan hemen sonra ölmeleri için Çuvaş halk inancı uygulamalarına göre çocuğa ağaç, hayvan ya da kuş adı verilir. Bu yolla yeni doğan bebeği takip eden kötü ruhların uzaklaşacaklarına inanırlar.

Hasta çocukların iyileşmeleri için Yumsi davet edilir. Yumsi'nin hasta çocuğu iyileştireceğine inanılmaktadır.

### 1.1.12. Ölüm

Çuvaşlar ölümün Esrel (Azrail) tarafından gerçekleştirildiğine inanırlar. Çuvaşlar ruhun bedenden ayrılırken suya girerse arınacağına inanırlar. Bu yüzden ölecek hastanın yanı başına bir kap su koyarlar. Ayrıca ölümü beklenen kimsenin canını kolayca teslim edebilmesi için elbisesinin bütün düğmelerini çözerler<sup>40</sup>. Çuvaşlarda bir hasta ölüme yaklaşmışsa bu his uyanırsa o hasta kapıya doğru yaklaştırılıp yüzü duvara çevrilir. Ölen kişiler yıkanıldıktan sonra gömülmektedir. Ölünen gözleri burnu bazen keten parçaları ile örtülmektedir<sup>41</sup>.

Çuvaşlar yalnızlık içinde ölmeyi büyük bir talihsizlik ve günah olarak kabul etmektedirler. O yüzden her insan kendisinin devamı için çocuk bırakmalı bu sayede yaşam zinciri bozulmamalıdır. Çuvaşlarda öbür dünya (Ahiret) inancı vardır. Çuvaşlara göre ölümden sonraki hayat bu dünyanın devamı gibidir. Erdemli ve faziletli doğru dürüst insanlar öbür tarafta ışık ve bolluklar ülkesi olan Şıtmak'a (Cennet), günahkar ve kötüler ise Tamık'a (Cehennem) giderek ateşte yanarlar. Bunlar için burada dert ve acı vardır. Ancak ölenin öbür tarafta refah ve mutluluğuna geride kalanların cömert ihtiyaçlarının karşılanması etkili olmaktadır.

Cenaze törenlerine ölen mezarlığa götürülürken ölen kişiden kötü ruhların ayrılabilmesi için çul-çaput yakılır ya da cenazenin ardından kızgın taş atılır. Cenaze mezarlığa kadar bir araba üzerinde götürülmekte, götürülürken üzerine üç kişi oturmaktadır. Bu uygulama dünyada kalanların göç edenlerden daha üstün olduğunu göstermek için yapılmaktadır<sup>42</sup>. Çuvaş Türklerinin inanışlarına göre ölümü takip eden üçüncü, yedinci ve kırkıncı günler ile Yupa töreninde anma törenleri düzenlenir. Üçüncü ve yedinci günler evde yapılırken kırkıncı gün ve Yupa töreni ise mezarlıkta yapılır.

<sup>40</sup> Arık, *a.g.m.*, s. 30.

<sup>41</sup> Arık, *a.g.e.* s. 58.

<sup>42</sup> Arık, *a.g.m.*, s. 31.



Çuvaş Türk inanışlarına göre rüyada ölen kişinin görülmesi üzerine anma törenleri yapılmaktadır.

Çuvaşlar ölüm meleği tabirini de İslam dininden etkilenip almışlardır. Ölüm meleği tasavvurunda “Esrel” tabirini Arapça “Azrail” tabiri yerine kullanmaktadırlar. Çuvaş Türklerinde cenazeye karşı hürmet vardır. Cenaze ile karşılaşınca “Ağır Toprak senin üzerinde hafif olsun” denilir<sup>43</sup>. Ölüyü mezara koymadan önce ölü için toprağın satın alındığını ifade eden para veya toprak atarlar<sup>44</sup>. Mezara konulan kişinin başı batıdadır. Yönü doğuya doğru konulur. Çuvaşlarda mezar yeri bayram yeri kabul edilmektedir<sup>45</sup>.

### 1.1.13. Yupa

Çuvaş inanışlarında ölüm ile ilgili uygulamalarda “Yupa” önemli bir yer tutmaktadır. Yupa direk anlamına gelmektedir. Ölen kişinin mezarına dikilen direklere verilen isimdir. Yupalar kadın ve erkekler için ayrı ayrı olmaktadır. Erkekler için dikilen Yupalar’ın üstü düz kadınlar için dikilenlerin ise üstü oval olmaktadır. Erkeklerin Yupaları meşe ya da taştan kadınlarınki ise ıhlamur ya da taştan yapılmaktadır. Yupa ölünün mezara konulmasından sonraki kırkıncı gün törenle dikilmektedir. Bu gün “Yupa Günü” olarak adlandırılır. Törene ölenin de katıldığına inanılır.<sup>46</sup>



Resim 3: Yupa

<sup>43</sup> Arık, a.g.e., s. 113.

<sup>44</sup> Arık, a.g.e., s. 115-116.

<sup>45</sup> Tas, a.g.m., s. 456.

<sup>46</sup> Bayram, Bülent, “Halk Kültüründen Modernizme Çuvaş Türklerinde Yupa”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Haziran , 2009, S. 270, s. 45-50.

## Sonuç

Bu çalışmada Çuvaş Türklerinin inanış ve uygulamaları üzerinde durulmuş olup. Çuvaş Türklerinin diğer Türk toplulukları ile ortak tarih ve kültür birliği değerlendirildiğinde inanç ve uygulamalarının Türk inanış ve uygulamaları ile büyük benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır.

Çuvaş Türklerinin halk kültür ve inanışları büyük ölçüde diğer sair kesim Türk inanış ve uygulamaları ile benzerlik göstermektedir. Çuvaş Türklerinde ahiret inanışı vardır. Bundan dolayı Cennet-Cehennem kavramı vardır ve önemlidir. İnanışlarına göre iyi insanlar cennete kötü insanlar cehenneme gideceklerdir. Çuvaş Türkleri halk inanışlarında "Dua" çok önemlidir. Bereket için iyi olması beklenen her iş için dua önemsenmektedir.

Çuvaş halk inanışlarında ölüm üzerine uygulamalar önemlidir. Ölenin ardından kötü konuşulmaması, cenazeye saygısızlık yapılmaması bunlar arasında sayılabilir. Diğer taraftan Anadolu'da mezar kaldırma anlamına gelen Yupa törenleri de oldukça önemlidir. Sosyal yönden değerlendirildiğinde duaların ve kurban kesme geleneklerinin birlik ruhu adına çok önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bu uygulama ve inanışlara bakıldığında Çuvaş Türklerinin halk kültürü ve inanışları bakımından diğer sair kesim Türk kültürlü halklara büyük ölçüde benzerlik gösterdikleri anlaşılmaktadır. Çuvaş Türkleri İslam ve Hristiyanlığı seçmeden önce köklü bir gelenek ve inanışa sahip olmuştur. Bu inanışların en önemlisi tek tanrı inanışına sahip olmalarıdır.

**KAYNAKÇA**

1. ARIK, Durmuş, “Rusya federasyonundaki Müslüman Olmayan Türk Topluluklarının Dini Yaşamında İslamiyet’in Etki ve İzleri”, **Uluslar arası Türk Dünyasının İslamiyet’e Katkıları Sempozyumu**, 31 Mayıs-1 Haziran 2007, Isparta, s. 525-532.
2. ARIK, Durmuş, **Hıristiyan Türkler (Çuvaşlar)**, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005.
3. AŞMARİN, N. İ., *Çuvaş Halk Kültürü Derslerine Giriş*, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. 6, S. 2, İzmir, 2006.s. 485-520.
4. BAYRAM, Bülent, “Çuvaş Edebiyatında Folklor-Edebiyat İlişkisine Bir Örnek: Mihail Federov’un “Arşuri” Manzumesi ve Aşuriler”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Y.34, C. 99, S. 197, s. 207-226.
5. BAYRAM, Bülent, “Çuvaş Halk Edebiyatında Alp Anlatmaları”, **Akademi Günlüğü**, C. 1, S. III, Güz, 2006, s. 118-141.
6. BAYRAM, Bülent, “Çuvaş Türklerinin Kahramanlık Anlatmaları”, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2008.
7. BAYRAM, Bülent, “Halk Kültüründen Modernizme Çuvaş Türklerinde Yupa”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Haziran , 2009, S. 270, s. 45-50.
8. BAYRAM, Bülent, “Konstantin İvanov’un “Narpsi” Manzumesinde Geleneksel Çuvaş İnanışları”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 8. S. 2, Haziran, 2001, s. 63-84.
9. BAYRAM, Bülent, “Macar Türkoloji Araştırmalarında Çuvaş Folkloru”, **TÜRKBİLİG**, 2011/22, Ankara, 87-120.
10. ÇELTİKÇİ, Orhan, **Yaşar Kalafat’ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültürü ve Halk İnançları**, IQ, İstanbul, 2006.
11. DİKİCİ, Mehmet, **Türklerde İnançlar ve Din**, Akçağ yayınları, Ankara, 2005.
12. EREN, Metin, *Türk Kültüründe Ölüm ve toprakla ilgili İnanış ve Ritüeller*, **ACTA TURCICA**, Y. 4, S. 1, Ocak 2012, s. 259-271.
13. KALAFAT, Yaşar, **Altaylardan Anadolu’ya Kamizm, Şamanizm**, Yeditepe yayınları, İstanbul, 2004.
14. KALAFAT, Yaşar, **Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları I.**, Ankara, 2002.

15. KALAFAT, Yaşar, **Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları II.**, Babil Yayınları, Ankara, 2005.
16. KALAFAT, Yaşar, *Çuvaşistan, Başkurdistan, Tataristan, Türk Dünyası Araştırmaları*, Nisan, 1998, S. 113, s. 69-88.
17. KAYA, Öznur *Geleneksel Çuvaş Dini Üzerine*, (Yayımlanmamış Tebliğ), I. Halk Bilim Kongresi, 9-11 Kasım 2012, Balıkesir.
18. **Kratkaya Çuvaşskaya Ensiklopediya**, Çoboksarı, 2001, s. 464-465.
19. MEMİŞ, Ekrem ve KÖSTÜKLÜ Nuri, **Yeni ve Yakınçağ'da Türk Dünyası**, Çizgi Yayınevi, Konya, 2000.
20. TAS, Andras Rona, (Çev. Durmuş ARIK) Chuvash Religion", **The Encyclopedia of Religion**, Ed. Mircea Eliade, New York 1987, C. III, s. 495-498.
21. ÖZBAY, Ekrem, Türkmenistandan Anadolu'ya Örf, Adet ve Halk İnanışları, I Yayınları, İstanbul, 2007.
22. YILMAZLAR, Emine, "Çuvaşlar ve Çuvaşça", **TÜRKLER**, C. 20, s. 110-118, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
23. YİĞİT, Ali, *Rusya Federasyonunda Türk Topluluklarının Yaşadığı Bölgelerdeki Nüfus Hareketleri ve Değişen Etnik Yapı*, **Ülkümüz**, Y. 3, S. 6, Aralık, 2006, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Celalabat/ Kırgızistan, Aralık, 2006., s.69-88.